

T.C.
MELİKŞAH ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI

SEKTÖREL İŞ KAZALARININ
ÖNLENEMEMESİNİN SONUÇLARI

Hazırlayan
Ali SULMAZ

Danışman

Prof. Dr. Murat ŞEN

Yüksek Lisans Tezi

Nisan 2016
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “**Sektörel İş Kazalarının Önlenememesinin Sonuçları**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlerden atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu beyan ve kabul ederim.

Ali SULMAZ

KABUL VE ONAY

Prof. Dr. Murat ŞEN danışmanlığında **Ali SULMAZ** tarafından hazırlanan “Sektörel İş Kazalarının Önlenememesinin Sonuçları” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Melikşah Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../.....

JÜRİ ÜYELERİ:

Danışman : Prof. Dr. Murat ŞEN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Hasan GÖCEN

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ertuğrul YUVALI

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun tarih ve
.....sayılı kararı ile onaylanmıştır.

...../...../.....

.....

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Sektörel İş Kazalarının Önlenememesinin Sonuçları” konulu tezimi yoğun bir çalışma sürecinden sonra tamamladım. Bu çalışmanın hukuk bilimine ışık tutmasını temenni ederim. Yüksek lisansa başlamamda tavsiyeleri ile etkisi olan ve bu süreçte yön gösteren değerli hocam Prof. Dr. Murat ŞEN’e teşekkürler ederim. Tez çalışmam sürecince yoğun mesaisi içinde her zaman bana vakit ayıran, maddi ve manevi desteğini esirgemeyen, bu çalışmamı hazırlamamda çok büyük katkısı olan Arş. Gör. Hasan KAYIRGAN ve Hakan TÜFEKÇİ’ye teşekkürü bir borç bilirim. Bu çalışmamı hazırlarken bana yön gösteren ve kaynak yardımında bulunan Arş. Gör. Yusuf GÜLEŞÇİ’ye şükranlarımı sunarım. Çalışmalarına devam edebilmem için gösterdiğim gayretlere sağladıkları kolaylıklar için mesai arkadaşlarıma, çalışmalarım sürecince beni destekleyerek yanımda olan aileme en derin duygularla teşekkür ederim.

Ali SULMAZ

Kayseri, Nisan 2016

SEKTÖREL İŞ KAZALARININ ÖNLENEMEMESİNİN SONUÇLARI

Ali SULMAZ

Melikşah Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Nisan 2016

Danışman: Prof. Dr. Murat ŞEN

ÖZET

İş kazası; işyerinde belirli bir zarar veya yaralanmaya yol açan, önceden planlanmamış beklenmedik bir olay olarak tanımlanmıştır. Sanayileşme ile birlikte bilim ve teknolojinin hızla gelişmesi ve yeni enerji kaynaklarının üretimde kullanılması üretim süreçlerini daha karmaşık hale getirmiştir. Sanayileşmenin getirdiği otomasyon, kitlesel üretim, yığınlar halinde çalışma gibi gelişmeler çalışma hayatının asıl özneleri olan çalışanları, işletmeleri, yakın ve uzak çevreyi çeşitli açılardan etkilemiştir. Bu etkileşim çalışma hayatında iş sağlığı ve güvenliğini etkileyen pek çok riski beraberinde getirmiştir. İş kazaları bu riskler arasında ilk sırada yer almaktadır. İş kazalarının çalışma hayatına yaptığı olumsuz etkilerin yanında toplumsal, aile ve kişisel yaşantıda yarattığı olumsuzluklar çalışma hayatının kanun koyucu tarafından düzenlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Çalışma hayatının düzenlenmesi adına hem işçi hem de işvereni kazalardan korumanın hukuki bir gereklilik olduğu sonucu kaçınılmazdır. Çalışma hayatında yasa koyucunun düzenleme yapması, sağlık ve güvenliğin tehlikeye girdiği durumları ayrıntılı olarak incelemesi sonucu ortaya İş Sağlığı ve Güvenliği (İSG) kavramı çıkmıştır. Ülkemizde her bir sektör için belirlenen ve teknik yöntem ve kuralları açıkça ortaya koyan yönetmelikler ile İSG hukuku düzenlenmiştir. Bu çalışmada iş kazalarının iş piyasasına etkileri incelenmiş sonuçlar ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: İş kazası, meslek hastalıkları, işveren, çalışan, sorumluluk

RESULTS OF OCCUPATIONAL ACCIDENTS

Melikşah University, Institute of Social Sciences

Master's Thesis, April 2016

Supervisor: Prof. Dr. Murat ŞEN

ABSTRACT

Occupational accidents are defined as, unexpected event that stops production process or leads to injury or loss of working machinery in an . Fast development in science and technology and the use of new energy sources in industry made this production process more complicated. Automation and mass production affected the main issue of professional life like employee, corporations and environment in different ways. Professional life involves many risks effecting occupational health and safety. Occupational accidents takes first place in these risks. Adverse conditions in production process and individual faults have led to occur the definition of occupational health and safety. Besides adverse conditions and individual faults, inappropriate aducation and ergonomic problems have potential risks on occupational health and safety. Most of these risks are preventable risks. In this study the effects of occupational accidents are examined.

Keywords: occupational accidents, occupational diseases, employer, employee, responsibility.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
KABUL VE ONAY	iii
ÖNSÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	xiii
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞ SAĞLIĞI, İŞ GÜVENLİĞİ, İŞ KAZASI KAVRAMLARI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

I. İŞ SAĞLIĞI, İŞ GÜVENLİĞİ VE İŞ KAZASI KAVRAMLARI	3
A. İş Sağlığı Kavramı	3
B. İş Güvenliği Kavramı.....	4
C. İş Kazası Kavramı.....	5
1. Tanım.....	5
2. Kaza Çeşitleri.....	8
3. Yaralanmanın Tanımı	8
4. İş Kazalarına Sebep Olan Faktörler	8
a. Malzeme (Kullanılan Madde).....	9
b. Makine ve teçhizat.....	9
c. İnsan	9
aa. Emniyetsiz durumlar	9
bb. Emniyetsiz hareketler.....	9
D. İş Sağlığı ve Güvenliğinin Artan Önemi	10
II. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	11
A. Avrupa Birliği'nde İş Sağlığı ve Güvenliği.....	11

1. İş Sağlığı ve Güvenliğinde Avrupa Birliği Modeli.....	11
2. Öncelikli Alanlar	13
3. Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve İş Sağlığı ve Güvenliği	14
4. Avrupa Birliği'nde İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatını Oluşturan Düzenlemeler	15
a. 1989/391/EEC Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Çerçeve Direktifi	15
b. Direktifin Taraplara Yüklediği Yükümlülükler	16
aa. Direktiflerin İşçilere Yüklediği Yükümlülükler	16
bb. Direktifin İşverenlere Yüklediği Yükümlülükler.....	16
5. Avrupa Birliği Ülke Uygulamalarının Genel Değerlendirmesi.....	18
B. Türkiyede İş Sağlığı ve Güvenliği	20
1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	20
2. Cumhuriyet Dönemi	21
a. Uluslararası Düzenlemeler	25
aa. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	25
bb. Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi)	26
cc. OHSAS 18001 (Occupational Health and Safety Assessment Series).....	26
dd. Uluslararası Çalışma Örgütü Tarafından Kabul Edilen Sözleşmeler	27
b. Türkiye Tarafından Onaylanmış Sözleşmeler.....	28
aa. 99 Sayılı Tarımda Asgari Ücret Tespit Mekanizması (Tarım) Sözleşmesi.....	28
bb. 127 Sayılı Azami Ağırlık Sözleşmesi	28
cc. 138 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi.....	29
dd. 142 Sayılı İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sözleşmesi.....	30
ee. 155 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme	31
ff. 161 Sayılı İş Sağlığı Hizmetlerine İlişkin Sözleşme.....	31
3. İş Sağlığı ve Güvenliği Alanında Mevcut Yasal Düzenlemelerin Durumu	32
4. İş Sağlığı ve Güvenliği ile İlgili Mevzuat.....	36
a. Anayasa	36
b. İş Kanunları	37

İKİNCİ BÖLÜM

İŞ KAZALARININ ÖNLENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER VE ÖRNEK SEKTÖR UYGULAMALARI

I. İŞ KAZALARININ ÖNLENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER.....	41
A. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun Genel Yaklaşım Tarzı ...	41
1. Katılımcılık.....	41
2. Çalışanların Eğitimi ve Bilgilendirilmesi	42
3. Önleyici İş Sağlığı ve Güvenliği Anlayışı	43
4. İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Profesyonel Hizmet ve Yardım Alma.....	44
5. Tedrici Uygulama	45
6. Küçük İşletmelere Destek.....	45
7. Kapsam ve Yürürlük.....	46
B. Kanun'un Devlet, İşveren ve Çalışana Getirdiği Yükümlülükler.....	48
1. Devletin Yükümlülükleri	48
2. İşverenin Yükümlülükleri.....	49
3. Çalışanların Yükümlülükleri	51
a. İş Güvenliği Önlemlerine Uyuma Yükümlülüğü	51
b. İşverene Tehlikeyi Haber Verme Yükümlülüğü	52
c. Çalışanların İşveren ile İş Birliği Yapma Yükümlülüğü	53
C. İş Kazasının Önlenmesine Yönelik Teknikler	53
II. SEKTÖRLERDE İŞ KAZALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER	55
Genel Olarak.....	55
A. Eğitim Durumu	56
B. Yaş Grubu.....	57
C. Çalışanın İşteki Durumu	57
D. Meslek Grubu	58
E. İşyeri Büyüklüğü.....	59
F. Yaşanan Sağlık Sorunu	60
G. Çalışma Hayatında Fiziksel ya da Ruhsal Sağlığı Etkileyen Elverişsiz Faktörler.....	60
III. ÖRNEK SEKTÖR UYGULAMALARI.....	62
A. Metal Üretim Sektöründe İş Güvenliği	62

1. Metal Sektörünün Tanıtımı.....	62
a. Metal Eşya İmalat Atölyeleri.....	62
b. Metallere Müteallik Esas Endüstriler.....	63
c. Makine İmal ve Tamir Atölyeleri.....	63
2. Türkiye’de Metal İş Kolunda Ortaya Çıkan İş Güvenliği Sorunları	63
a. Torna Tezgâhlarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri.....	64
b. Freze Tezgâhlarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri	64
c. Planya ve Vargel Tezgâhlarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri	65
d. Matkap Tezgâhlarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri.....	65
e. Ayaklı Zımpara Tezgâhlarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri	66
f. Şahmerdanlarda Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri.....	66
g. Saç Makaslarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri	66
h. Preslerde Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri	67
3. Metal İş Kolunda Meydana Gelen İş Kazalarının Türkiye’ye Özgü Nedenleri.....	67
4. Metal İş Kolunda İş Kazalarının Önlenmesine Yönelik Tedbirler.....	69
a. İşyeri İle İlgili Olarak Düşünülen Tedbirler	70
b. El Aletlerinin Neden Olduğu İş Kazalarına Karşı Alınması Gereken Tedbirler	70
c. Düşmelere Karşı Alınması Gereken Tedbirler	71
d. Yanmalara Karşı Alınması Gereken Tedbirler.....	72
e. Baş Vurmalarına Karşı Alınması Gereken Tedbirler	72
f. Usulsüz Yük Kaldırmanın Neden Olduğu İş Kazalarına Karşı Alınması Gereken Tedbirler	72
g. Gözlüksüz Çalışmanın Neden Olduğu İş Kazalarına Karşı Alınması Gereken Tedbirler.....	73
B. Tekstil Sektöründe İş Güvenliği	74
C. Tarım Sektöründe İş Güvenliği	79
1. Tarım Çalışanlarına Yönelik İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği ile İlgili Düzenlemeler	81
2. Tarım Sektöründe İş Kazaları.....	81
3. İlk Yardım Eğitimi.....	82

4. Mesleki ve İş Başarma Bilgisi	83
a. Sera İşlerini Yapmayı Öğrenme	83
b. Alet ve Makineleri Kullanmayı Öğrenme	84
c. Kılavuz Okuma ve İkazlar	85
d. Alet/Makinelerin Bakım Onarımı	86
e. Traktör Kullanımı	87
f. Gübre ve Zirai İlaçların Hazırlanması ve Kullanılması	87
g. Etiket Okuma.....	90
h. İşaretleri Bilme	91
g. İkazlara Uyma Davranışı.....	92
D. İnşaat ve Hazır Beton Sektöründe İş Güvenliği	92
1. Hazır Beton Sektöründe İş Güvenliği	92
2. İnşaat Sektöründe İş Güvenliği.....	93
a. İnşaat Sektöründe Çalışanların Korunması	97
b. İnşaat İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği	98
aa. Bildirim Levhasında Yer Alması Gereken Tanıtıcı Bilgiler	99
bb. Sağlık ve Güvenlik Koordinatörün Proje Aşamasındaki Görevleri..	99
cc. İşverenlerin Genel Yükümlülükleri.....	100
E. Maden Sektöründe İş Güvenliği	101
1. Dünyada ve Türkiye’de Kömür Üretimi.....	102
2. Madenlerde Meydana Gelen İş Kazaları	102
3. İş Kazalarının Nedenleri ve Ekonomik Boyutu	104
4. Maden Sektörü ve Madencilikle İlgili Tanımlar	106
5. Madenlerde Tozla Mücadele	108
6. Madenlerde Havalandırma.....	109
a. Doğal Havalandırma.....	109
b. Suni (Mekanik sistem) Havalandırma	109
7. Grizu Patlamaları	110
F. Otomotiv Sektöründe İş Güvenliği	110
IV. İş Kazalarının Sektörlere Göre Dağılımı.....	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞ KAZALARININ DEVLETE, İŞVERENE VE ÇALIŞANA ETKİLERİ I.

İŞ KAZALARININ DEVLETE ETKİLERİ	119
A. Mali Açından	122
B. Teknik Açından	125
C. Sosyal ve Hukuksal Açından	127
II. İŞ KAZALARININ İŞVERENE ETKİLERİ.....	128
A. İşverenlere Etkileri	128
B. İşletmeye Etkileri.....	132
III. İŞ KAZALARININ ÇALIŞANA ETKİLERİ.....	133
A. Çalışanın Çalışma Arkadaşlarına Etkileri.....	134
B. Çalışanın Ailesine Olan Etkileri	135
SONUÇ	136
KAYNAKÇA.....	138
ÖZGEÇMİŞ	152

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AYM.	: Anayasa Mahkemesi
bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
CE	: AB Uygunluk Beyanı
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DGO	: Dahili Güvenlik Organizasyonu
dn.	: Dipnot
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EN	: Avrupa Standardı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)
İK	: İş Kanunu
İSG	: İş Sağlığı ve Güvenliği
İSGDEM	: İş Sağlığı ve Güvenliği Danışmanlık Eğitim Mühendislik
İSGGM	: İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü
İŞGÜM	: İş Sağlığı ve Güvenliği Enstitüsü Müdürlüğü
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
m.	: Madde
MEGEP	: Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi
MESS	: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası
MYO	: Meslek Yüksek Okulu

NCFH	:	National Center for Farmworker Health
OHSAS	:	İş Sağlığı ve İş Güvenliği Yönetim Sistemi
OSHA	:	AB İş Sağlığı ve Güvenliği Ajansı
RG.	:	Resmi Gazete
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
SGK	:	Sosyal Güvenlik Kurumu
SSK	:	Sosyal Sigortalar Kanunu
STK	:	Sivil Toplum Kuruluşları
Ör.	:	Örneğin
TBK	:	Türk Borçlar Kanunu
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TMMOB	:	Türkiye Makine Mühendisleri Odası Başkanlığı
THBB	:	Türkiye Hazır Beton Birliği
TİSK	:	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TL	:	Türk Lirası
TTK	:	Taş Kömürü Kurumu
TUİK	:	Türkiye İstatiksel Kurumu
UÇÖ	:	Uluslararası Çalışma Örgütü
vd.	:	Ve Devamı
WHO	:	Dünya Sağlık Örgütü
WTO	:	Dünya Ticaret Örgütü
YTU	:	Yıldız Teknik Üniversitesi

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.	Türkiye de 2003-2014 Yılları Arasında ki İş Kazaları İstatistikleri.	25
Tablo 2.	İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları'nın Yarattığı Sosyo– Ekonomik Maliyetler	40
Tablo 3.	Araştırma Kapsamında Çalışanların Cinsiyete Göre Dağılımı	75
Tablo 4.	Araştırma Kapsamında Çalışanların Yaşlarına Göre Dağılımı	76
Tablo 5.	Araştırma Kapsamında Çalışanların İş Güvenliği Konusunda Eğitim Alma Durumlarına Göre Dağılımları	78
Tablo 6.	Araştırma Kapsamında Çalışanların İş Kazası Geçirme Du- rumlarına Göre Dağılımı	79
Tablo 7.	Çalışma Statüsüne Göre Bilgi Kaynaklarına Başvurma Oran- ları	84
Tablo 8.	Çalışma Statüsüne Göre Alet ve Makinelerin Kullanma Kılavuzlarını Okuma Davranışı	86
Tablo 9.	Gübre ve Zirai İlaçların Yükleme/Boşaltma/Nakil İşlemleri İle Hazırlanması ve Kullanılması Aşamalarında Çalışma Durumu (%)	88
Tablo 10.	Eğitim Durumuna Göre Tohum, Gübre ve Zirai İlaçların Etiketlerini Okuma Oranları (%)	91
Tablo 11.	İş Kazaları Sonucunda Ortaya Çıkan Kayıp ve Giderler	131

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.	Sektörlere Göre İŞe Bağlı Sağlık Sorunu Yaşayanların Oranı, 2007-13	56
Şekil 2.	Eğitim Durumlarına Göre İŞe Bağlı Sağlık Problemleri	56
Şekil 3.	Yaş Gruplarına Göre İŞe Bağlı Sağlık Sorunu Yaşayanların Oranı, 2007- 2013	57
Şekil 4.	İŞteki Duruma Göre İŞe Bağlı Sağlık Sorunu Yaşayanların Oranı, 2013	58
Şekil 5.	Mesleklere Göre İŞe Bağlı Sağlık Sorunu Yaşayanların Oranı, 2007-2013	59
Şekil 6.	İŞyeri büyüklüğüne Göre İŞe Bağlı Sağlık Sorunu Yaşayanların Oranı	60
Şekil 7.	Çalışma Hayatında Fiziksel ya da Ruhsal Sağlığı Etkileyen Elverişsiz Faktörlere Maruz Kalanların Toplam İstihdam İçindeki Oranı, 2013	61
Şekil 8.	İŞ Kazalarının Tiplerine Göre Dağılımı (2008)	116
Şekil 9.	Yıllara ve Aylara Göre Ölümlü İŞ Kazaları	123
Şekil 10.	İŞ Kazalarının Maliyetlerinde Buzdağı Teorisi	130

GİRİŞ

İş sağlığı ve güvenliği hukuku; çalışma hayatında meydana gelebilecek kazaların etkisini azaltmayı, işveren ve çalışana sağlıklı çalışma koşulları çerçevesinde elverişli çalışma ortamı hazırlamaya yönelik düzenlemelerle insan sağlığını korumayı hedefler.

İşverenin çalışanın gözetme zorunluluğu iş sözleşmesinde de belirtildiği gibi en büyük sorumluluklarındandır. TBK m. 417/2'de açıkça belirtilen bu sorumluluk, işverenin en önemli sorumluluğudur. İşveren çalışanı için her türlü araç gereci eksiksiz bulundurmak, sağlıklı çalışma ortamını hazırlamak ve çalışılan iş kolu hakkında çalışanın yeterli bilgi ve donanıma sahip olduğunu kontrol etmekle yükümlüdür. Bunun yanında Kanun koyucu, sosyal devlet ilkesinin bir gereği olarak iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için bir takım emredici hükümlerle, çalışana, işverene hak ve sorumluluklar yüklemiştir¹. Bu yükümlülüklerin belirlenmesinde, iş ilişkisinin zayıf tarafı olarak görülen çalışanların yükümlülüğü daha hafif tutularak çalışanların korunması amaçlanmış ve çalışanın sorumluluğu esası benimsenmiştir.

İş sağlığı ve güvenliğine ilişkin hükümlere mevzuatımızda 4857 sayılı İş Kanunu², 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu³, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu⁴, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu⁵, Belediye Kanunu⁶ ve İş Sağlığı

¹ Nitekim AY m. 50'de kimsenin yaşına, cinsiyetine, gücüne uymayan işlerde çalıştırılmayacağı ifade edilmiştir. Yine AY m.56'da bireylerin sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahip olduğu belirtilmiştir.

² RG., 10.06.2003, S. 25134.

³ RG., 04.02.2011, S. 27836; TBK m.417/2'de, işverenin iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin olması gereken tedbirlere değinilmiştir.

⁴ RG., 25.02.2011, S. 27857; SSGSSK m.13 vd.'de iş kazası ve meslek hastalığı bakımından işçi ve işverenin yükümlülüklerine değinilmiştir.

⁵ Umumi Hıfzıssıhha Kanunu m.173-180 hükümleri arasında işçilerin çalışma şartlarıyla ilgili düzenlemelere yer verilmiştir.

⁶ RG., 13.07.2005, S. 25874; Belediye Kanunu m.15/76'ya göre belediyeler, genel sağlık denetimi bakımından yetkilidir.

ğı ve Güvenliği Kanununda⁷ yer verilmiştir. Bu dzenlemelerden özellikle iş sağlığı ve gvenliği mevzuatında birliği sağlamak maksadıyla yurrluğe konulan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Gvenliği Kanunu, 4857 İş Kanunu ve 6098 sayılı Tşk Borçlar Kanunu'nun ilgili hşkşmleri ile birlikte önem arz eder.

Özellikle şlkemizde iş sağlığı ve gvenliği konusu, gşnşmşz şalışma hayatı ve şalışma hukukunun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. İş sağlığı ve iş gvenliği önlemlerinin alınarak uygulanmasında iş kazaları; şalışan, işverenler ve sosyal gvenlik sistemleri için önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. İş hukukunun temel ilkerinden biri olan şalışanın korunması ilkesi, yalnızca şalışanların işverenden bir alaçağının ortaya çıkmasıyla sınırlı değildir. Önleyici politikalarla şalışanların fiziki ve psikolojik varlıklarıyla şalışanların muhtemel zararlardan korunması oldukça önemlidir. İş sağlığı ve iş gvenliği önlemlerinin temel amacı, iş kazaları ve meslek hastalıklarının meydana gelmeden önce önlenmesidir. Tşkiye'de her yıl yaklaşık 77.000 iş kazası meydana gelmekte, bu kazalarda 1.000'den fazla şalışan hayatını kaybetmekte, 5.000'den fazla şalışan da sakat kalmaktadır⁸. İş kazası ve meslek hastalıklarının nedeni ise genellikle işyeri ve şalışma koşullarıdır. İşyerinde bştşn kararları alan, bştşn kuralları koyan işveren olduğuna göre, sağlıklı ve gvenli iş koşullarının oluşturulmasında temel görev de işverene aittir.

şlkemizde 22.05.2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanunu ve bu kanuna istinaden çıkarılan yönetmeliklerin yurrluğe girmesi ile birlikte "işçi sağlığı ve iş gvenliği" kavramı da birçok kavram gibi değiştirilerek "iş sağlığı ve gvenliği" olarak adlandırılmıştır. İş sağlığı ve gvenliği konusu ilk defa 20.06.2012 tarih ve 6331 sayılı "İş Sağlığı ve Gvenliği Kanunu" ile mşstakil bir yasal dzenlemeye kavuřturulmuřtur⁹.

⁷ RG., 30.06.2012, S. 28339.

⁸ İSGDEM, *İş sağlığı ve Gvenliği*, Ankara 2013, s. 36.

⁹ İsa Karakaş, *Tşm Kamu ve Kuruluşları İçin İş Sağlığı ve Gvenliği Mevzuatı Rehberi*, İzden Yayıncılık, İzmir 2014, s. 33.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞ SAĞLIĞI, İŞ GÜVENLİĞİ, İŞ KAZASI KAVRAMLARI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

I. İŞ SAĞLIĞI, İŞ GÜVENLİĞİ VE İŞ KAZASI KAVRAMLARI

İş sağlığı ve güvenliği, işyerlerinde işin yürütümü nedeniyle oluşabilecek tehlike ve riski ortadan kaldırmayı veya azaltmayı, çalışanların sağlığını bedensel ve ruhsal yönden en üst düzeyde tutmayı amaç edinen önleme ve koruma nitelikli sistemli bilimsel çalışmalardır¹⁰. İşin yürütülmesi esnasında doğan sağlığa zarar verecek koşullardan ve güvenliği tehlikeye düşürecek durumlar ile davranışlardan korunmak, üretimin devamlılığını sağlamak ve verimliliğini artırmak amacıyla yapılan sistemli ve bilimsel çalışmalar bütünü olarak tanımlamak mümkündür¹¹.

İş sağlığı ve güvenliği dar anlamda çalışanın sadece işyerinde çalışırken karşılaşılabileceği tehlikelere karşı korunmasını ifade etmektedir. Ancak sosyal devlet anlayışının gelişimine bağlı olarak bu kavram zamanla kapsam yönünden gelişerek çalışanın sadece işyerinde ve iş dolayısıyla karşılaşılabileceği tehlikelerin yanı sıra işyeri müstemilatı ve dışındaki risklere de karşı sağlık ve güvenliğinin sağlanması gerektiğini dahil eden bir kavramdır¹². İş sağlığı ve iş güvenliği kavramlarını ayrı ayrı incelemekte fayda görülmektedir.

A. İş Sağlığı Kavramı

İş sağlığı kavramı; çalışanlarla birlikte, çalışanın zarar görmesinden etkilenen, onun sosyal çevresini, işletmenin ilgili olduğu tüm çevreyi ve toplumu kapsayan geniş bir kavramdır¹³. Bazen işyerinde meydana gelen bir patlama herhangi bir çalışanın zarar görmediği, etkilenmediği bir sonuç doğurabilir. Endüstriyel kaza nitelikli

¹⁰ Murat Şen, İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Dayanakları, Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 1, Kayseri 2016, s. 117.

¹¹ ÇSGB, İşçi Sağlığı ve Daire Başkanlığı, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği İle İlgili Genel Bilgiler, Ankara 1999, s. 1.

¹² Kadir Arıcı, İş Sağlığı ve İş güvenliği Dersleri, Tes-İş Sendikası, Ankara 1999, s. 51-52.

¹³ Erdem Özdemir, İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014, s. 15.

bu olay, işletmeye ve yakın çevreye mal kaybına neden olabileceği gibi, bazen de çevredeki insanların zarar görmesine veya ölümüne neden olabilir.

Bu nedenle, iş sağlığı kavramı, işletmeden, üretimden kaynaklanan sağlık problemlerinin çevresel etkilerini de kapsamaktadır¹⁴. 1475 sayılı İş Kanunu'ndaki "İşçi Sağlığı ve İş güvenliği" kavramı yerine, 4857 sayılı İş Kanun'unda "İş sağlığı ve Güvenliği" kavramı kullanılmıştır¹⁵. 20 Haziran 2012 tarihinde Resmi Gazetede yayımlanan ve yürürlüğe giren 6331 sayılı Kanun'un adı "İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu" olup, benimsenen terminoloji isabetlidir. Fransız Hukukunda, uzun zaman, "iş sağlığı" deyimini yerine "iş hijyeni" deyimini kullanılmıştır. Ancak, yapılan değişikliklerle "iş sağlığı" deyimini tercih edilmiştir. Günümüzde sadece çalışanın ruh ve sosyal sağlığı da korunmakta, sağlık sadece "hijyen" ile sınırlı biçimde hastalıklara karşı korunması¹⁶ şeklinde dar bir yorumu kabul etmemektedir.

B. İş Güvenliği Kavramı

İş Güvenliği çalışanların işte karşılaştıkları tehlikelerin ortadan kaldırılması veya azaltılması için getirilmiş yükümlülüklerle ait teknik kurallarının bütünüdür. İş güvenliği daha çok çalışanın yaşamına ve vücut bütünlüğüne yönelik tehlikelerin ortadan kaldırılmasını hedef alır. Başka bir tanımda iş güvenliği kavramı ise; çalışanların korunması, rahat ve güvenli bir ortamda çalışmalarının sağlanması, işletme güvenliğinin sağlanarak çalışanlar için tehlikeli olabilecek durumların ortadan kaldırılması için yapılacak faaliyetlerin bütünü kapsamında ele alınmaktadır¹⁷.

¹⁴ Namık Kemal **Özdemir**, *İş Sağlığı ve Güvenliği*, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul Barosu Çalışma Hukuku Bürosu, Yayın No. 2004/004, İstanbul 2004, s. 22.

¹⁵ E. **Özdemir**, s. 14.

¹⁶ Esasen hijyen sözcüğü Yunanca' da "sağlık" anlamına gelir. Aynı sözcük, Latince'de, beden ve ruh sağlığını ifade etmek üzere, "sanitas" biçiminde kullanılır. Böylece, sağlık kavramı, beden ve ruh sağlığını ifade eder (Ali Güzel, Dünyada ve Ülkemizde İşyeri Hekimliğine Yaklaşım, Sorunlar ve Çözüm Önerileri, s. 11-12).

¹⁷ Cem **Baloğlu**, *İşverenlerin İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülükleri ve Aykırılık Hallerinde Uygulanacak Yaptırımlar*, Kamu-iş, C. 13, S. 2, Ankara 2013, s. 99.

C. İş Kazası Kavramı

1. Tanım

İş kazası kavramı 5510 sayılı Kanun'un "İş Kazasının Tanımı, Bildirilmesi ve Soruşturulması" başlıklı 13. maddesinin 1. fıkrasında düzenlenmiştir ve hükmün içeriğinde hangi hallerde meydana gelen olayın iş kazası olarak nitelendirileceği sayılmıştır¹⁸. Söz konusu maddeye göre; "İş kazası;

- a) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,
- b) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş nedeniyle,
- c) Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,
- d) Bu Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamındaki emziren kadın sigortalının, iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,
- e) Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş geliş sırasında, meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen engelli hâle getiren olaydır".

Kanunda; iş kazasının bazı unsur ve koşulları sayılarak doğrudan tanım vermek yerine, hangi hal ve durumlarda meydana gelen kazanın iş kazası sayılacağını belirlenmiştir. Böylece görüldüğü gibi hangi hallerde iş kazası durumunun ortaya çıkacağı, yer ve zaman koşuluna bağlı ve sınırlı olarak sayılmıştır. Böylece bir kaza Kanun'da sayılan yer ve şartlarda gerçekleşiyorsa iş kazası sayılacaktır¹⁹.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu da iş kazası kavramını tanımlamıştır. Kanun'un 3. maddesine göre iş kazası, "işyerinde veya işin yürütümünü nede-

¹⁸ **Güzel Ali/Okur Ali Rıza/Caniklioğlu** Nurşen, Sosyal Güvenlik Hukuku, 14. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2012, s. 94.

¹⁹ Zeynep **Ayar**, İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası, Tanımı, Unsurları ve Kuruma Bildirilmesi, Yüksek Lisans Ödevi, Kayseri 2014, s. 5.

niyle meydana gelen ölüme sebebiyet veren veya vücut bütünlüğünü ruhen ya da bedenen özre uğratan olay” olarak tanımlanmıştır. Görüldüğü üzere 6331 sayılı Kanun’da, iş kazası sadece işyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen kazalar olarak sayıldığından 5510 sayılı Kanun’a göre daha dar kapsamlı tutulmuştur. Aynı kavramı düzenleyen iki hüküm arasında çelişki çıktığı ve iş kazası kavramının daha dar kapsamlı tutulduğunun isabetsiz olduğu belirtilmektedir²⁰. Doktrindeki bir kısım yazarlara göre ayrı bir kanunda kavramın ayrıca düzenlenmesi yerine 5510 sayılı Kanun’un 13. maddesine atıf yapılarak kavramların özdeş olduğunun belirtilmesi daha isabetli olacaktır²¹.

28.09.2008 tarih ve 27011 sayılı Kısa Vadeli Sigorta Kolları Uygulama Tebliği ise 5510 sayılı Kanun’daki iş kazası tanımını 4/1-a’lılar için kullanmış ve buna ek olarak 4/1-b kapsamında bağımsız çalışanların özelliklerini göz önünde tutarak ayrı tanımlama yapmıştır²². Buna göre 4/1-b kapsamındaki sigortalılar için iş kazası; işyerinde bulunduğu sırada veya yürütmekte olduğu iş nedeniyle işyeri dışında meydana gelen ve onu hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özre uğratan olaydır²³.

Zira 6331 sayılı İSGK. m. 3/g hükmüne göre iş kazası, “işyerinde veya işin yürütümü nedeniyle meydana gelen, ölüme sebebiyet veren veya vücut bütünlüğüne ruhen ya da bedenen engelli hale getiren olayı” ifade eder. Hukuksal açıdan yaklaşımlar ise; çalışanın korunması noktasından hareket ederek hukuk sistemindeki düzenlemeler çerçevesinde işle ilişkili olan ve sadece kişilere zarar veren olayları iş kazası olarak değerlendirmektedirler²⁴.

Uluslararası kuruluşların ise daha genel üst bir tanımlama yoluna gittiği görülmektedir. WHO iş kazasını “önceden planlanmamış, çoğu zaman yaralanmalara,

²⁰ Güzel/Okur/Caniklioğlu, s. 397.

²¹ Güzel/Okur/Caniklioğlu, s. 398.

²² Ayar , s. 7.

²³ Can Tuncay/Ömer Ekmekçi, *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri*, 15. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 2012.

²⁴ Zühtü Altan/Nüvit Gerek/Ercan Güven, *İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1998, s. 376.

makine, araç ve gereçlerin zarara uğramasına veya üretimin bir süre durmasına yol açan olay” olarak tanımlarken, ILO ise; “işte ya da işin yürütümü esnasında meydana gelen, ölüm yaralanma ya da hastalıkla sonuçlanabilecek kazalar” olarak ele almaktadır²⁵. Avrupa Birliği İstatistik Ofisi tarafından ise “iş sırasında fiziksel ve ruhsal zarara yol açan ani bir olay” şeklinde tanımlanmaktadır²⁶.

Güvensiz koşul / tehlikeli durum / fizik ve mekanik çevre koşullarına bağlı nedenler arasında; çalışanın iradesi dışında kalan makinaların²⁷ üretim organizasyonlarının²⁸ ve çevresel faktörlerin yol açtığı kazalar²⁹ ifade edilmektedir.

Güvensiz hareket / tehlikeli hareket / insana bağlı nedenler arasında ise; kişisel özelliklerin³⁰ fizyolojik faktörler³¹ ve psikolojik faktörlerin³² iş kazalarına neden olduğu belirtilmektedir. “Bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak iş yeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda” gerçekleşen kazalar da iş kazası olarak nitelendirilmektedir³³.

²⁵ İlknur **Kılış**, *İş Sağlığı ve Güvenliği*, Dora Yayıncılık, Bursa 2014, s. 10.

²⁶ 6331 sayılı Kanun Tasarısı Madde Gereçekleri, m. 4.

²⁷ Makinaların yanlış yerde kullanımı, kusurlu ekipmanlar, bakım ve onarım çalışmalarının zamanında yapılması, makinanın hatalı üretimi gibi nedenler.

²⁸ İşyerinin sıkışık yerleşim düzeni, ergonomik olmayan çalışma biçimleri, uzun çalışma süreleri, küçük işyerlerinde güvenlik önlemlerinin önemsenmemesi, yönetim hatalı eleman seçimi gibi nedenler.

²⁹ Gürültü, titreşim, toz, yetersiz aydınlatma ve havalandırma, sıcaklık, radyasyon tehlikesi gibi nedenler.

³⁰ Çalışanın yaşı (tecrübe ile sorumluluk duygusu artar ve dikkat artar), kıdemi, cinsiyeti (kadınların daha sabırlı ve dikkatli olmaları), eğitim düzeyi (tehlikeyi görme yeteneği ve kişisel koruyucuları kullanması) gibi nedenler.

³¹ Uykusuzluk, yorgunluk, görme bozuklukları, işitme kayıpları, yaşlılık gibi fiziksel yetersizliklere ilişkin nedenler.

³² Zeka düzeyi, duygusal durum, algılama hızı, kendi üstünlüğünü ispat etme çabaları, ailevi ve ekonomik sorunlar gibi nedenler.

³³ Ali **Güzel**/Ali Rıza **Okur**/Nurşen **Caniklioğlu**, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 415.

Sonuç olarak, öğretilerde ise iş kazası birçok şekilde tanımlanmıştır. Bütün yapılan tanımlamalardaki iş kazası ile ilgili ortak öğeler kıstas alınınca genel kabul gören şu tanım ortaya çıkmaktadır: “İş kazası, sigortalının işverenin otoritesi altında bulunduğu bir sırada gördüğü iş veya işin gereği dolayısıyla ani ve dıştan meydana gelen bir etkenle onu bedence ya da ruhça zarara uğratan bir olaydır”³⁴.

2. Kaza Çeşitleri

Kazalar meydana geliş yerlerine göre isim alırlar. İş kazalarına örnek olarak trafik kazaları, deniz kazaları, ev kazaları, spor kazaları, tarım kazaları, av kazaları verilebilir. Esasında kazaları, meydana geldikleri yerlere göre değil, kayıp gün sayısına (yaralanmanın ağırlığına) göre değerlendirmek gerekir³⁵.

3. Yaralanmanın Tanımı

İş kazaları sonucunda insan vücudunun parçalanması olayına “yaralanma” denir³⁶. Yaralanmanın tedavisi sonucu hiçbir iz bulunmuyorsa “geçici yaralanma”, iz bulunuyorsa “kalıcı yaralanma” denir. Yaralanmanın en şiddetlisi, kaza sonunda çalışanın hayatını kaybetmesidir.

4. İş Kazalarına Sebep Olan Faktörler

Bir iş kazasının meydana gelmesinde sosyolojik, psikolojik, fizyolojik, teknik sebepler söz konusudur. Çalışan kişi, çalıştığı işyeri ortamı ve çevresi, kullandığı malzeme, makine ve teçhizatla yakın ilişki içindedir. Bu etkileşim içinde iş kazasının meydana gelmesinde birçok faktör rol oynar. Bu faktörleri şu şekilde sınıflandırabiliriz³⁷

³⁴ Güzel/Okur/Caniklioğlu, s. 398.

³⁵ İş Sağlığı ve İş Güvenliği, <http://corlumem.meb.k12.tr/>, E.T.: 24.06.2015.

³⁶ Mehmet Önceler, *İnsan Sağlığı ve İş Güvenliği*, Kuşadası 2012, s. 3.

³⁷ İş Kazalarının Oluş Sebepleri, <http://www.isguvenligisagligi.com/?sf=t&key=%C4%B0%C5%9F%20Kazalar%C4%B1n%C4%B1n%20Olu%C5%9F%20Sebepleri%20izmir&b=180>, E.T.: 26 . 06.2015.

a. Malzeme (Kullanılan Madde)

İş kazalarına malzeme olarak sebep olan malzemenin kimyasal, fiziksel, atomistik özellikleri, kullanılan madde yapılarına uygun üretim sisteminin seçilmemiş olmasıdır³⁸.

b. Makine ve teçhizat

Malzeme yorgunluğu, yeterli koruyucu tedbirlerin alınmaması, işe uygun makine kullanılmaması veya makinelerin yanlış kullanılması iş kazasını etkiler. Ayrıca sıcaklık, nem, aydınlatma, gürültü gibi fiziksel etkiler, mekanik etkiler ve sağlık şartları da iş kazasını etkiler.

c. İnsan

Eğitim ve bilgi eksikliği, dalgınlık, dikkatsizlik, İlgisizlik, düzensizlik, bedenin iş uyumsuzluğu, aile düzeni ve beslenme yetersizliği insan faktöründe rol alır. Bu faktörler incelendiğinde iş kazalarının sebebinin, kazadan hemen önceki durum veya harekete bağlı olduğu görülür. Bu sebeple genel anlamda, iş kazalarının sebebi; emniyetsiz durumlar veya emniyetsiz hareketlerdir³⁹.

aa. Emniyetsiz durumlar

Emniyetsiz durumlar çevre, makine ve malzemedan kaynaklanır. Koruyucusuz veya koruyucusu yeterli olmayan makineler, kusurlu veya noksan teçhizat, kaygan-zayıf veya arızalı yer döşeme yüzeyleri, işyerinin düzensizliği, yetersiz aydınlatma, gürültü, malzeme yapısına uygun olmayan istifleme ve depolama gibi hususlar emniyetsiz durumlardır.

bb. Emniyetsiz hareketler

Emniyetsiz hareketler çalışanların hal ve davranışlarından kaynaklanır. Çalışanların eğitim düzeyleri ve psikolojik durumları emniyetsiz hareketlerin yapılma-

³⁸ İş Güvenliği, <http://www.isguvenligirehberi.com/haber/104-genel-isg-egitimi.html>, E.T.: 05.08.2015.

³⁹ İş Sağlığı ve Güvenliği, <http://www.isguvenligirehberi.com/popup/haber-yazdir.asp?haber=104>, E.T.: 31.07.2015.

sında önemli bir rol oynar. Koruyucuları kullanılmaz hale getirme, emniyetsiz malzeme kullanma, emniyetsiz yükleme, yerleştirme ve karıştırma, çalışan makine ve teçhizat üzerinde bakım ve onarım yapma, dikkati dağıtma, gereksiz şakalaşmalar, koruyucu malzeme kullanmama gibi davranışlar emniyetsiz hareketlerdir⁴⁰.

Bunlardan başka işyerinde çalışma sistemlerinden kaynaklanan ve çalışanları olumsuz yönde etkileyerek kazaların artmasına yol açan diğer bazı hususları da şöyle sıralamak mümkündür. Fazla mesai çalışması, çok fazla iş yoğunluğu, mantıksız iş rejimi fazla ve sürekli güç harcamadır. Ayrıca sürekli gece vardiyası, kişinin fiziksel ve ruhsal yapısına uymayan iş çalışanları olumsuz etkilenmesinin yanı sıra iş sağlığı ve güvenliğinin artan önemini ortaya çıkarır⁴¹.

D. İş Sağlığı ve Güvenliğinin Artan Önemi

Sanayileşme ve teknolojik gelişme, büyük sosyo–ekonomik kayıplar doğuran iş kazalarına ve çevresel risklere yol açmaktadır⁴². Yapılan araştırmalara göre, iş kazalarına yol açan risklerin % 98’i önceden tahmin edilip ortadan kaldırılabılır nitelikte olduğundan, bu kayıpları önlemek devlet, işveren ve çalışanların görevidir. ILO her yıl işyerlerinde, 335 bini ölümlle sonuçlanan 250 milyon iş kazası olduğunu belirtmektedir. Kirlilik, toksik materyal ve süreçler sebebiyle oluşan 160 milyon hastalıktan her yıl bir milyon insan ölmektedir⁴³.

Sanayileşmiş ülkelerdeki emek yoğun sanayi üretiminin, emeği ucuz ve sosyal koruma düzeyi düşük gelişmekte olan ülkelere kaydırılmasının neden olduğu

⁴⁰ İş sağlığı ve Güvenliği, <http://www.isguvenligirehberi.com/popup/haberyazdir.asp?haber=104&resim=False>, E.T.: 03.08.2015.

⁴¹ İş Kazalarının Oluş Sebepleri, <http://www.isguvenligisagligi.com/?sf=t&key=%C4%B0%C5%9F%20Kazalar%C4%B1n%C4%B1n%20Olu%C5%9F%20Sebepleri%20izmir&b=180>, E.T.: 26.06.2015

⁴² Faik Arseven, “Yeni İş Kanununun İş Sağlığı ve Güvenliği Yaklaşımı”, *TİSK İşveren Dergisi*, C. 42, S. 7, Nisan 2004, s. 15.

⁴³ Fatih Yılmaz, *İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinlik Düzeyinin Ölçülmesi Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2009, s. 10.

çeşitli kaynaklarda ifade edilmektedir⁴⁴. Küreselleşme ile birlikte, gelişmekte olan ülkelerde kurulan tehlikeli endüstriler, bu ülke çalışanlarının sağlığını olumsuz etkilemektedir⁴⁵. Gelişmiş ülkelerde ise, iş kazalarında azalma gözlenmektedir. Bununla birlikte, bu ülkelerde hizmet sektörünün büyümesiyle ortaya çıkan yeni mesleki risklerden söz edilmektedir (özellikle kas–iskelet hastalıkları ve psiko–sosyal riskler). Son 10 yıldır gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde, esnek iş düzenlemeleri artarak benimsenmekte, bu koşullar İş Sağlığı ve Güvenliği açısından ciddi bir tehdit haline gelmektedir⁴⁶.

WHO'ya göre, dünyada çalışan toplam 3 milyar çalışanın % 80'inden fazlası temel iş sağlığı hizmetlerinden yoksundur. Küreselleşme süreci, dünyada tüm ekonomik yapıları ve işyerlerini etkilemekte; ILO, WHO ve diğer otorite kuruluşlar bu hizmetlere olan ihtiyacın gittikçe arttığını yıllardır vurgulamaktadır⁴⁷. Bu açıdan, dünya üzerinde yaşanan eşitsizliklerin, korumadan yoksun çalışanların ve işyerlerinin önüne geçmek için İş Sağlığı ve Güvenliği'ne önem verilmesi gerekmektedir⁴⁸. İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamalarının hem sosyal hem de ekonomik getirisi vardır. En büyük sosyal getirisi, insanların ölmelerini ve sakatlanmalarını en aza indirmektir. Önleme çalışmalarının uygulamaya geçirilmesi, iş barışı ve sosyal adalete hizmet eder.

II. İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

A. Avrupa Birliği'nde İş Sağlığı ve Güvenliği

1. İş Sağlığı ve Güvenliğinde Avrupa Birliği Modeli

2003 yılında yürürlüğe giren 4857 sayılı İş Kanunu'na kadar, gerek uygulama

⁴⁴ Burhan **Önal**, “Küreselleşmenin İş Sağlığına Etkisi”, Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Türk Tabipler Birliği Yayını, S. 5, 2001, s. 11.

⁴⁵ Semih **Tekin**, *İşletmelerde İş Sağlığı ve Güvenliğine Yapılan Yatırımların Maliyet Kazanç Analizi*, Ankara 2014, s. 9.

⁴⁶ **Tekin**, s. 10.

⁴⁷ **Tekin**, s. 10.

⁴⁸ Murat **Demir**, *İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Koşusu*, İstanbul 2013, s. 14–15.

gerekse akademik çalışmalar hep kaza sonrası sonuçlara odaklanmış, kazaların önlenmesi konusu yeterince gündeme gelmemiştir. Bu dönemde yürürlükte olan 1475 sayılı İş Kanunu, Borçlar Kanunu ve İş Güvenliği Tüzüğü hukuksal çerçeveyi çizen başlıca hükümler olmuştur⁴⁹.

Özellikle Borçlar Kanununun 332. maddesinin, 1475 sayılı İş Kanunu madde 73 hükmü ışığında yorumlanması kusursuz sorumluluk sonucuna ulaşmada temel çıkış noktası olmuştur⁵⁰.

4857 sayılı Kanun ve bununla birlikte yürürlüğe giren yönetmeliklerle kabul edilen Avrupa Birliği modelinde ise, devletin iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini tek tek belirleyebileceği kabul edilmekte, bunların demokratik bir yapı içinde işyerine özgü biçimde somutlaştırılması öngörülmektedir.

Başka bir anlatımla, Avrupa Birliği Hukukunda, somut olarak hangi önlemlerin alınacağından ziyade, işverenin gerekli önlemleri nasıl ve ne şekilde alacağı “sürecine” odaklanmıştır⁵¹. Buna göre iş sağlığı ve güvenliği bir yönetim sistemi olarak değerlendirildiğinde; iş sağlığı ve güvenliği organizasyonu, iş sağlığı ve güvenliği tedbirler toplamı bir “süreç yönetim sistemi” olarak nitelendirilebilir⁵².

Benimsenen “süreç yönetimi” modeli kuşkusuz hukuki yapıyı da etkilemekte, taraflara kendileri için en uygun tedbirlerin ne olduğunu belirleyebilecekleri belirli bir alanın bırakılmasını gerektirmektedir. Nitekim yeni yönetmelikler artık eski tüzük gibi ayrıntılı ve kazuistik bir yapı taşımamakta, işverene çizdikleri genel çerçeve içinde önemli ölçüde hareket alanı tanımaktadır. Tüzükle ilgili oluşan belirsizliğin yine bunu ortadan kaldıran bir tüzükle sonlandırılması düşünülmüş, bu düşünce de ancak 23 Temmuz 2014 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan tüzük ile hayata geçiril-

⁴⁹ Şen, İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı Tarihsel Gelişimi ve Dayanakları, s. 135; Mustafa Çenberci, *İş Kanunu Şerhi*, 5. Baskı, Ankara 1984, s. 782.

⁵⁰ E. Özdemir, s. 20.

⁵¹ Mahmut Kabakçı, *6331 Sayılı Kanunun İş Sağlığı ve Güvenliği Anlayışı ve Risklerinden Korunma İlkelerinin (m. 5) İşlevi*, Sicil, Mart 2013, s. 62.

⁵² Zehra Gönül Balkır, *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sorumluluğu*, MESS Sicil Aralık 2012, s. 31.

miştir⁵³.

2. Öncelikli Alanlar

AB'ye birçok üye ülke, fiziksel–kimyasal etkenler ve güvenlik alanındaki risklere geçmişte özel ilgi göstermiştir. Kimyasal etkenler alanında, en önemli risk faktörü olarak asbest ile ilgilenilmiştir. Fiziksel etkenler alanında gürültüye, güvenlik konusundaki ilgi makine güvenliğine odaklanmıştır. Gelecekte önem kazanması beklenen risk faktörleri ise; kimyasal etkenler (kanserojenler), güvenlik (makine güvenliği ve düşme riski) ve psiko–sosyal konulardır (özellikle stres). En yeni gelişme ise, risk değerlendirmesi ve çalışma biçimlerinden kaynaklanan olası risklerin analizi gibi organizasyon ve yönetim konularıdır.

Bir diğer önem arz eden konu inşaat sektörüdür. Tüm AB'de, inşaatla sağlık ve güvenlik standartlarının iyileştirilmesi konusunda giderek artan bir duyarlılık söz konusudur. İnşaatlarda her yıl yaklaşık 1300 çalışan ölmekte, 800 bin çalışan yaralanmakta ve hastalığa maruz kalmaktadır⁵⁴. AB ülkelerinde meydana gelen tüm iş kazalarının yaklaşık % 20'si ve kazalarda ölenlerin yaklaşık % 25'i inşaat iş kolu ile ilgilidir⁵⁵.

AB'de genç–yaşlı çalışanlar eskiden beri özel ilgi gösterilen risk kategorisi olmuştur ve gelecekte de olmaya devam edecektir. Ev–çalışması, tele–çalışma gibi “atipik” çalışma biçimlerine de artan bir özen gösterilecektir. İlgi gösterilecek bir başka çalışan grubu da kendi başına çalışanlardır. Tarım, kimya, metal ve inşaat, son on yıl boyunca özel önem verilen sektörler olmuştur. Gelecekte inşaat, ticaret, taşı-

⁵³ RG., 23.07.2014, Sayı: 29069, “İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü'nün Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Tüzük'ün Yürürlüğe Konulması; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının 9/12/2013 Tarihli ve 18201 Sayılı Yazısı Üzerine, Bakanlar Kurulu'nca 16/6/2014 Tarihinde Kararlaştırılmıştır.

⁵⁴ **Yılmaz**, *İş Sağlığı*, s. 59.

⁵⁵ Ahmet Murat **Arıkan**, “İnşaat İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği”, 4. *Ulusal Çatı & Cephe Kaplamalarında Çağdaş Malzeme ve Teknolojiler Sempozyumu*, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi Taşkılla, s. 2.

macılık, servis, eğitim, sağlık ve kamu sektörlerine özel önem verilecektir⁵⁶.

Kimyasal etkenler, üye ülkelerde en öncelikli araştırma alanıdır. Kimyasal etkenlere daha geniş kapsamlı olarak dikkat gösterilmeye devam edilecektir. Psiko–sosyal konular (özellikle işte stres) ve metodolojik konular da (örneğin fayda/maliyet analizi ve risk değerlendirme) aynı önceliğe sahip olacaktır. Yeni çalışma yöntemlerinin uygulanması da gelecekteki önemli araştırma konularından biridir.

3. Avrupa Birliği Sosyal Politikası ve İş Sağlığı ve Güvenliği

AB’ de sosyal politika alanındaki birçok konu üye ülkeler düzeyinde ele alınmaktadır. Fakat toplumsal ve ekonomik gelişmeler ve entegrasyon süreci, sosyal politika alanında Birlik düzeyindeki düzenlemelerin artmasına neden olmaktadır. AB’nin sosyal politikaları, Birliğin derinleşmesi ve sosyo–ekonomik hayattaki değişimler çerçevesinde önemli gelişme göstermiş ve Birliğin kuruluş aşamalarında hedeflenenden çok daha geniş bir alanı kapsamaya başlamıştır. Ortak pazarın işleyişini kolaylaştırmak ve özellikle de çalışanların serbest dolaşımını sağlamak için Birlik düzeyinde geliştirilen belirli sosyal politika düzenlemelerinin yerini, günümüzde İş Sağlığı ve Güvenliği hakkında detaylı hükümlere sahip, işsizlikle mücadelede önem veren, kadın erkek eşitliğini ön plana alan geniş bir mevzuat almıştır⁵⁷.

Avrupa Topluluğu, başlangıçta ekonomik bütünlemeyi hedef alan bir yapı olarak düşünülmüş ve ekonomik bütünleşme, ulaşılması gereken başlıca hedef olarak belirlenmiştir. Liberal yaklaşımlı Roma Antlaşması, “sosyal boyutu” piyasaya, diğer bir ifadeyle ekonomide sağlanan bütünleşmeye bağlamıştır⁵⁸. Birliğin sosyal hedefinin, Avrupa halklarının yapıcı güçlerini, onların hayat standartlarını yükseltme yönünde kullanmaktır. Birliğin sosyal politikası; ekonomik ve sosyal kalkınmanın birlikte yürütülmesi yolu ile refah seviyesinin yükseltilmesidir⁵⁹.

⁵⁶ **Yılmaz**, *İş Sağlığı*, s. 60.

⁵⁷ Senem **Aydın**, *Avrupa Birliği’nin Sosyal Politikası*, 3. Baskı, İstanbul, 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi, İKV Yayını, No: 12, Ağustos 2005, s. 4.

⁵⁸ **Yılmaz**, *İş Sağlığı*, s. 61.

⁵⁹ Sedat **Murat**, *Bütünleşme Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği’nin Karşılaştırmalı Sosyal Yapı-*

İş Sağlığı ve Güvenliği'nin tüm üye ülkelerde en üst düzeyde sağlanması AB'nin en temel amaçları arasına girmiştir. Zira insan onurunun, insan hayatının ve sağlığının korunmasının toplumdaki en yüksek değer olması bir yana, İş Sağlığı ve Güvenliği konularında ulusal sistemler arasındaki farklılıklar işletmeler arasında haksız rekabetin doğmasına yol açmaktadır. Bir ülkenin iş güvenliği düzeyinin komşu ülkelere göre düşük olması, işletme giderlerini düşük tutmak isteyen yatırımcıları bu ülkeye yöneltir.

Bu durum bir yandan çalışanlar açısından sağlığa ilişkin vahim sonuçlar yaratırken öte yandan işletmeler arasında haksız rekabet koşulları oluşturur⁶⁰. Sosyal Şarttan önce bu konuda kimi düzenlemeler olsa da, bunlar somut bir politik yaklaşımın sonucu olarak bütünsel bir özellik göstermiyordu.

Yalnızca yüksek riskli görülen çalışma alanları ve bazı özel çalışan grupları için münferit düzenlemeler yapılmıştır. Çerçeve Direktif ve buna bağlı çıkarılan çeşitli konularda ayrıntılı düzenlemeler içeren yavru direktiflerin uygulanmasındaki kararlılık, son yıllarda AB'de iş kazalarının azalmasında önemli rol oynamıştır.

4. Avrupa Birliği'nde İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatını Oluşturan Düzenlemeler

a. 1989/391/EEC Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Çerçeve Direktifi

AB ülkelerinin İş Sağlığı ve Güvenliği konusunda temel aldığı düzenleme, 12.06.1989 tarihli ve 89/391/EEC sayılı konsey direktiftir⁶¹. Birlik üyeleri, daha sonra ulusal hukuk sistemlerinde yaptıkları yeni düzenlemeler ve eski sistemi tadil etmeleri sonucu, anılan direktifi kendi iş ilişkilerinde uygulanabilir hale getirmişlerdir. Bu uyarılama yapılırken temel amaç, çalışanların güvenlik ve sağlıklarının şimdiki du-

şı, İstanbul, Filiz Kitabevi, No: 113, 2000, s. 2.

⁶⁰ Altan **Heper**, *Avrupa İş Hukuku ve Türkiye*, 1.Baskı, İstanbul, Ata Enstitüsü Yayınları, 1997, s. 65.

⁶¹ **Şen**, *İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı, Tarihsel Gelişimi ve Dayanakları*, s. 117.

rumdan daha iyi bir düzeye getirilmesidir⁶². Direktif, üç ilkeyi temel almaktadır⁶³:

* İşverenin, genel anlamda çalışanların işyerinde maruz kaldıkları mesleki riskleri engelleyerek sağlık ve güvenliklerini koruma yükümlülüğü,

* İşçileri bilgilendirme yükümlülüğü,

* İşçilere eğitim verme yükümlülüğüdür.

b. Direktifin Taraflara Yüklediği Yükümlülükler

aa. Direktiflerin İşçilere Yüklediği Yükümlülükler

İşçiler, kendi sağlık ve güvenliklerinden sorumlu oldukları gibi fiil ve ihmallerinden dolayı diğer kişilerin etkilenmesinden de sorumludur⁶⁴. Bu amaca uygun olarak makine, araç ve gereçleri, tehlikeli maddeleri, ekipmanın taşınmasını ve diğer üretim yöntemlerini, kendilerine verilen kişisel koruyucuları, makine, araç ve gereçlerle bina ve fabrikadaki koruyucuları doğru kullanacaklar, ciddi ve acil bir tehlike gördüklerinde işvereni veya İş Sağlığı ve Güvenliği temsilcilerini derhal haberdar edecekler, işverene ve İş Sağlığı ve Güvenliği temsilcilerine çalışma ortamının güvenliği hususunda yardımcı olacaklardır⁶⁵.

bb. Direktifin İşverenlere Yüklediği Yükümlülükler

İşverenin yükümlülüğü, işle ilgili her konuda her çalışanın sağlık ve güvenliğinin korunmasını sağlamaktır. Bu çerçevede içinde, Direktife göre işverenlerin yükümlülükleri şunlardır:

* İşveren, çalışanların sağlığını ve güvenliğini korumak, tehlikeleri önlemek, bilgilendirme, eğitim ve kurumsal gereklilikler için bütün önlemleri alacaktır.

* Risk değerlendirmesi yapar veya yaptırır.

⁶² Emin Zeytinoğlu, “Avrupa Birliği’ne Girme Aşamasında Türk İş Güvenliği Sistemine Toplu Bakış”, www.iticu.edu.tr, E.T.: 14.03.2015.

⁶³ MESS, *İş Sağlığı ve Güvenliğinde Avrupa Birliği Köprüleri*, s. 12.

⁶⁴ AB Ülkelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği, http://www.objektifisg.com/anasayfa/ab_isg.html, E.T: 29.07.2015.

⁶⁵ Yılmaz, *İş Sağlığı*, s. 74.

* Bir işyeri, birkaç işveren tarafından paylaşılırsa, işverenler İş Sağlığı ve Güvenliği önlemlerini ortaklaşa uygulayacaklar, birbirlerini haberdar edecekler, çalışan ve temsilcilerine tehlikeler konusunda bilgi verecekler ve önlemleri koordine edeceklerdir.

*İş Sağlığı ve Güvenliği konusunda hiçbir önlem çalışanlara mali yük getirmeyecektir⁶⁶.

* İşveren, bu önlemleri şu genel prensiplere uygun olarak alacaktır:

a) Risklerden kaçınmak.

b) Kaçınılması mümkün olmayan riskleri analiz etmek.

c) Risklerle kaynağında mücadele etmek.

ç) İşin kişilere uygun hale getirilmesi için işyerlerinin tasarımı ile iş ekipmanı, çalışma şekli ve üretim metotlarının seçiminde özen göstermek, özellikle tekdüze çalışma ve üretim temposunun sağlık ve güvenliğe olumsuz etkilerini önlemek, önlenemiyor ise en aza indirmek.

d) Teknik gelişmelere uyum sağlamak.

e) Tehlikeli olanı, tehlikesiz veya daha az tehlikeli olanla değiştirmek.

f) Teknoloji, iş organizasyonu, çalışma şartları, sosyal ilişkiler ve çalışma ortamı ile ilgili faktörlerin etkilerini kapsayan tutarlı ve genel bir önleme politikası geliştirmek.

g) Toplu korunma tedbirlerine, kişisel korunma tedbirlerine göre öncelik vermek.

ğ) Çalışanlara uygun talimatlar vermek.

*İş güvenliği ve sağlığı hizmetlerini yerine getirmek amacıyla çalışanları arasından iş güvenliği uzmanı, işyeri hekimi ve diğer sağlık personeli görevlendirir.

⁶⁶ T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, Ankara 2012, s. 46 .

Çalışanları arasında belirlenen niteliklere sahip personel bulunmaması hâlinde, bu hizmetin tamamını veya bir kısmını ortak sağlık ve güvenlik birimlerinden hizmet olarak yerine getirebilir. Ancak belirlenen niteliklere ve gerekli belgeye sahip olması hâlinde, tehlike sınıfı ve çalışan sayısı dikkate alınarak, bu hizmetin yerine getirilmesini kendisi üstlenebilir⁶⁷.

Tehlikelerin önüne geçmek, kaçınılmaz tehlikeleri değerlendirmek, tehlikelerle kaynağında mücadele etmek maksadıyla risk değerlendirmesi yapar ve işleri kişilere uygun hale getirecektir.

* Uyanık Olma: Bu yükümlülük; işyeri tasarımına ilişkin en son teknolojik ve bilimsel gelişmelerden haberdar olma, işyerindeki riskleri iyi tanıma ve değerlendirme, işyerindeki çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği konusundaki bilgi ve yeteneklerinden haberdar olma şeklinde üçe ayrılarak ifade edilebilir⁶⁸.

* Kayıt Tutma ve Rapor Verme: İşverenin, işyerinde İş Sağlığı ve Güvenliği risk değerlendirmesi yapma, bunlara maruz kalan işçileri gruplara ayırma, uzun süre devamsızlık yaratan iş kazası ve meslek hastalığı listesini tutma ve yetkili makamlara rapor verme yükümlülüğü de vardır⁶⁹.

5. Avrupa Birliği Ülke Uygulamalarının Genel Değerlendirmesi

AB ülkelerinde işyerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu uygulamaları genel olarak birbirine benzer. Fakat kurulun tanımı, hangi tür ve ölçekteki işletmelerde uygulanacağı, görevleri gibi konularda ülkeden ülkeye farklılıklar görülmektedir. Örneğin, ülkemizde İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu adını verdiğimiz yapı; Fransa'da Hijyen, Güvenlik ve Çalışma Koşulları Kurulu, İsveç ve Danimarka'da Güvenlik Kurulu, Avusturya'da İş Güvenliği Kurulu, İngiltere, Finlandiya ve Almanya'da İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu, Yunanistan'da İşyeri Sağlık ve Güvenlik Kurulu olarak

⁶⁷ T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, s.46 .

⁶⁸ AB Ülkelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği, http://www.objektifisg.com/anasayfa/ab_isg.html, E.T.: 29.07.2015.

⁶⁹ **Yılmaz, İş Sağlığı**, s. 75.

adlandırılmıştır⁷⁰.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu, Avusturya'da 100, Finlandiya, İrlanda, Almanya ve Danimarka'da 20, Hollanda'da 35, Fransa, Belçika, İspanya, Yunanistan ve İsveç'te 50'den fazla işçi istihdam eden işletmeler için zorunludur⁷¹.

İşletmelerde İş Sağlığı ve Güvenliği kurulları ve İş Sağlığı ve Güvenliği çalışan temsilciliği sistemi, eski sanayi ülkelerinde uzun bir geleneğe sahipken; Yunanistan, İrlanda ve Portekiz gibi ülkelerin deneyimlerine bakıldığında henüz çocukluk döneminde olduğu söylenebilir. İş Sağlığı ve Güvenliği temsilcileri sıklıkla sendikalarla yakından bağlantılı ve çoğu zaman sendika üyesidirler. Ya İngiltere, İsveç gibi doğrudan sendikalarca atanır veya Danimarka gibi önce çalışanlarca seçilip sonra sendikaca onaylanır.

Sendika üyeliğinde keskin bir azalış görülen ülkelerde (Fransa gibi), İş Sağlığı ve Güvenliği temsilcileri ile sendikalar arasındaki bağ zayıflamaktadır. Sendikanın işletme üzerindeki dolaysız etkisi ne kadar fazla ise, İş Sağlığı ve Güvenliği konularında çalışanların katılım potansiyeli o kadar yüksektir⁷².

Danimarka'da 5'ten fazla 20'den az çalışan istihdam eden işletmelerde, çalışanlar arasından bir İş Sağlığı ve Güvenliği temsilcisi görevlendirilmektedir. Finlandiya ve İzlanda'da ise 20 kişinin altında çalışan istihdam eden işveren, çalışanlar tarafından seçilen 2 temsilciyle desteklenen bir iş güvenliği başkanı atamak zorundadır. Çalışan sayısı 10'un altında işletmelerde, sağlık ve güvenlik sadece bir kişi sorumludur. İtalya ve İsveç'te bölgesel sağlık ve güvenlik komiteleri veya delegeleri çok küçük işletmeler ile ilgilenirler. Avusturya, Fransa, Almanya, İrlanda, Hollanda, Norveç ve İspanya gibi diğer pek çok ülkede, çalışan temsiliyeti için bir alt sınır mevcuttur ve bu sınırı 5 ila 20 çalışan istihdam eden şirketler oluşturur.

Bununla birlikte, yasal temelden yoksun olmak, küçük işletmelerin bu konuda hiçbir şey yapmadıkları anlamına gelmemektedir. Örneğin Danimarka'da, 10'dan az

⁷⁰ Kılış, s.72.

⁷¹ AB Ülkelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği, http://www.objektifisg.com/anasayfa/ab_isg.html, E.T.: 29.07.2015.

⁷² Yılmaz, *İş Sağlığı*, s. 184.

çalışan çalıştıran işletmelerin % 30'u, zorunluluk olmamasına rağmen bir İş Sağlığı ve Güvenliği örgütü oluşturmuştur. Almanya'da yapılmış bir araştırmaya göre⁷³, tüm işletmelerin %60 – 68'inde İş Sağlığı ve Güvenliği kurulu bulunmaktadır. İspanya'da ise, yasal zorunluluk olmasa da, 10'dan az çalışan çalıştıran işletmelerin % 25'inde İş Sağlığı ve Güvenliği temsilcileri seçilmekte; 50'den az çalışan çalıştıran işletmelerin % 25'inde İş Sağlığı ve Güvenliği kurulları bulunmaktadır⁷⁴. AB ülke örneklerine bakıldığında, İş Sağlığı ve Güvenliği çalışan temsili konusunda var olan uygulamaların bize göre çok daha iyi durumda olduğu görülmektedir. Örneğin İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulu uygulamasındaki 50 çalışan sınırı, AB ülkeleriyle karşılaştırıldığında en üst sınırdadır. Sadece Avusturya'da 100 çalışan ile bizden yüksek bir sınır konmuştur.

B. Türkiyede İş Sağlığı ve Güvenliği

1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Tanzimat döneminde çalışanlarla ilgili özel tedbirler, Ereğli kömür bölgesi ile sınırlı olmak üzere ve esasen kömür üretimini artırmak amacıyla çıkarılan 1865 tarihli Dilaver Paşa Nizamnamesi ile başlamıştır. Söz konusu Nizamname ile işyeri hekimi bulundurulması öngörülmüş, çalışan sağlığına ilişkin olarak bir hüküm getirilmiştir. Bunun akabinde çıkarılan 1869 tarihli Maadin Nizamnamesi ile çalışanlara bir takım haklar tanınmıştır⁷⁵. Buna göre, çalışanların dinlenme ve tatil zamanları, çalışma saatleri, ücret miktarları ve ücretlerin ödeme biçimleridir. İş kazalarına karşı koruyucu önlemler, madenlerde bir doktor ve ilaç bulundurulması, kaza halinde durumun derhal o yerdeki memura ya da maden mühendisine bildirilmesi gerekmektedir. İş kazasına uğrayan çalışanlara ve ölümleri halinde ailelerine mahkemece kararlaştırılacak bir tazminat ve yardım parası verilmesi şeklinde hükümler, sosyal hayatı

⁷³ Yılmaz, *İş Sağlığı*, s. 184.

⁷⁴ Erol Akçakaya, "3008, 274, 2821 İle 1475 Sayılı Kanunlarımızda; İşçi Mümessilliği, İşyeri Sendika Temsilciliği ve İşçi Temsilciliği", *Çelik İş Dergisi*, Ankara, Sayı: 21, Temsilciliği", *Çelik İş Dergisi*, Ankara, Sayı: 21, Nisan 2007, s. 40.

⁷⁵ RG., 28.11.1969, S.13363.

düzenleyen ilk belgeler ve çalışmalar olması bakımından önemlidir⁷⁶.

Aynı şekilde, 1866 tarihli Askeri Tekaüt Sandığı ve 1881 tarihli Sivil Memurlar Emekli Sandığı gibi sandıklar, asker ve memurlara sınırlı olmak üzere bazı işyerlerinde çalışanların özellikle yaşlılık ve hastalık durumlarında korunmalarını öngören resmi ve özel nitelikli emeklilik sandıkları olup, kurulduğu dönem itibariyle önemli bir aşamayı gösterir. Yine, 1909 tarihli Nizamname ile 1910 tarihli Hicaz Demiryolu Memur ve Müstahdemlerine Yardım Nizamnamesi daha çok çalışanların çalışma şartları ve kısmen de kaza, hastalık, yaşlılık gibi risklere karşı öngördüğü yardımlarla dikkat çekmektedir⁷⁷.

2. Cumhuriyet Dönemi

İlk TBMM hükümeti döneminde; Cumhuriyetin ilanına kadar (1920-1923), Zonguldak ve Ereğli kömür bölgesinde üretim esnasında ortaya çıkan kömür tozlarının açık arttırma yoluyla satılarak çalışanlar yararına kullanılmasına dair 1921 tarih ve 114 sayılı Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Furuhtuna Dair Kanun ile çalışanların ve işverenlerin zorunlu katılmasıyla ihtiyat ve teavün sandıkları kurulması öngörülmüştür. 1921 tarih ve 151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun ile de işverenlerin belirli hallerde çalışanlara zorunlu sağlık yardımı yapması hüküm altına alınmıştır. Bu sandıklar daha sonra Amele Birliği adı altında birleştirilmiştir. Günümüz açısından çok yetersiz de olsa, sözü edilen kanunlar, Türkiye’de ilk sosyal güvenlik belgeleri olmaları yönünden dikkat çekicidir⁷⁸.

Cumhuriyet döneminde işçi sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgili birçok yasal düzenleme yapılmıştır. En önemlileri şunlardır;

⁷⁶ Mehmet Nesip **Yiğitler**, İnsan Sağlığı ve İş Güvenliği Ders Notu, Diyarbakır 2013, s. 3.

⁷⁷ Murat **Şen**, “Tanzimat ve TBMM Hükümeti Döneminde Sosyal Güvenlik Hukuku Alanındaki Gelişmeler”, Atatürk’ün 125. Doğum Yılına Armağan, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 1-2, Erzincan 2007, s. 84.

⁷⁸ Murat **Şen**, “Tanzimat ve TBMM Hükümeti Döneminde Sosyal Güvenlik Hukuku Alanındaki Gelişmeler”, Atatürk’ün 125. Doğum Yılına Armağan, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 1-2, Erzincan 2007, s. 85.

1937 yılında yürürlüğe giren 3008 sayılı İş Kanunu (Bu Kanun'la, ilk kez işçi sağlığı ve iş güvenliği konusu ayrıntılı ve sistemli olarak düzenlenmiştir.) 1946 yılında İşçi Sigortaları Kurumu kuruldu. 1946 yılında Çalışma Bakanlığı kuruldu. 1950 yılında Hastalık ve Analık Sigortası Kanunu çıkarıldı⁷⁹. 1950 yılında Sanayi ve Ticarette İş Teftişi Hakkındaki uluslararası sözleşme onaylandı⁸⁰. 1957 yılında İhtiyarlık Sigortası Kanunu çıkarıldı⁸¹. 1964 yılında 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu kabul edildi⁸². (Bu yasa ile bu alandaki düzenlemeler tek çatı altında toplanmıştır.) 1971'de 1475 Sayılı İş Kanunu⁸³ çıkarıldı⁸⁴.

Türkiye'de iş sağlığı ve güvenliği (İSG) hizmetleri organizasyonunun yasal temeli 4857 sayılı İş Kanunu'nda düzenlenmişti. Bu hükümler daha sonra 6331 sayılı İş Sağlığı ve Kanunu ile düzenlenmiştir. Temel İş Sağlığı ve Güvenliği hizmetlerinin verilmesi amacıyla işyeri temelli bir örgütlenme tanımlanmıştır.

Elliden fazla çalışan çalıştıran büyük işyerleri işyerlerinde bir sağlık birimi oluşturmak ve buralarda hekim ve hemşire bulundurmaya zorundadır. Küçük ölçekli işyerlerinde böyle bir zorunluluk yoktur.

İşveren isterse ortak işyeri sağlık birimlerine katılabilir veya hizmeti dışarıdan alabilir. Oysa birinci basamak niteliğinde olan işyeri sağlık birimleri temel iş sağlığı hizmetlerini işyerinde sunmakla görevlidirler⁸⁵.

Bu durumda yasal açıdan güvence altına alınan ve işveren sorumluluğuna verilen iş sağlığı 4/1-a kapsamındaki sigorta hizmetleri büyük işyerlerinde (50'den fazla çalışan çalıştıran işyerleri) çalışan açısından geçerlidir. Bu çalışanlar da toplam 8,5 milyon çalışanın ancak %40'ını oluşturur (yaklaşık 3,5 milyon çalışan).

⁷⁹ RG., 04.01.1950, S. 7402.

⁸⁰ RG., 22.12.1950, S. 17689.

⁸¹ RG., 02.06.1949, S. 7227.

⁸² RG., 01.08.1964, S. 11766-11779.

⁸³ RG., 1.9.1971, S.13943.

⁸⁴ **Önceler**, s. 4-5.

⁸⁵ **Yiğitler**, s. 4.

Sosyal Güvenlik Kurumu'na bağılı olarak çalışanların büyük kısmı (yaklaşık %60) küçük ölçekli işletmelerde çalışmaktadır. Bu işletmeler büyük ve yerleşik işletmelere göre daha fazla mesleksen riskleri barındırmaktadırlar. Buna karşın buradaki çalışanlar daha düşük düzeyde temel iş sağılığı hizmetlerine ulaşmaktadır. Bu tür işletmelerde çalışanların büyük kısmının da sosyal güvenlik sistemine dahil olmadığı görülmektedir. Riskin yüksek olmasına karşın sağılık ve güvenlik hizmetine sınırlı ulaşma olmaktadır⁸⁶.

Çağımızda her geçen gün değişik boyutlarda artarak gelişen teknoloji, sanayileşmeyi de hızlandırmıştır. Dolayısıyla oluşan artı değer, toplumların refah düzeyini ykseltmişse de gelişen teknoloji, çevreyi ve çevreyle birlikte çalışanların da sağılık ve güvenliklerini tehdit etmektedir. Gelişen sanayi ve teknoloji, riskleri de öngörülebilir olmaktan çıkarmakta, her yıl milyonlarca çalışan çalıştıkları işletmelerde, karşılaştıkları ve henüz tanımlanmamış risklerden kaynaklanan nedenlerle yaşamını yitirmektedir. Yaşadığı sürece yaşam kalitesini olumsuz etkileyecek meslek hastalığına tutulmakta veya sakat kalmaktadır. Avrupa Birliği'nde her yıl 8.900 kişi, işiyle ilgili kaza sonucu 142.400 çalışan da, işi ile ilgili hastalıklarından dolayı ölmektedir. ILO'nun rakamları göz önüne alındığında, AB'de her 3,5 dakikada bir, işi ile ilgili nedenlerden dolayı bir kişinin hayatını kaybettiği; her 4,5 saniyede bir ise, Avrupalı bir çalışanın, en az 3 gün işgünü kaybına neden olan bir kazaya uğradığı tahmin edilmektedir. Gelişmiş lkeler, bu durum karşısında yasal önlemlerle, toplumsal eğitim ve bilinçlendirme ile sorunun zmne önemli katkıda bulunmuşlar ve bu yolda önemli yol almışlardır. Ülkemiz gibi sanayileşmesini tamamlayamamış, önlem alma ve denetleme sistemlerinin gelişmediği ülkelerde bu tür girişimler ne yazık ki istenilen düzeyde bulunmamaktadır.

Bu nedenle, iş kazaları ülkemizde giderek artmaktadır. İş kazaları, çekilen acı ve sıkıntılarının yanı sıra çalışan, işveren, işletme ve ülke ekonomilerine büyük maliyetler yklemektedir⁸⁷. Ülkemizde iş kazaları önemli bir sorun olarak gündemdeki

⁸⁶ Dünyada ve Türkiye'de İş Sağılığı ve Güvenliği, http://isghocasi.com/wpcontent/uploads/2013/05/turkiye_ve_dunyada_is_sagligi_ve_guvenligi.pdf, E.T.: 24.06.2015.

⁸⁷ Dünyada ve Türkiye'de İş Sağılığı ve Güvenliği, <http://isghocasi.com/wpcontent/uploads/2013/05>

yerini korumaktadır. Her yıl istenmeyen rakamlarda iş kazası maalesef olabilmekte ve bunun sonucunda birçok ölüm ve yaralanma ile büyük maddi kayıplar oluşmaktadır. İşle ilgili hastalıklar ve yaralanmalar sonucu ödenen tazminat, yitirilen işgücü, üretim kesintisi, tıbbi giderler ve benzeri sonuçlar nedeniyle ortaya çıkan yıllık kayıp ülkelerin toplam gayri safi milli hasıllarının % 4 ünü bulmaktadır. Ülkemizde yaklaşık 25 milyon kişi çalışmaktadır. Bunun yaklaşık 9,5 milyonu sosyal güvenlik kapsamında aktif olarak çalışan çalışandır⁸⁸.

5/turkiye_ve_dunyada_is_sagligi_ve_guvenligi.pdf, E.T.: 24.06.2015.

⁸⁸ İş Sağlığı ve Güvenliğinin Kavram ve Kurallarının Gelişimi, <http://isgbirlik.com/html/edu.html>, E.T.: 03.08.2015.

Tablo 1. Türkiye’de 2014 Yılında iş kazası ve ölüm hızları en yüksek olan dört sektör⁸⁹.

Kod	İşkolu	Kaza Sayısı	Ölüm	Sigortalı Sayısı	Ölüm Hızı 100.000 kişide	Kaza Hızı 100 kişide
5	Kömür ve Linyit Çıkartılması	10.026	335	41.058	816	24.4
7	Metal Cevheri Madenciliği	1.030	7	23.422	30	4.4
8	Diğer Madencilik ve Taş Ocak	1.557	38	56.250	66	2.8
9	Madenciliği Destekleyici Hizmet	271	1	8.232	12	3.3
	Madencilik Sektörü	12.884	381	128.962	295	10.0
24	Ana Metal Sanayi	12.357	14	4.840	289	255.3
25	Fabrik. Metal Ürün. (Mak.Tec.H Ar)	18.529	31	30.609	101	60.5
28	Makine ve Ekipman İmalatı	5.415	22	58.860	37	9.2
29	Motorlu Kara Taşıtı ve Römork İm.	6.375	5	10.616	47	60.1
30	Diğer Ulaşım Araçları İmalatı	1.446	5	539.701	1	0.3
33	Makine ve Ekipman Kurulumu ve On.	3.592	23	15.545	148	23.1
	Metal/ Makina Sektörü	47.714	100	660.171	15	7.2
41	Bina İnşaatı	13.508	260	760.098	34	1.8
42	Bina Dışı Yapıların İnşaatı	7.675	143	754.773	19	1.0
43	Özel İnşaat Faaliyetleri	8.516	98	85.988	114	9.9
	İnşaat Sektörü	29.699	501	1600.859	31	1.9
49	Kara Taşımacılığı Sektörü	7.287	172	82.693	208	8.8
	Dört Sektör Toplamı	97.584	1.154	2.472.685	47	3.9
	Dört sektörün genel toplam içindeki oranı	44.1%	71.0%	18.7%		
	GENEL TOPLAM	221.366	1.626	13.240.122	12.3	1.67

a. Uluslararası Düzenlemeler

aa. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme

Sözleşmenin 32. maddesince taraf devletler, çocuğun ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zi-

⁸⁹ www.isteguenlik.tc/2014%20SGK%20Analiz.pdf, E.T.: 18.04.2016.

hinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul etmektedir⁹⁰.

bb. Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi)

1961 yılında Türkiye tarafından da imzalanan sözleşme 1989 yılında 3581 sayılı onay kanunu ile onaylanmıştır⁹¹. Taraflar, ulusal ve uluslararası tüm uygun yolları izleyerek sözleşmede belirtilen hak ve ilkelerin etkin biçimde gerçekleştirileceği koşullara ulaşmayı politikalarının amacı saymayı kabul etmektedirler. Türkiye'nin konu ile doğrudan ilgili olan ve kabul ettiği hak ve ilkeler sözleşmenin 1. bölümündeki haklardır. Türkiye'nin doğrudan kabul ettiği hak ve ilkeler şunlardır:

- Tüm çalışanların adil çalışma koşullarına sahip olma hakkı,
- Tüm çalışanların güvenli ve sağlıklı çalışma koşullarına sahip olma hakkı,
- Tüm çalışanların, kendileri ve ailelerine yeterli bir yaşam düzeyi sağlamak için adil bir ücret alma hakkı,
- Çocukların ve gençlerin uğrayacakları bedensel ve manevi tehlikelere karşı özel korunma hakkı,
- Çalışan kadınların analık durumunda ve gerektiğinde, çalışırken özel olarak korunma hakkı,
- Herkesin ulaşılabilecek en yüksek sağlık düzeyinden yararlanmasını mümkün kılan her türlü önlemlerden faydalanma hakkı⁹².

cc. OHSAS 18001 (Occupational Health and Safety Assessment Series)

OHSAS 18001 risk analizine dayalı bir yönetim sistemidir⁹³. 1999 yılında İngiliz Standartları Enstitüsü, İrlanda Ulusal Standart Kurumu, Avustralya Standartları,

⁹⁰ RG., 27.01.1995, S. 22184, Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.

⁹¹ RG., 07.10.2015, S. 10817, Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi.

⁹² RG., 14.10.1989, S. 20312.

⁹³ Özlem **Özkılıç**, *Etkin İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama Rehberi*, Forum Media Yayıncılık, İstanbul 2008, s.19.

Güney Afrika Standart Bürosu, İspanya Standart ve Sertifikasyon Birliği gibi birçok kuruluşun katılımı ile yayınlanmıştır. Bu yönetim sistemi, zararlar sonuçlanabilecek olası tehlikelerin önceden tespitini ve gerekli önlemlerin alınmasını hedeflemektedir. OHSAS 18001 şartnamesi, iş kazası ve meslek hastalıklarını en aza indirmek, çalışan sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili yasal yükümlülükleri yerine getirmek isteyen işyerleri için karşılanması gereken şartları içerir. Türk Standartları Enstitüsü Tetkik Kurulu'nca 2001 yılında Türk Standardı olarak kabul edilerek TS 18001 "İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri Şartları" olarak yayınlanmıştır⁹⁴.

dd. Uluslararası Çalışma Örgütü Tarafından Kabul Edilen Sözleşmeler

Uluslararası Çalışma Örgütü 1919 yılında Versay Anlaşması ile kurulmuş, 1946 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın uzman bir kuruluşu olmuştur. Çalışma hayatı ile ilgili standartların belirlendiği örgütün 183 üye ülkesi bulunmaktadır. 2 tanesi devlet, 1 tanesi çalışan, 1 tanesi de işveren temsilcisi olmak üzere her ülkeden 4'er temsilcinin katılımıyla oluşan Uluslararası Çalışma Konferansı, örgütün sözleşme metinlerini görüşüp, kabul edilip edilmeyeceği konusunda karar verme yetkisine sahip organdır.

Konferansta kabul edilen sözleşmeler, üye ülkelerin yetkili mercilerince görüşülerek, o ülkede onaylanıp onaylanmayacağına karar verilmektedir. Üye ülke tarafından onaylanan bir sözleşme, o ülke için bağlayıcı hale gelmektedir ve sözleşme maddeleri gereğince ne tür düzenleme ve uygulamaların yapıldığı, dönemsel raporlarla örgüte bildirilmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından kabul edilen konu ile ilgili sözleşmelerin tamamı Türkiye tarafından onaylanmış değildir. Aşağıda kısaca bu sözleşmelere yer verilmiştir.

⁹⁴ Özlem Özkılıç, "İş sağlığı ve Güvenliği, Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri" TİSK, Ankara 2005, s. 5-8, 13, 20, 38, 47, 55.

b. Türkiye Tarafından Onaylanmış Sözleşmeler

aa. 99 Sayılı Tarımda Asgari Ücret Tespit Mekanizması (Tarım) Sözleşmesi

1951 yılında kabul edilen 99 numaralı bu sözleşme⁹⁵, Türkiye tarafından 1969 yılında onaylanmıştır⁹⁶. Üyeler tarımsal işyerleriyle tarımla ilgili işlerde çalıştırılan çalışanların asgari ücret hadlerinin tespitinin mümkün kılacak münasip usuller koymayı veya bu gibi usulleri muhafaza eylemeyi taahhüt etmektedir.

İlgili işveren ve çalışanlar yürürlükte olan asgari ücret hadlerinden haberdar edilecek ve bu hadlerin uygulandığı hallerde bu hadlerden daha az ücret ödenmemesini sağlamak için gereken tedbirler alınacaktır. Bu tedbirler tarımda cari şartlar bakımından gerekli ve bu şartlara en uygun olan bütün kontrol, teftiş ve cezai müeyyide tedbirlerini içerecektir.

Hakkında asgari hadler uygulanan ve kendisine bu hadlerden az ücret ödenmiş bulunan bir çalışan, milli mevzuatın tespit edeceği mühlet zarfında, mahkeme yoluyla veya sair münasip bir yoldan kendisine eksik ödenen meblağın tutarını geri alma hakkına sahip olacaktır.

bb. 127 Sayılı Azami Ağırlık Sözleşmesi

1967 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından kabul edilen bu sözleşme⁹⁷, ülkemizde 1972 yılında onaylanmıştır. Sözleşme bir iş teftişi sistemi bulunan

⁹⁵ 1951 yılında Cenevre’de toplanan 34 üncü Milletlerarası Çalışma Konferansınca kabul edilmiş olan bu Sözleşme’nin onaylanması 30.04.1969 tarih ve 1168 sayılı Tarımda Asgari Ücret Tespiti Usulleri Hakkında 99 sayılı Milletlerarası Çalışma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulduğuna Dair Kanun’la (RG. 09.05.1969, S. 13194); ve uygulanması da, Dışişleri Bakanlığının 20.12.1969 tarih ve BEKY: 725.100-1/69-1022 sayılı yazısı üzerine, 31.05.1963 tarih ve 244 sayılı Kanununun 3 üncü maddesine göre, 16.01.1970 tarihli ve 7/91 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı’yla (RG. 26.03.1970, S. 13455) kabul edilmiştir.

⁹⁶ Murat Şen, Türkiye Cumhuriyeti’nin Onaylandığı İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Alanındaki Çok Taraflı *Uluslararası Sözleşmeler*, Türk Ağır ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayınları, Ankara 2003, s. 439, (Şen, Sözleşmeler).

⁹⁷ RG., 14.11.1974, S. 15062, Tek İşçinin Taşıyabileceği Azami Ağırlığı Hakkında Sözleşme.

bütün iktisadi faaliyet sektörlerine uygulanacaktır. Sözleşme'nin 3. maddesinde “ağırlığı sağlık ve güvenliği tehlikeye sokabilecek yüklerin çalışan tarafından bedenen taşınması talep veya kabul edilemez” denilmektedir. Hafif olmayan yükleri bedenen taşıma işine ayrılan bir çalışanın bu işe verilmeden önce, sağlığının korunması ve kazaların önlenmesi amacı ile yararlanılacak çalışma metotları hakkında yeterli bir eğitim görmesi için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Kadınların ve genç çalışanların hafif olmayan ağır yüklerin bedenen taşınması işine verilmesi sınırlandırılacak ve kadınlar ve genç çalışanlar yüklerin bedenen taşınmasında kullanılacakları zaman, bu yüklerin azami ağırlığı erkek çalışanlar için kabul edilen ağırlıktan bariz bir ölçüde az olacaktır.

cc. 138 Sayılı Asgari Yaş Sözleşmesi

Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 1973 yılında kabul edilen sözleşme⁹⁸, ülkemizde 1998 yılında Resmi Gazetede yayınlanmıştır⁹⁹. Sözleşmeye göre, istihdama veya çalışmaya kabul için asgari yaş sınırı belirlenecek, hiçbir kimse bu yaşın altında herhangi bir meslekte istihdama ve çalışmaya kabul edilmeyecektir. Belirlenen asgari yaş sınırı, zorunlu öğrenim yaşının bittiği yaşın altında ve her halükarda 15 yaşın altında olmayacaktır.

Bu ülkeler dışındaki ülkeler açısından geçerli olmak koşuluyla; doğası veya yapıldığı koşullar bakımından genç kişilerin sağlığını, güvenliğini veya ahlakını tehlikeye düşürebilecek her türlü istihdam veya çalışmaya kabul için asgari yaş 18'in altında olmayacaktır.

Genç kişilerin sağlığı, güvenliğinin ve ahlakının tam olarak güvenceye alın-

⁹⁸ Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nün 1973 yılında Cenevre'de yapılan 58 inci oturumunda kabul edilen bu Sözleşme'nin onaylanması, 23.01.1998 tarihli ve 4334 sayılı İstihdama Kabulde Asgari Yaşa İlişkin 138 Sayılı Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun'la (RG. 27.01.1998, S. 23243); ve uygulanması da Dışişleri Bakanlığı'nın 15.05.1998 tarihli ve ÇEGY-II/2642 sayılı yazısı üzerine, 31.05.1998 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, 25.05.1998 tarihli ve 98/11184 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla (RG. 21.06.1998, S. 23379) kabul edilmiştir.

⁹⁹ Şen, Sözleşmeler, s. 279.

ması ve genç kişilerin ilgili faaliyet dalında yeterli özel öğrenim veya mesleki eğitim görmeleri koşuluyla 16 yaşından itibaren istihdamlarına veya çalışmalarına izin verilebilir.

dd. 142 Sayılı İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi Sözleşmesi

Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 1975 yılında kabul edilen bu sözleşme¹⁰⁰ 1992 yılında Resmi Gazetede yayınlanmıştır¹⁰¹. Sözleşme'ye göre mesleki rehberlik ve mesleki eğitim politika ve programlarının kabul edilip geliştirilmesi gerekmektedir.

Politika ve programlar, kişinin çalışma ortamını ve sosyal çevreyi anlama ve bunları bireysel veya toplu olarak etkileme kabiliyetini geliştirecek şekilde hazırlanacaktır.

Politika ve programlar toplumun ihtiyaçları da dikkate alınmak suretiyle kişilerin kendi çıkarlarına ve beklentilerine uygun olarak çalışma kabiliyetlerini geliştirip kullanmalarını eşitlik esasına dayalı ve herhangi bir ayırım gözetmeksizin teşvik edecek ve mümkün kılacaktır.

Tüm sakat ve özürllüer için hazırlanacak özel programlar da dâhil olmak üzere, tüm çocuklara, gençlere ve yetişkinlere kapsamlı enformasyon sağlanacak ve mümkün olan en geniş rehberlik amacıyla, istihdama ilişkin sürekli bilgi temini dâhil mesleki rehberlik sistemleri tedricen yaygınlaştırılacaktır.

Bu bilgi ve rehberlik; meslek seçimi, mesleki eğitim ve buna ilişkin öğrenim fırsatları, istihdam durumu ve istihdam beklentileri, meslekte yükselme imkanları, çalışma şartları, işte güvenlik, hijyen ve ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetlerin

¹⁰⁰ Bu Sözleşme'nin onaylanması, 26.11.1992 tarihli ve 3850 sayılı İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Mesleki Eğitim ve Yönlendirmenin Yeri Hakkında 142 Sayılı Uluslararası Çalışma Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun'la (RG. 12.12.1992, S. 21433); ve uygulanması da, Dışişleri Bakanlığının 17.12.1992 tarihli ve EİUE-II/3567-7888 sayılı yazısı üzerine, 31.05.1963 tarihli ve 244 sayılı Kanununun 3 üncü maddesine göre, 08.01.1993 tarihli ve 93/3967 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı'yla (RG. 25.02.1993, S. 21507) kabul edilmiştir.

¹⁰¹ Şen, Sözleşmeler, s. 271.

çeşitli sektörlerin çalışma hayatının diğer yönlerini ve tüm sorumluluk düzeylerini kapsayacaktır¹⁰².

ee. 155 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme

Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 1981 yılında kabul edilen bu sözleşme Türkiye’de 2004 yılında Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir¹⁰³. Sözleşmenin 4. maddesine göre ulusal koşullara göre ve en fazla temsil kabiliyetine sahip çalışan ve işveren kuruluşlarına danışılarak iş güvenliği, iş sağlığı ve çalışma ortamına ilişkin tutarlı bir ulusal politika geliştirilecek, uygulanacak ve periyodik olarak gözden geçirilecektir. Politikanın amacı, işle bağlantılı olan veya işin yürütümü sırasında ortaya çıkan kaza ve yaralanmaları, çalışma ortamında bulunan tehlike nedenlerini mümkün olduğu ölçüde asgariye indirerek önlemek olacaktır. Sözleşmenin 5. maddesine göre de geliştirilecek politika, iş sağlığı ve güvenliği ve çalışma ortamını etkiledikleri ölçüde, aşağıdaki esas eylem alanlarını dikkate alacaktır:

- İşin maddi unsurlarının (işyerleri, çalışma ortamı, araçlar, makine ve teçhizat, kimyasal, fiziksel ve biyolojik maddeler ve etkenler, çalışma yöntemlerinin) tasarımı, test edilmesi, seçimi, ikamesi, montajı, düzenlenmesi, kullanımı ve bakımı,

- İşin maddi unsurları ile işi yapan veya nezaret eden kişiler arasındaki ilişkiler ve makine, teçhizat, çalışma süresi, işin düzenlenmesi ve iş usullerinin çalışanların fiziksel ve zihinsel kapasitelerine uyarlanması,

- Yeterli sağlık ve güvenlik düzeyine ulaşılması amacıyla bütün çalışanların ileri düzeyde eğitimini, kalifiyesini ve motivasyonunu kapsayan eğitim,

- Çalışma grubu ve işletme düzeylerinde ve ulusal düzeyi de kapsayan uygun diğer bütün düzeylerde haberleşme ve işbirliğidir.

ff. 161 Sayılı İş Sağlığı Hizmetlerine İlişkin Sözleşme

Uluslararası Çalışma Örgütü tarafından 1985 yılında kabul edilen bu sözleş-

¹⁰² Şen, Sözleşmeler, s. 271.

¹⁰³ RG., 13.01.2004, S. 25345, İş Sağlığı ve Güvenliği ve Çalışma Ortamına İlişkin Sözleşme.

me ancak 2004 yılında Türkiye tarafından onaylanmıştır¹⁰⁴. İş sağlığı hizmetleri; işletmedeki işveren, çalışanlar ve onların temsilcilerine işle ilgili en uygun fiziksel ve zihinsel sağlık koşullarını karşılayacak düzeydedir¹⁰⁵. Ayrıca güvenli ve sağlıklı bir çalışma ortamı oluşturmak ve bunu sürdürmek için gereksinimler ile işin, çalışanların fiziksel ve zihinsel sağlık durumlarını dikkate alacak şekildedir¹⁰⁶. Onların yeteneklerine uygun biçimde uyarlanması konularında tavsiyede bulunma sorumluluğu olan hizmetlerdir.

Sözleşme'nin 3. maddesine göre; her üye, bütün ekonomik faaliyet dallarında ve tüm işletmelerde, kamu sektörü ve üretim kooperatifleri üyelerini de kapsayan, bütün çalışanlar için, iş sağlığı hizmetlerini sürekli bir şekilde geliştirmeyi üstlenir.

Sağlanan hizmet, işletmelerin kendine has risklerini ortadan kaldırmaya yeterli ve uygun olmalıdır¹⁰⁷. Eğer, tüm işletmeler için iş sağlığı hizmetleri hemen oluşturulmıyorsa, ilgili her üye, bulunmaları durumunda, en fazla temsil yetkisine sahip çalışan ve işveren kuruluşlarına danışarak bu hizmetlerin oluşturulması için planlar hazırlayacaktır.

3. İş Sağlığı ve Güvenliği Alanında Mevcut Yasal Düzenlemelerin Durumu

İş sağlığı ve güvenliğinde ilişkin kuralları bir bütün halinde ele alan bir kanun, 6331 sayılı Kanunun kabulüne kadar Hukukumuzda yer almamaktaydı. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu İş Sağlığı ve Güvenliğine ilişkin düzenlemeleri aynı bir kanun içerisinde bütüncül bir yaklaşımla ele almıştır. Kanunun çalışan ve işveren bakımından öngördüğü hükümlülüklerin, aynı zamanda bu yükümlülüklerinin ihlali neticesinde ortaya çıkan iş kazası ve meslek hastalığından doğan hukuksal

¹⁰⁴ Anayasa, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>, E.T.: 07.03.2015.

¹⁰⁵ Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi), <http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/source/turkce/4.1.3/AVRUPA%20SOSYAL%20C5%9EARTI.pdf>, E.T.: 27.03.2015.

¹⁰⁶ Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/137-160.pdf>, E.T.: 07.03.2015.

¹⁰⁷ Kanunlar, Tüzükler, Yönetmelikler, Tebliğler, <http://www.mevzuat.gov.tr>, E.T.: 07.03.2015.

sorumluluğun tespitine de yarar¹⁰⁸. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu iş sağlığı ve güvenliğini, kamu düzenine ilişkin mutlak emredici kurullarla düzenleme yoluna girmiştir. Zira yukarıda da belirttiğimiz üzere iş yerinde çalışanların sağlık ve güvenliğinin sağlanması, kamu düzenine ilişkindir. Kanun, bu alanda kurumsal bir yapılanmayı öngördüğü gibi iş sağlığı ve güvenliği kurullarına aykırı ceza yaptırımına bağlamaktadır¹⁰⁹.

¹⁰⁸ Levent Akın, 'İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun İşverenin Hukuki Sorumluluğuna Etkisi', *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 20, S. 1, 2014, s. 658.

¹⁰⁹ 6331 sayılı Kanun 26. madde: (1) Bu Kanunun;

- a) 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentlerinde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene her bir yükümlülük için ayrı ayrı ikibin Türk Lirası,
- b) 6 ncı maddesinin birinci fıkrası gereğince belirlenen nitelikte iş güvenliği uzmanı veya işyeri hekimi görevlendirmeyen işverene görevlendirmedeği her bir kişi için beşbin Türk Lirası, aykırılığın devam ettiği her ay için aynı miktar, diğer sağlık personeli görevlendirmeyen işverene iki binbeşyüz Türk Lirası, aykırılığın devam ettiği her ay için aynı miktar, aynı fıkranın (b), (c) ve (d) bentlerinde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene her bir ihlal için ayrı ayrı binbeşyüz Türk Lirası, (ç) bendine aykırı hareket eden işverene yerine getirilmeyen her bir tedbir için ayrı ayrı bin Türk Lirası,
- c) 8 inci maddesinin birinci ve altıncı fıkralarına aykırı hareket eden işverene her bir ihlal için ayrı ayrı binbeşyüz Türk Lirası,
- ç) 10 uncu maddesinin birinci fıkrasına göre risk değerlendirmesi yapmayan veya yaptırmayan işverene üçbin Türk Lirası, aykırılığın devam ettiği her ay için dörtbinbeşyüz Türk Lirası, dördüncü fıkrasında belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene binbeşyüz Türk Lirası,
- d) 11 ve 12 nci maddeleri hükümlerine aykırı hareket eden işverene, uyulmayan her bir yükümlülük için bin Türk Lirası, aykırılığın devam ettiği her ay için aynı miktar,
- e) 14 üncü maddesinin birinci fıkrasında belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene her bir yükümlülük için ayrı ayrı binbeşyüz Türk Lirası, ikinci fıkrasında belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene ikibin Türk Lirası, dördüncü fıkrasında belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen sağlık hizmeti sunucuları veya yetkilendirilen sağlık hizmeti sunucularına ikibin Türk Lirası,
- f) 15 inci maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene, sağlık gözetimine tabi tutulmayan veya sağlık raporu alınmayan her çalışan için bin Türk Lirası,
- g) 16 ncı maddesinde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene, bilgilendirilmeyen her bir çalışan için bin Türk Lirası,

-
- ğ) (Değişik: 4/4/2015-6645/4 md.) 17 nci maddesinde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene, her bir aykırılık için çalışan başına ayrı ayrı beşyüz Türk Lirası,
- h) 18 inci maddesinde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene, her bir aykırılık için ayrı ayrı bin Türk Lirası,
- i) 20 nci maddesinin birinci ve dördüncü fıkralarında belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene bin Türk Lirası, üçüncü fıkrasında belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene binbeşyüz Türk Lirası,
- i) 22 nci maddesinde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene her bir aykırılık için ayrı ayrı ikibin Türk Lirası,
- j) 23 üncü maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen bildirim yükümlülüklerini yerine getirmeyen yönetimlere beşbin Türk Lirası,
- k) 24 üncü maddesinin ikinci fıkrasında belirtilen iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili konularda ölçüm, inceleme ve araştırma yapılmasına, numune alınmasına veya eğitim kurumları ile ortak sağlık ve güvenlik birimlerinin kontrol ve denetiminin yapılmasına engel olan işverene beşbin Türk Lirası,
- l) (Değişik: 4/4/2015-6645/4 md.) 25 inci maddesinin altıncı fıkrasında belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene ihlale uğrayan her bir çalışan için bin Türk Lirası, aykırılığın devam ettiği her ay için aynı miktar,
- m) 29 uncu maddesinde belirtilen; büyük kaza önleme politika belgesi hazırlamayan işverene ellibin Türk Lirası, güvenlik raporunu hazırlayıp Bakanlığın değerlendirmesine sunmadan işyerini faaliyete geçiren, işletilmesine Bakanlıkça izin verilmeyen işyerini açan veya durdurulan işyerinde faaliyete devam eden işverene seksenbin Türk Lirası,
- n) 30 uncu maddesinde öngörülen yönetmeliklerde belirtilen yükümlülükleri yerine getirmeyen işverene, uyulmayan her hüküm için tespit edildiği tarihten itibaren aylık olarak bin Türk Lirası,
- o) (Ek: 4/4/2015-6645/4 md.) Çalışanlarına, standartlara uygun ve CE işaretli kişisel koruyucu donanım temin etmeyen işverenlere çalışan başına beşyüz Türk Lirası,
- ö) (Ek: 4/4/2015-6645/4 md.) Yer altı maden işletmelerinde çalışanların buldukları yeri ve giriş çıkışlarını gösteren takip sistemini kurmayan işverenlere çalışan başına beşyüz Türk Lirası, idari para cezası verilir.
- (2) (Değişik: 4/4/2015-6645/4 md.) Bu Kanunda belirtilen idari para cezaları, 14 üncü maddede belirtilen bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeyenlere uygulanacak idari para cezaları hariç gerekçesi belirtilmek suretiyle Çalışma ve İş Kurumu il müdürünce verilir. 14 üncü maddede belirtilen bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeyenler için uygulanan idari para cezaları hariç tahsil edilen idari para cezaları genel bütçeye gelir kaydedilir. 14 üncü maddede belirtilen bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeyenlere uygulanacak idari para cezaları ise doğrudan Sosyal Güvenlik Kurumunca verilir. Sosyal Güvenlik Kurumunca verilen idari para cezalarının tebliğ, itiraz ve tahsilinde 5510 sayılı Kanununun 102 nci maddesi hükümleri uygulanır. Verilen diğer idari para cezaları tebliğinden itibaren otuz gün içinde ödenir. İdari para cezaları tüzel kişiliği bulunmayan kamu kurum ve kuruluşları adına da düzenlenebilir.

Bununla birlikte iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin özel hukuk kuralı niteliğinde emredici hukuk kuralları da mevcuttur. Nitekim 6098 sayılı TBK m. 417'e göre, işveren, iş yerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü önlemi almak, araç ve gereçleri noksansız bulundurmak; işçiler de iş sağlığı ve güvenliği konusunda alınan her türlü önleme uymakla yükümlüdür¹¹⁰.

-
- (3) (Ek: 4/4/2015-6645/4 md.) Bu maddede belirtilen idari para cezaları;
- a) Ondan az çalışanı bulunan işyerlerinden;
- 1) Az tehlikeli sınıfta yer alanlar için aynı miktarda,
- 2) Tehlikeli sınıfta yer alanlar için yüzde yirmi beş oranında artırılarak,
- 3) Çok tehlikeli sınıfta yer alanlar için yüzde elli oranında artırılarak,
- b) On ila kırk dokuz çalışanı bulunan işyerlerinden;
- 1) Az tehlikeli sınıfta yer alanlar için aynı miktarda,
- 2) Tehlikeli sınıfta yer alanlar için yüzde elli oranında artırılarak,
- 3) Çok tehlikeli sınıfta yer alanlar için yüzde yüz oranında artırılarak,
- c) Elli ve daha fazla çalışanı bulunan işyerlerinden;
- 1) Az tehlikeli sınıfta yer alanlar için yüzde elli oranında artırılarak,
- 2) Tehlikeli sınıfta yer alanlar için yüzde yüz oranında artırılarak,
- 3) Çok tehlikeli sınıfta yer alanlar için yüzde iki yüz oranında artırılarak, uygulanır.
- (4) (Ek: 4/4/2015-6645/4 md.) İşin durdurulması hâlinde, durdurmaya sebep olan fiilden dolayı ilgili idari para cezası uygulanmaz.
- (5) (Ek: 4/4/2015-6645/4 md.) Çalışan sayısı çarpılarak verilen idari para cezalarında üçüncü fıkra hükümleri uygulanmaz.
- (6) (Ek: 4/4/2015-6645/4 md.) 14 üncü maddede belirtilen bildirim yükümlülüğünü yerine getirmeyenler için uygulanan idari para cezaları hariç olmak üzere bu Kanuna göre tahsil edilen idari para cezaları, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili eğitim ve araştırma-geliştirme projelerine ilişkin harcamalarda kullanılır. Bu amaçla ihtiyaç duyulan ödenek, Bakanlık bütçesinde öngörülür. Söz konusu ödeneğin kullanılmasına ilişkin usul ve esaslar, Bakanlık ile Maliye Bakanlığınca müştereken belirlenir.

¹¹⁰ Hamdi **Mollamahmutoglu**/Muhittin **Astarlı**/Ulaş **Baysal**, *İş Hukuku*, 6. Baskı, Ankara 2014, Turhan Kitabevi Yayınları, s. 1354.

4. İş Sağlığı ve Güvenliği ile İlgili Mevzuat

a. Anayasa

Endüstrileşmiş ülkelerde 19. yüzyıldan itibaren ortaya çıkan olumsuz çalışma koşulları, iktisadi ve siyasi koşulların da etkisiyle sosyal devlet ilkesinin doğmasına yol açmıştır. İş Sağlığı ve Güvenliğinde, sosyal devlet ilkesinin bir unsuru olarak demokratik, sosyal hukuk devletlerini kuran anayasalar içinde yerini almıştır. Sosyal hukuk devletinde, devletin bütün organları içinde hukukun mutlak bir egemenliğe sahip olması, yasa koyucunun çalışmalarında kendisini her zaman anayasa ve hukukun üstün kuralları ile bağlı tutması gerekir¹¹¹. “Sosyal devletin görevi; sosyal adaleti, sosyal refahı ve sosyal güvenliği sağlamaktır”¹¹².

İş Sağlığı ve Güvenliği, kişilerin mesleki tehlikelerden uzak bir ortamda çalışmalarını sağlayarak, onların sağlıklı gelişmelerini gerçekleştirir. Bu anlamda, işçiye sağlıklı ve güvenli çalışma ortamının sağlanması temel hak durumundadır¹¹³. 1924 Anayasası ile beraber, Atatürk’ün “Devletçilik” ilkesi doğrultusunda yürüttüğü çalışma politikası, sosyal nitelikteki ilk yasaların çıkarılmasına yol açmıştır. 1961 Anayasası ise; çalışma hakkını, sendika özgürlüğünü, toplu sözleşme ve grev hakkını, sosyal güvenlik hakkını tanıyarak sosyal temellere dayanan bir anayasa olmuştur. 1982 Anayasası da, 1961 anayasası gibi, sosyal haklara geniş ölçüde yer vermiştir. Ancak 1982 Anayasası sınırlı serbestlik ilkesine dayanmaktadır. Çalışanların sağlık ve güvenlik hakkı 2. maddeden başlayarak dayanaklarını Anayasamızda bulmaktadır. Anayasanın 2. maddesinde, Türkiye Cumhuriyeti’nin “Sosyal bir Hukuk Devleti” olduğu ilkesine yer verilmiştir. Sosyal konularla ilgili düzenlemeleri ise, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” başlıklı 3. bölümde toplanmış olup; İş Sağlığı ve Gü-

¹¹¹ Oktay **Tan**, *Sosyal Güvenlik Hukuku Ders Notu*, YTÜ, MYO, İSG Programı, 2005, s. 3.

¹¹² AYM., 03.07.2015, E. 2013/89, K. 2014/116, RG. 04.07.2015, S. 29406, www.legalbank.net, E.T.: 09.08.2015.

¹¹³ Murat **Demircioğlu**/Tankut **Centel**, *İş Hukuku*, 10. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2005, s. 152–153.

venliği ile ilgili olanlar 49, 50, 56 ve 60. maddelerdir¹¹⁴.

Böylece devlet, sosyal devlet ilkesi doğrultusunda tüm vatandaşları kapsayacak şekilde; çalışma hayatını geliştirmek, hayat seviyesini yükseltmek, çalışanları korumak, çalışma şartlarını düzenlemek, verimi arttırmak, sağlık hizmetlerini planlamak ve vermek, sosyal güvenliği sağlamak gibi görevleri üstlenmektedir. Başlangıç bölümünde; her yurttaşın, onurlu bir yaşam sürdürme, maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine sahip olduğu vurgulanmış, herkesin bu hakka sahip olduğu 17. maddede yinelenmiştir. Kişiler açısından getirilen bu hak 5. madde ile devlete görev olarak verilmiştir: “kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli koşulları hazırlamaya çalışmak devletin temel amacı ve görevidir”. 18. maddede ise zorla çalıştırmak ve angarya yasaklanmıştır¹¹⁵. Anayasa’nın 5, 17 ve 18. maddelerinde yer alan kurallarındaki temel ilke, kişilerin devletçe her türlü zarardan korunmaları gereğidir.

b. İş Kanunları

Cumhuriyet Dönemi’nin doğrudan çalışma hayatını düzenleyen ilk İş Kanunu (İK) 1936 tarih ve 3008 sayılı Kanun’dur. Ülkenin ekonomik koşulları doğrultusunda sendika, grev hakkı gibi unsurlardan yoksun olan bu Kanun¹¹⁶, İş Sağlığı ve Güvenliği konusunda günün koşullarına göre önemli hükümler getirmekteydi. 3008 sayılı İş

¹¹⁴ *Anayasa m.2:* Türkiye Cumhuriyeti; laik, demokratik ve sosyal bir hukuk devletidir. **m.49:** Çalışma herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları ve işsizleri korumak çalışma barışını sağlamak için gerekli tedbirleri alır. **m.50:** Çalışma şartları ve dinlenme hakkı. Kimse, yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedeni yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar. Dinlenmek, çalışanların hakkıdır. **m.56:** Herkes sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlamak; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak, işbirliğini gerçekleştirmek amacıyla sağlık kuruluşlarını tek elden planlayıp hizmet vermesini düzenler. **m.60:** Herkes, sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Devlet, bu güvenliği sağlayacak gerekli tedbirleri alır ve teşkilatını kurar.

¹¹⁵ Hamiyet Arıkan, *T.C. Anayasası*, İstanbul, Arıkan Basım, Kanunlar Serisi 17, No: 35, 2005, s. 4, 7, 13, 14, 44, 52.

¹¹⁶ Adnan Mahiroğulları, “Türkiye’de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sivas, C. 2, S. 1, s. 167.

Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra Türk iş güvenliği mevzuatında önemli bir hamle yapılmış ve adı geçen Kanun'a dayanarak, teferruatlı ve teknik nitelikte birçok tüzük yürürlüğe konmuştur¹¹⁷.

Bu dönemde çıkarılan tüzüklerden bazıları şunlardır: İşçilerin Sağlığını Korumaya ve İş Emniyeti Nizamnamesi¹¹⁸, Ağır ve Tehlikeli İşler Tüzüğü¹¹⁹, Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışan İş Yerleri ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük¹²⁰, Maden İşletmelerinde Alınacak Emniyet Tedbirleri Hakkında Tüzük¹²¹, İş Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü¹²².

Türk yasa koyucusu Cumhuriyetin kuruluş yıllarından beri çalışma hayatının yasalarla düzenlenmesi fikrini benimsemiştir. Nitekim Cumhuriyetin ilanında yaklaşık 6 ay önce toplanan İzmir İktisat Kongresinde çalışan grubunun girişimi ile günlük iş süresinin sınırlandırılması, ara dinlenmesi, maden ocaklarında çocukların ve kadınların çalıştırılmaması, ücretin para ile ve düzenli bir biçimde ödenmesi gibi konularla ilke kararları alınmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra daha kapsamlı bir iş kanununun çıkarılabilmesi için hazırlıklara başlanmış, dönemin iktisat politikalarını yansıtan çeşitli yasa tasarıları hazırlanmıştır.

İlk İş Kanunu'nun ancak 1936 yılında çıkarılabilmesinin nedeni genç Cumhuriyetin kıt ulusal kaynaklarla bir an önce kalkınabilmek için değişik iktisadi politikaları hayata geçirme çabalarıdır.

1961 Anayasa'sının ilk kez sosyal devlet ilkesini benimsemesi, grev hakkı ile donatılmış sendikal ve toplu pazarlık haklarını tanıması, sosyal içerikli yeni hakların açıkça belirtilmesi, birçok çoğulcu demokratik kurumu ülkemize getirilmesi sendikal

¹¹⁷ *İş Güvenliği Mevzuatı Bilgileri*, İnternet Adresi: [http://zehirlenme.blogspot.com/2008/10/İs Güvenliği Mevzuatı Bilgileri.html](http://zehirlenme.blogspot.com/2008/10/İs-Guvenligi-Mevzuatı-Bilgileri.html), E.T.:15.03.2015.

¹¹⁸ RG., 15.06.1936, S. 3330.

¹¹⁹ RG., 09.04.19460, S. 6278.

¹²⁰ RG., 24.12.1973, S. 14752.

¹²¹ RG., 19.09.2013, S. 28770.

¹²² RG., 11.01.1974, S. 14765.

hakları düzenleyen yeni yasalar yanında doğal olarak otoriter bir rejimin ürünü olan 3008 sayılı İş Kanunu'nun yerini alacak yeni bir yasa gerektirmiştir. 1967 yılında 931 sayılı İş Kanunu işte bu amaçla çıkarılmıştır.

İkinci İş Kanunu olarak bilinen bu kanun Anayasa Mahkemesi tarafından şekil yönünden iptal edildikten sonra ortaya çıkan hukuki boşluğu doldurmak üzere 1971 yılında ufak bazı değişikliklerle 1475 sayılı İş Kanunu yürürlüğe konulmuştur¹²³.

Ülkemizde 22.05.2003 tarih ve 4857 sayılı İş Kanunu¹²⁴ ve bu kanuna istinaden çıkarılan yönetmeliklerin yürürlüğe girmesi ile birlikte “İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği” kavramı da birçok kavram gibi değiştirilerek “İş Sağlığı ve Güvenliği” olarak adlandırılmıştır. İş sağlığı ve güvenliği konusu ilk defa 20.06.2012 tarih 6331 sayılı “İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu” ile müstakil bir yasal düzenlemeye kavuşturulmuştur¹²⁵.

¹²³ Şen, *İş Kanunları*, s. 68.

¹²⁴ RG., 10.06.2003, S. 25134.

¹²⁵ Karakaş, s. 33.

Tablo 2. İş Kazaların ve Meslek Hastalıklarının Yarattığı Sosyo-Ekonomik Maliyetler¹²⁶

<p>Avusturya *Bir işçi örgütü tarafından yapılan tahminlere göre iş kazalarının ekonomiye yıllık maliyeti 2,2 milyar Euro; şirketlerin yıllık kaybı 400 milyon Euro olarak hesaplanmıştır. *İş kazalarının dolaylı maliyetleri GSMH'nin % 1,4'üdür</p>	<p>Belçika *İş kazalarının doğrudan maliyetleri 750 milyon Euro'yu; dolaylı maliyetlerle birlikte 3 milyar euroyu bulmaktadır. *Meslek hastalıklarının doğrudan maliyeti 375 milyon, hastalık izinleri dahil 625 milyon eurodur. *İş kazası ve meslek hastalıklarının maliyeti GSMH'nin % 2,3'ünü bulmaktadır.</p>	<p>Danimarka *İş kazası ve meslek hastalıklarının toplam sosyal maliyeti her yıl 3 milyar euroyu, GSMH'ya oranı % 2,7'yi bulmaktadır.</p>	<p>Finlandiya *1994 yılından beri yapılan hesaplama yöntemine göre toplam maliyetler 3,1 milyar euroyu, GSMH'ya oranı % 3,8'i bulmaktadır.</p>	<p>Fransa *Maliyetler sadece sosyal sigorta masrafları olarak görünmektedir. *İstatistikler sadece özel sektör işçilerini kapsamaktadır. *Kaza ve hastalıkların sosyal sigortaya toplam maliyeti 7 milyar eurodur. *Dolaylı maliyeti GSMH'nin % 0,6'sıdır.</p>
<p>Almanya Tüm iş gün kayıpları, iş görmezlik, üretim kayıpları dahil 45 milyar euroyu bulmaktadır.</p>	<p>Yunanistan Kesin sonuçlar belirtilmemektedir.</p>	<p>İrlanda Kaza ve hastalıklar sebebiyle oluşan maliyet 184 milyon; GSMH'nin % 0,4'üdür.</p>	<p>İtalya 1996 yılında kaza ve mesleki rahatsızlıkların kamu bütçesine maliyeti; GSMH'nin % 3,2'sinin bulmaktadır</p>	<p>Lüksemburg *İK ve MH'nin maliyeti 86 milyon Euro olarak hesaplanmaktadır. *Yarattığı kayıpların toplamı ise 122-344 milyon eurodur (GSMH'nin % 13-25'i).</p>
<p>Hollanda *İş kaynaklı sağlık risklerinin toplam maliyeti 7,5 milyar eurodur (GSMH'nin % 2,6'sı). *Hastalık ve maliyetler maliyeti 600 milyon, önleyici faaliyetlerin maliyeti 1,6 milyar, diğer maliyetler 500 milyon Euro. *İşverenlere, çalışanlara ve topluma maliyetleri hesaplanmamıştır</p>	<p>Portekiz *İş kazalarından kaynaklanan doğrudan maliyet 300 milyon euro, meslek hastalıklarından kaynaklanan sosyal güvenlik harcamaları 30 milyon euro. *GSMH'nin % 0,4'ü</p>	<p>İspanya *Son tahminlere göre İK ve MH'nin GSMH'ya oranı en az % 3'tür.</p>	<p>İsveç *Mesleki rahatsızlıkların yıllık maliyeti tahminen 7,2 milyar eurodur (GSMH'nin % 3-4'ü). *Başka bir hesaplama göre, sadece alerjik ve üst solunum yolu rahatsızlıklarının maliyeti 600 milyon eurodur.</p>	<p>İngiltere 1990 rakamlarına göre; *İşverenlere maliyeti 6,3-12,6 milyar *Aile yakınlarına maliyeti 6,3 milyar *Ekonomiye 8,4-16,8 milyar euro (ulusal üretimin % 1-2'si) *Diğer maliyetlerle beraber katlanılan toplam maliyet 15,4-22,4 milyar euro arasında değişmektedir (GSMH'nin % 1,1'i).</p>

¹²⁶ European Agency for Safety and Health at Work (OSHA), Economic Impact of Occupational Safety and Health in the Member States of the European Union, Agency Report, ISBN 92-828-2634-1, s. 31.

İKİNCİ BÖLÜM

İŞ KAZALARININ ÖNLENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER VE ÖRNEK SEKTÖR UYGULAMALARI

I. İŞ KAZALARININ ÖNLENMESİNE YÖNELİK DÜZENLEMELER

A. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun Genel Yaklaşım Tarzı

6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 5 bölüm ve 39 maddeden oluşmaktadır. Kanun'un amacı ve işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması, mevcut sağlık ve güvenlik şartlarının iyileştirilmesi için işveren ve çalışanların görev, yetki, sorumluluk, hak ve yükümlülüklerini düzenlemektedir¹²⁷.

Beş bölümden oluşan kanunun birinci bölümü (m.1-3); amaç, kapsam ve tanımlar, ikinci bölümü (m.4-20); işverenler ile çalışanların görev, yetki ve yükümlülükleri, üçüncü bölümü (m.21-23); konsey, kurul ve koordinasyondur. Dördüncü bölümü (m.24-27), teftiş, inceleme, araştırma, müfettişin yetki, yükümlülük ve sorumluluğu, beşinci bölüm (m.28-39); çeşitli ve geçici hükümler şeklinde sistematize edilmiştir.

6331 sayılı Kanunu'nun 30'uncu maddesi, ilgili bakanlıkların da görüşünün alınması suretiyle Kanun'un uygulamasına ilişkin gerekli yönetmeliklerin hazırlanması görevini Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'na vermiştir. Bakanlığın uygulamada aksaklık ve sıkıntılar yaşanmaması için bir an önce gerekli ikinci bir mevzuatı hazırlayarak uygulayıcılara sunmalıdır. Aksi halde, eski yönetmelik düzenlemeleri ile yeni kanun hükümleri arasında çeşitli ihtilaflar ortaya çıkabilecek ve gereksiz sorunlar yaşanabilecektir. Türkiye'nin ilk İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu olan, 6331 sayılı Kanun'un, genel bakımdan temel özelliklerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Katılımcılık

Çalışan sayısına ve yapılan işin niteliğine bağlı olmaksızın tüm işverenlerin,

¹²⁷ RG., 20.06.2012, S. 28339.

çalışanlarının görüşlerini alarak iş sağlığı ve güvenliği sürecine katılımlarını sağlama yükümlülüğü vardır¹²⁸. 6331 sayılı Kanun'da getirilen en önemli yeniliklerden birisi; işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili konularda çalışanların doğrudan temsil edilmesinin sağlanmasıdır. Bu temsilin, çalışanların kendi aralarında seçilecek birinin olmasının temini için, Avrupa Birliği'nin 89/391 EEC sayılı direktifine uygun olarak "iş sağlığı ve güvenliği çalışan temsilciliği" sistemini öngörmüş olmasıdır. Çalışanların işyerindeki iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili katılımı etkin hale getirilmektedir. AB'nin 1989 tarihli 89/391 EEC sayılı direktifiyle de uyumlu olarak Kanun'un 2. maddesinde "çalışan temsilcisi" tanımı yapılmış, 18. maddesinde de, çalışanların görüşlerinin alınması ve katılımlarının sağlanması konusu düzenlenmiştir. Kanun'un bu anlayışı çalışanların yönetim sürecine katılımı ve bunun nasıl olması gerektiğini açıkça düzenlemesi bakımından olumlu olup, bu bakış açısı, iş sağlığı ve güvenliği konusundaki sorunların çözümlenmesinde bütün tarafların süreçlere aktif olarak katılımı bir anlayış olarak kabul edilmesi bakımından da önemlidir.

Uluslararası düzenlemelerde önemle üzerinde durulan ve 6331 sayılı Kanun'da da benimsenen yeni anlayışın bir sonucu olarak çalışanların görüşü alınması ve katılımlarının sağlanmasına yönelik yükümlülük hemen tüm yönetmeliklerde yer almaktadır¹²⁹.

2. Çalışanların Eğitimi ve Bilgilendirilmesi

6331 sayılı Kanun'da çalışanların bilgilendirilmesine ilişkin özel düzenleme-

¹²⁸ Kılış, s. 110.

¹²⁹ Örnek olarak, İş Yeri Bina ve Eklentilerinde Alınacak Sağlık ve Güvenlik Önlemlerine İlişkin Yönetmelik (RG., 17/07/2013) m. 6-7; İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği (RG., 29/12/2012) m.16; Kişisel Koruyucu Donanımların İşyerlerinde Kullanılması Hakkında Yönetmelik (RG., 02/07/2013) m. 9-10; Kansorajen veya Mutajen Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (RG., 06/08/2013) m.13,15; Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (RG., 12/08/2013) m. 9; İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği (RG., 31/01/2013) m. 6; Elle Taşıma İşleri Yönetmeliği (RG., 24/07/2013) m. 8-9; İş Güvenliği Uzmanlarının Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik (RG., 29/12/2012) m. 5; İş Yeri Hekimi ve Diğer Sağlık Personelinin Görev, Yetki, Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik (RG., 20/07/2013) m. 6; İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği (RG., 25/04/2013) m. 10-11-12.

ler getirilmiş bulunmaktadır. İşverenin çalışanı bilgilendirme yükümlülüğü, son yıllarda farklı boyutlarıyla iş hukukunda önem kazanan bir konudur¹³⁰.

Bilgilendirme hakkı bugün ifade özgürlüğünün bir parçası olarak nitelendirilmektedir. Gerçekten, ancak bilgilendirilmekle birlikte bireyler bilgiye ulaşır ve düşünceleri arasında sağlıklı seçim yapma olanağına kavuşur. Bu nedenle bilgilendirme hakkın bugün insan haklarını kapsayan temel haklardan biri haline gelmiş bulunmaktadır¹³¹.

6331 sayılı Kanunun 16, 17, 18 ve 30. maddeleri gereğince tüm çalışanlara işverenlerince iş sağlığı ve güvenliği eğitimleri verilmesi zorunluluğu bulunmaktadır. Belirtilen Kanun maddeleri ile 09.01.1985 tarihli ve 3146 sayılı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında Kanun'un 2. ve 12. maddelerine dayanılarak çalışanlara verilecek iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin usul ve esaslarını düzenleyen yönetmelik¹³² yürürlüğe konmuştur. Bu Yönetmelik 20.06.2012 tarihli 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında bulunan kamu ve özel tüm işyerlerinde çalışanlara eğitim verecek kişi, kurum ve kuruluşları kapsamaktadır¹³³. Bütün bunlardan hareketle kanun, işyerlerinde yalnızca kurallar, yasaklar ve sınırlar çizmemiş, özünde bir "iş sağlığı güvenliği kültürü" oluşturmayı amaçlamıştır¹³⁴.

3. Önleyici İş Sağlığı ve Güvenliği Anlayışı

6331 sayılı Kanun, günümüzün modern iş sağlığı ve kültürü olarak kabul edilen, iş kazası ve meslek hastalıkları ortaya çıkmadan kaynağında yok etmeyi hedefleyen önleyici bir anlayışa sahip olarak düzenlenmiştir. Risklere ve tehlikelere karşı

¹³⁰ Yusuf **Yiğit**, *İş Hukukunda İşverenin Çalışanlara Bilgi Verme ve Danışma Yükümlülüğü*, İstanbul 2010, s. 5.

¹³¹ **Yiğit**, s. 15.

¹³² RG., 15.05.2013, S. 28648, Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik.

¹³³ **Karakaş**, s. 509.

¹³⁴ E. **Özdemir**, s. 278.

nasıl korunacağından çok, riskleri ortadan kaldırmaya yönelik yani korumacı anlayış yerine önleyici anlayış hâkimdir.

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 4. maddesinde, işyerlerinde mevcut riskleri ortadan kaldırarak güvenliğin sağlanması en önemli prensip olarak değerlendirilmektedir. "Mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dâhil her türlü tedbirin alınması, organizasyonun yapılması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmalar yapar" hükmü düzenlenmiştir. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 4. maddesinin gerekçesi ise şu şekildedir; Her halükarda işyerinden ve yaptıkları işten kaynaklanan tehlike ve risklere karşı çalışanlarının sağlığını ve güvenliğini korumak işverenlerin genel hükümlülüğüdür. İşverenin çalışanları için önlem alma ve koruma görevi aynı zamanda devlete karşı ödevlerinden de biridir. Bu yükümlülüğün yerine getirilmesinde işverenin araç ve gereçleri noksansız bulundurmuş olması işverenin sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Diğer yandan işverenin yükümlülüklerini tamamını veya bir kısmını da işyeri dışından hizmet alarak yerine getiriyor olması da yargısal içtihatların ortaya koyduğu gibi (İşveren yükümlülüklerini ortadan kaldırmamaktadır.) yeterli görülmemektedir¹³⁵.

4. İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Profesyonel Hizmet ve Yardım Alma

İş sağlığı ve güvenliği mevzuatında, iş sağlığı ve güvenliği çalışmalarında işverenlerin hukuksal yükümlülükleri açık bir biçimde, sonuca yönelik (düşmeyecek, kaymayacak, yeterince güvenli olacak gibi) uygulama gereklerine dönüştürülmüş; ama nasıl sağlanacağı da işverene bırakılmıştır¹³⁶. Nitekim 6331 sayılı Kanun'un getirdiği en önemli ve en çok tartışılan yeniliği, iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerini istihdam etme zorunluluğu olmuştur. 6331 sayılı Kanun'un 6. maddesi ile işyerinde kaç işçi çalışırsa çalışsın işverenlere iş güvenliği uzmanı istihdam etme şartı getirilmiştir. Her işletmede, büyüklüğüne ve tehlike sınıfına bakılmaksızın iş sağlığı

¹³⁵ Şen, *İş Kanunları*, s. 209.

¹³⁶ Alp Esin, *İş Güvenliğinde Uzmanın Önemi*, *Çimento İşveren Dergisi*, Temmuz 2014, s. 14.

ve güvenliği profesyoneli çalıştırma zorunluluğu öngörülmüştür. Bu düzenlemenin istihdam bakımından olumlu etkilerinin olacağı, birçok hekim ve mühendisin iş bulmasına yardım edeceği açıktır¹³⁷.

5. Tedrici Uygulama

Bütün çalışanları tam olarak kapsamaya almada tedrici bir yöntem belirlemiştir. Böylece kanun koyucu, iş hayatının kanunun öngördüğü sisteme entegrasyonunun sağlanması için bir geçiş dönemi öngörmüş, bu dönemde işletmelerin gerekli uyumu sağlamaları için zaman tanınmıştır. Ancak, bu geçiş dönemlerinin iyi değerlendirilmemesi, kanunun yeterince anlatılamaması durumunda geçiş süreleri sonunda iş hayatında çeşitli tepkilerin oluşması muhtemeldir. Bu nedenle, ilgili kurumların bu konudaki bilgilendirmeleri zamanında yapmaları büyük önem taşımaktadır. Kanun'un getirdikleri iş hayatına anlatılmalıdır. Yapılması gerekenler ile alınması gereken önlemler konusunda iş dünyası bilgilendirildiğinde, iş sağlığı ve güvenliği konusunda çeşitli proje çalışmalarıyla da bilinç ve kültür artacaktır¹³⁸. Kamu kurumları ile 50'den az çalışanı olan ve az tehlikeli sınıfta yer alan işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği profesyonellerinin Temmuz 2014'ten itibaren göreve başlaması planlanmış¹³⁹ ancak altyapı eksikliği, nitelikli İSG uzmanı yetersizliği ve sosyo-politik aksaklıklar nedeniyle kanunun uygulanması gecikmiştir.

6. Küçük İşletmelere Destek

6331 sayılı Kanun'a göre, kamu kurum ve kuruluşları hariç ondan az çalışanı bulunanlardan, çok tehlikeli ve tehlikeli sınıfta yer alan işyerleri faydalanabilecektir. Ancak, Bakanlar Kurulu, ondan az çalışanı bulunanlardan az tehlikeli sınıfta yer alan iş yerlerinin de faydalanmasına karar verebilecektir. Uygulamada, Sosyal Güvenlik Kurumu kayıtları esas alınacaktır. Buna göre, desteğin verilebilmesi için işyerinin

¹³⁷ Saim Ocak, *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun İstihdama Etkisi, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, C. 10, S. 37, 2013, s. 78.

¹³⁸ Caner Özbek, *İnşaat Sektörünün 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi Bitirme Projesi*, Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2014, s. 6.

¹³⁹ T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, s.31 .

kamu kurum ve kuruluşuna ait olmaması ve işyerinde ondan az çalışan olmasıdır¹⁴⁰.

Kanunda “ondan az çalışanı bulunanlarda” ifadesine yer verilmiş olup, desteğin uygulanmasında söz konusu on çalışan kapsamına kimlerin gireceği de tartışmaya açıktır. Kanımızca Kanunda çalışan adı altında geçen herkes bu nitelikte kabul edilmesi gerekecektir. Buna göre on sayısının hesaplanmasında sadece çalışanlar değil, kanunda öngörülen “kendi özel kanunlarındaki statülerine bakılmaksızın kamu veya özel iş yerlerinde istihdam edilen gerçek kişi” olarak nitelendirilebilecek, çırak ve stajyerler de dikkate alınacaktır¹⁴¹.

7. Kapsam ve Yürürlük

Kanun, bazı küçük istisnalar dışında, bütün ülkedeki özel/kamu işletme, işyeri, işveren, işveren vekilleri, çırak ve stajyerler dahil olmak üzere bütün "çalışanları" kapsamına almıştır (m. 2/1). Böylece, iş yaşamında yer alan tüm istihdam edilen kişileri kapsayacak şekilde, kamu ve özel sektör ayrımı veya özel kanunlardaki statüler bakımından ayırım yapılmadan bir "çalışan" tanımı getirilmiştir. Sadece çalışanlar değil, memur ve sözleşmeli personel gibi çalışanlarla birlikte, iş sağlığı ve güvenliği mevzuatının uygulama alanı genişletilmiş, Avrupa Birliği mevzuatına uyum sağlanmıştır¹⁴². Kanun oldukça geniş bir kapsam öngörmekle birlikte, yine de bazı çalışanlar ve faaliyetler kapsam dışı tutulmuştur. Bu kanun;

(a) Kamu ve özel sektöre ait bütün işlere ve işyerlerine, bu işyerlerini işverenleri ile işveren vekillerine, çırak ve stajyerler de dahil olmak üzere tüm çalışanlarına faaliyet konularına bakılmaksızın uygulanır¹⁴³.

(b) Ancak aşağıda belirtilen faaliyetler ve kişiler hakkında Kanun bu hükümleri uygulamaz;

¹⁴⁰ Ercan **Akyiğit**, *İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetlerinde Devlet Desteği*, İstanbul 2013, s. 46-47.

¹⁴¹ **Akyiğit**, s. 47-48.

¹⁴² Fevzi **Demir**, *İş Sağlığı ve güvenliği Yasası-4, Kavramlar ve Tanımlar*, <http://www.gozlemgazetesi.com>, E.T.: 06.08.2015.

¹⁴³ **Şen**, *İş Kanunları*, s. 205.

a) Fabrika, bakım merkezi, dikimevi ve benzeri işyerlerindekiiler hariç Türk Silahlı Kuvvetleri, genel kolluk kuvvetleri ve Milli İstihbarat Teşkilatı Müsteşarlığının faaliyetleri.

b) Afet ve acil durum birimlerinin müdahale faaliyetleri.

c) Ev hizmetleri.

ç) Çalışan istihdam etmeksizin kendi nam ve hesabına mal ve hizmet üretimi yapanlar.

d) Hükümlü ve tutuklulara yönelik infaz hizmetleri sırasında, iyileştirme kapsamında yapılan işyurdu, eğitim, güvenlik ve meslek edindirme faaliyetleridir¹⁴⁴.

İstisnalar genel olarak incelendiğinde çalışan ve faaliyet bakımından kapsamın oldukça geniş olduğu, istisnaların ise oldukça dar tutulduğu söylenebilir. Yalnızca çalışanların değil kanunun geçiş süreci sonunda memurların da kapsama alınmış olmasının önemli bir yenilik olduğunu vurgulamak gerekir¹⁴⁵. Ancak, ev hizmetlerinde çalışma konusunun kapsam dışında bırakılmış olması bir eksiklik olarak nitelenebilecektir. Ev hizmetleri, iş kanunu bakımından da kapsam dışı bırakılmış olup, aslında iş kazaları bakımından ev hizmetleri de özellikle iş kazaları bakımından önemsiz sayılamayacak bir risk grubudur.

20.06.2012 yılında yürürlüğe giren 6331 sayılı kanunun 38. maddesinde belirtilmiştir. Bu Kanunun;

a) 6, 7, 8'nci maddeleri;

1) *Kamu kurumları ile 50'den az çalışanı olan ve az tehlikeli sınıfta yer alan işyerleri için yayımı tarihinden itibaren iki yıl sonra,*

¹⁴⁴ 6331 sayılı Kanu'nun 2. maddesinde 10/9/2014 tarih ve 6552 sayılı Kanu'nun 15 m. ile uluslararası seyrüsefer halindeki gemilerin de İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamında olmadığı kabul edilmişti. Ancak söz konusu hüküm Anayasa Mahkemesi'nin 14/5/2015 tarihli ve E.: 2014/177, K.: 2015/49 sayılı Kararı ile iptal edilmiştir.

¹⁴⁵ Adem **Korkmaz**/Hüseyin **Avsallı**, *Çalışma Hayatında Yeni Bir Dönem: 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası*, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi Ağustos 2012, S. 26, s. 157.

2) 50'den az çalışanı olan tehlikeli ve çok tehlikeli sınıfta yer alan işyerleri için yayımı tarihinden itibaren bir yıl sonra,

3) Diğer işyerleri için yayımı tarihinden itibaren altı ay sonra,

b) 9, 31, 33, 34, 35, 36, ve 38'nci maddeleri ile geçici 4, geçici 5, geçici 6, geçici 7 ve geçici 8'nci maddeleri yayımı tarihinde,

c) Diğer maddeleri yayımı tarihinden itibaren altı ay sonra yürürlüğe girer.

B. Kanun'un Devlet, İşveren ve Çalışana Getirdiği Yükümlülükler

1. Devletin Yükümlülükleri

İş sağlığı ve güvenliği sağlamasında devletin yükümlülüklerinin kaynağı anayasadır. İş sağlığı ve güvenliği sadece çalışan ve işvereni değil, tüm toplumu ilgilendirmekte ve özellikle devlete aktif görevler yüklemektedir¹⁴⁶. Gerçekten, iş sağlığı ve güvenliğinin Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan yaşam hakkı ile olan ilişkisi, konuyu salt işverenin ve çalışanın sorunu olmaktan çıkartır. Sosyal devlet ilkesi gereği iş sağlığı ve güvenliği devlet ve giderek tüm toplumun, doğrudan ilgili olduğu bir konu haline gelir. Gerçekten sosyal devlette birey ve toplumsal ilişkiler bakımından müdahalenin ölçüsü, "insan onuruna yakışır hayat" tır. Bu bakımdan sosyal devlet her bir vatandaşına insan onuruna yakışır bir hayat standardını güvence altına almakla yükümlüdür¹⁴⁷.

Anayasamızda doğrudan iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili bir hüküm yer almamıştır. Ancak sosyal devlet ilkesi ve yaşam hakkı ile birlikte, devlete bu konuda somut görevler yükleyebilecek açıklıkta hükümler mevcuttur¹⁴⁸. Nitekim Anayasa'nın 49. maddesinde, "çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak ve çalışmayı desteklemek üzere gerekli tedbirleri alır. Devlet, çalışan işveren ilişkilerinde çalışma başarısının sağlanmasının kolaylaştırıcı ve koruyucu tedbirler alır" hükmü

¹⁴⁶ Sarper **Süzek**, *İş Hukuku*, Beta Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 855.

¹⁴⁷ Aydın **Başbuğ**, *İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği*; Şeker- İş Yay, Ankara 2013, s. 18.

¹⁴⁸ **Süzek**, *İş Hukuku* s. 855.

bulunmaktadır. Anayasa'nın 56. maddesinde de, "Devlet, herkesin hayatını, beden ve ruh sağlığı içinde sürdürmesini sağlar; insan ve madde gücünde tasarruf ve verimi artırarak iş birliğini gerçekleştirir." hükmü getirilmiştir. Bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde, iş sağlığı ve güvenliğinin sadece çalışan ve işverene terk edebilecek bir konu olmadığı ortaya çıkmaktadır. Gerçekten, çalışan iş sözleşmesi ile "fiziksel varlığı" sözleşmenin konusu haline gelmektedir; başka bir anlatımla iş sözleşmesinin çalışanın vücudu üzerine oturmaktadır. Bu sadece, insanlık ve adalet meselesi de değildir, toplumun devamlılığını sağlayabilmesi, ekonomik sistemin gelişmesi de iş gücünü fiziksel yönden desteklenmesine bađlıdır¹⁴⁹.

2. İşverenin Yükümlülükleri

İşverenin yükümlülükleri 6331 sayılı Kanun'da, öncelikle "genel yükümlülükler" başlığı altında belirtilmiştir¹⁵⁰. İşverenin genel yükümlülüğü; "işveren mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dair her türlü tedbirin alınması, organizasyonun yapılması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen şartlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmaları yapar. İşveren, işyerinde alınan iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerine uyulup uyulmadığını izler, denetler ve uygunsuzlukların giderilmesini sağlar" şeklinde belirlenmiş bulunmaktadır¹⁵¹.

İşverenin genel yükümlülükleri, "önlem alma yükümlülüğü", "önlemlerin işlerliğini denetleme yükümlülüğü", "önlemleri yeniliklere uyarlama yükümlülüğü" şeklinde 3 ana başlık altında incelenebilir. Söz konusu "önlem al, denetle ve uyarla" dediğimiz yapı, kalite sistemlerine uygulayan işverenler bakımından yabancı değildir. Kalite sistemlerinde de buna çok benzer süreçler söz konusudur¹⁵². Buna göre öncelikle her türlü önlem alınacak, daha sonra bunların işlerliği denetlenecek, uygunsuzluk varsa düzeltilecek ve gelişmelere göre revize edilecektir.

¹⁴⁹ E. Özdemir, s. 631.

¹⁵⁰ N.K. Özdemir, s. 21.

¹⁵¹ Balkır, *İş Sağlığı*, s. 20-41.

¹⁵² E. Özdemir, s. 61.

Sürecin ilk aşaması risk analizinin yapılması ile başlar. Sürecin ikinci aşamasında işverence iş sağlığı ve güvenliği önlemler alınır. Üçüncü aşaması işçilerin eğitimi ve denetimidir. Alınan önlemler ile uygulamalardaki İş Sağlığı ve Güvenliği önlemlerinin etkinliğinin ve işyerinin somut şartları itibari ile iş sağlığı ve güvenliğini sağlamadaki yeterliliğini de kontrol edecektir¹⁵³.

İşverene denetim yükümlülüğü getirilmesindeki amaç, iş yerinde alınmış önlemlerin iş kazası ve meslek hastalığı risklerini gerçekten engelleyici nitelik taşımasının sağlanmasıdır. Zira alınmış önlemlere işçiler uymadıkları sürece, örneğin kişisel koruyucu malzeme niteliği taşıyan baretleri kullanmadıkları sürece risklerin gerçekleşme olasılığı, işçilere hiç baret temin edilmemesi durumuyla aynı orandadır¹⁵⁴. Nitekim Yargıtay kararlarında da işverenin denetim yükümlülüğüne sıkça atıf yapılmakta, işçiye gerekli ikazların yapılmamış olması durumunda da işveren kusurlu kabul edilmektedir¹⁵⁵.

Sürecin son aşamasında ise; işyerinde çalışanlar, çalışan temsilcileri ve başka işyerlerinden çalışmak üzere gelen çalışanlar ve bunların işverenleri; işyerinde karşı-

¹⁵³ Zehra Gönül **Balkır**, *İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkının Korunması: İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu, Sosyal Güvenlik Dergisi*, C. 2, İstanbul 2012, s. 87.

¹⁵⁴ Gaye **Baycık**, *İnşaat İşyerlerinde İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülükleri ve Sorumluluğu, İş Sağlığı ve Güvenliği Sempozyumu*, TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası, Ankara 2007, s. 235.

¹⁵⁵ “...Sigorta Olayı, iş kazasına uğrayan sigortalının yedek aydınlatma sistemi olarak iş yerinde kullanılan gemici fenerine gaz-sıvı yakıt-koyarken bu işleme fırın yakınında ve ayrıca feneri söndürmeksizin yapması nedeni ile sıvı yakıtın parlaması sonucu sigortalının yanması suretiyle olmuştur. İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Tüzüğü'nün 17. maddesinin (7). bendinde sıvı yakıtlarla aydınlatmada, lambaların ateşe ve alev yakınında doldurulmaması ve yakınında ve üzerinde yanabilecek eşya ve malzeme bulundurulmaması öngörülmüştür. İşverene ilişkin bu yükümlülük, gemici fenerinin fırın yakınında ve fener söndürmeksizin doldurulmasının engellenmesine ve işçilerin bu yolda eğitilmesine ve gerekli ikazların yapılmasını gerektirir. Olay meydana geldiğine göre, sözü edilen eğitim denetim ve gözetim yükümlülüğünün tam anlamıyla yerine getirilmediği açık ve seçik olarak ortadadır. Öte yandan sigortalının bağışlanmaz kusuru da belirgindir. Bu durumda, işverene münasip oranda kusur yükletilmeyip ve sigortalıyı tüm kusurlu sayan bilirkişi raporu hükme esas tutulup davanın tümünden reddedilmesi, usul ve kanuna aykırı olup, bozma nedenidir. Mahkemece yapılacak iş uzman bilirkişilerden söz konusu eksikliği gideren yeni bir kusur raporu alıp yönteminde değerlendirerek sonucuna göre karar vermektir”, (Y10HD, 22.09.1980, E:1980/4901, K:1980/5159, www.legalbank.net).

laşabilecek sağlık ve güvenlik riskleriyle düzeltici ve önleyici tedbirler hakkında bilgilendirilir. Başka işyerinden çalışmak üzere gelen çalışanlar kapsamında öncelikle eser sözleşmesi ile çalışan müteahhit çalışanları veya kamu görevlileri bakımından geçici görevle gelenler yer alabileceği belirtilmektedir. Yine öğretide alt işveren çalışanları da bu kapsamda kabul edilmektedir¹⁵⁶.

3. Çalışanların Yükümlülükleri

a. İş Güvenliği Önlemlerine Uyma Yükümlülüğü

Doğru şekilde işleyen bir iş sağlığı ve güvenliği sistemi, sadece işverenin değil, tüm çalışanların ve devletin görevlerini en iyi şekilde yerine getirmesiyle işlerlik kazanabilir.

Çalışanlar, işveren tarafından verilen eğitim ve talimatları doğrultusunda, işyerindeki makine, cihaz, araç, gereç, tehlikeli madde, taşıma ekipmanı ve diğer üretim araçlarını kurallara uygun şekilde kullanmak, bunların güvenlik donanımlarını doğru olarak kullanmak, keyfi olarak çıkarmamak ve değiştirmemekle yükümlüdür. Kazanın, çalışanın kendisine verilen aracı doğru kullanmaması nedeniyle gerçekleşmesi çalışanın kusur durumunu da etkileyecektir. Özellikle çalışanın araçla ilgili sertifika ve eğitime sahip bulunması, deneyim durumu kusurun belirlenmesinde dikkate alınacaktır¹⁵⁷.

¹⁵⁶ E. Özdemir, s. 238.

¹⁵⁷ “...firmanın alt taşeronu olarak talep üzerine hiyap özellikli vinci maktul Seyit T. idaresinde olayın geçtiği şantiyeye gönderdiği, şantiyede montajı yapılan kazanların ısı yalıtımları yapılırken, işçilerin rahat çalışması için söz konusu ölenin kullandığı vince 1 sepet takılı olduğu durumunda bu sepetin içerisinde montaj yaptıkları, çalışma sırasında vincin yer değiştirmesi gerektiği, ölen operatör Seyit'in, vincin bomu acık bir vaziyette manevra yaparken inşaat alanı üzerinde geçmekte olan yüksek gerilim hattına vincin bomunu değdirdiği ve vinç aracının tekerleklerinde alev oluşması üzerine, araçtan inerek kapıyı açtığı ve ayağını yere uzattığı anda elektrik akımına kapılarak yaralanıp, müdahale sonucunda öldüğü biçiminde gelişen olaylar; iş makinesi kullanma sertifikası olan ve deneyimli olduğu anlaşılan ölenin, manevra yaparken bomu indirmesi gerekirken, indirmemesi ve bomun tellere değmesinden sonra araç lastikli olduğu, elektrik devresi tamamlanmadığı için emniyette olmasına rağmen kapıyı açıp ve eli kapı temasta iken yere inmesinin olaya yol açtığı anlaşılmasına göre ölenin davranışının kusur oranlarını daha fazla etkileyeceğinden hareketle izah edilen oluşa göre sanıkların ve ölenin kusur oranlarının belirlenmesi için iş güvenliği uzmanlarından oluşacak bilir kişi kurulundan mütalaa alınarak sonucuna göre

Çalışanlar ayrıca kendilerine sağlanan kişisel koruyucu donanımını doğru kullanmak ve korumak zorundadır. Çalışanların yükümlülüklerine ilişkin önemli düzenlemelerin iş sağlığı ve güvenliği yönetmeliklerinde de yer almaktadır. Kişisel koruyucu donanımların işyerlerinde kullanılması hakkında yönetmeliğin “kullanım kuralları” başlığını taşıyan 8. maddesidir. Buna göre “çalışanlar, 6331 sayılı Kanunun 19. maddesine uygun olarak, iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili aldıkları eğitim ve işverenin bu konudaki talimatları doğrultusunda kendilerine sağlanan kişisel koruyucu donanımları doğru kullanmakla, korumakla, uygun yerlerde ve uygun şekilde muhafaza etmekle yükümlüdür”¹⁵⁸.

Kanun, her türlü önlem (tedbir) almaktan söz ettiği için, sadece işverenin ekonomik ve sosyal durumunu referans alan hakkaniyet dairesinde ve makul tedbirlerle sınırlandırılmış bir önlem alma yeterli değildir. Çalışanlara tehlikeli olabilecek her önlemin alınması zorunlu olup¹⁵⁹ aklın, ilmin, fen ve tekniğin gerekli gördüğü kanundaki ifadeyle her türlü tedbirin alınması gereklidir¹⁶⁰. Belirtilmesi gereken bir husus da, işverenin, alınan her türlü iş sağlığı ve güvenliği önleminin maliyetini çalışanlara yansıtamayacağıdır. Kanun açıkça bunu yasaklamıştır: "İşveren, iş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin maliyetini çalışanlara yansıtamaz" (İSGK. m. 4/4). ÇY. m. 6/5'e göre de "İşçi sağlığı iş güvenliği konusunda hiçbir önlem işçilere mali yük getirmeyecektir"¹⁶¹.

b. İşverene Tehlikeyi Haber Verme Yükümlülüğü

6331 sayılı Kanun'a göre çalışanlar, işyerindeki makine, cihaz, araç, gereç,

sanıkların hukuki durumunun tayin ve takdiri gerektiği gözetilmeden eksik soruşturma ile yazılı biçimde kara verilmesi' bozma nedenidir sonucuna ulaşmıştır Y9CD, 16.06.2004, E: 2004 /304, K: 2004/2944, www.legalbank.net. E.T.: 06.08.2015.

¹⁵⁸ E. Özdemir, s. 436-437.

¹⁵⁹ Esin, s. 4.

¹⁶⁰ Nurşen Caniklioğlu, "6331 Sayılı Kanunda Öngörülen İşveren Yükümlülükleri", Çalışma Mevzuatı Seminer Notları, Türkiye Toprak Çimento ve Seramik İşverenleri Sendikası, Antalya 2012, s.37.

¹⁶¹ Murat Şen, İş Sağlığı ve Güvenliği Alanında İşyeri Odaklı Süreç Yönetimi Anlayışı, Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 4, S. 1, Kayseri 2015, s. 107.

tesis ve binalar da sağlık ve güvenlik yönünden ciddi ve yakın bir tehlike ile karşılaştıklarında ve koruma tedbirlerinde bir eksiklik gördüklerinde, işverene veya çalışan temsilcisine derhal haber vermekle yükümlüdür. Fransız Hukukunda çalışanın işverene tehlikeyi haber verme yükümlülüğü “droit d’alerte” (haber verme hakkı) olarak nitelendirilmektedir. Çalışanın nlemlerde eksiklik veya hayatı ve sağlığı için ciddi ve yakın bir tehlikenin varlığını düşünmekte haklı olması durumunda *işvereni derhal haberdar etmesi* gerektiği Kanunda ifade edilmektedir (L. 4131-1)¹⁶². İşçinin işverene tehlikeyi haber vermemesi durumunda, disiplin cezası uygulanabileceği sonucunda ulaşmış bulunmaktadır.

c. Çalışanların İşveren ile İş Birliği Yapma Yükümlülüğü

Çalışanlar, işyerinde iş sağlığı ve güvenliği hizmetlerini yerine getirmek için görevlendirilen kişi veya kuruluşlara çalışmalarında yardımcı olmak, denetim sonrasında işyerinde tespit edilen eksikliklerin ve mevzuata aykırılıklarının giderilmesi konusunda işveren ve çalışan temsilcisi ile işbirliği yapmakla ykmldr¹⁶³. Ayrıca çalışma yerlerinde ciddi ve yakın tehlike ile karşılaştıklarında veya koruma önlemlerinde bir eksiklik gördüklerinde işverene veya çalışan temsilcisine haber vermekle ykmldr¹⁶⁴.

C. İş Kazasının nlenmesine Yönelik Teknikler

6098 sayılı TBK. m. 417’ye göre, işverenler işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliğinin sağlanması için gerekli her türlü tedbiri almak, araç ve gereçleri noksansız bulundurmakla ykmldr¹⁶⁵.

Bu hüküm çerçevesinde işverenin, iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini alma yükümlülüğünün geniş ve mutlak bir nitelik taşıdığı görülmektedir. Gerçekten de İş Kanunu bakımından işverenin alması gereken nlemler, BK. m. 332’deki gibi “hak-

¹⁶² E. zdemir, s. 442.

¹⁶³ İş Sağlığı ve İş Güvenliği Hizmetleri Yönetmeliği (RG., 29.12.2012); 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, m. 19.

¹⁶⁴ Kılış, s. 134.

¹⁶⁵ Mollamahmutoğlu/Astarlı/Baysal, s. 362.

kaniyet dairesinde” kendisinden beklenilecek önlemler değil, iş sağlığı ve güvenliği için gerekli olan önlemlerdir ve bu önlemler, bilimin, tekniğin, tecrübenin vardığı noktaya göre işverenden beklenir¹⁶⁶. İşveren mevzuatta öngörülmemekle beraber bilim ve teknik gelişmelerin gerekli kıldığı tüm önlemleri almakla yükümlüdür¹⁶⁷.

İşyerinde iş kazalarının önlenmesi için yapılacak çalışmalar, aynı zamanda iş güvenliğinin ilkelerini meydana getirir. İş kazalarının önlenmesi veya azaltılması için işyerindeki emniyetsiz durumları ve emniyetsiz hareketleri ortadan kaldırmak veya en aza indirmek için, ayrıca çalışma şartlarını sık sık gözden geçirmek ve aksayan konularda tedbirler almak gerekir.

Tehlike, işyerinde var olan ya da dışarıdan gelebilecek, çalışanı veya işyerini etkileyebilecek zarar veya hasar verme potansiyeli olarak tanımlanabilir. Risk ise, tehlikeden kaynaklanacak kayıp, yaralanma ya da başka zararlı sonuç meydana gelme ihtimali olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda; iş kazası önlemek için ilk yapılması gereken tehlikeli durumların ortadan kaldırılmasıdır. Bunun için de önce neyin tehlikeli olduğunun bilinmesi gerekir. Risk değerlendirmeleri bunun için yapılır. Risk oluşturan unsurlar tespit edilerek riskleri ortadan kaldıracak çözümler geliştirilir. Bu çözümlere uygun güvenlik önlemlerinin yerinde ve yeterli koruma sağlayıp sağlamadığı test edilir ve sürekli kontroller yapılır. Eğitim, ikaz ve uyarı sistemleri ile de alınan önlemler pekiştirilir¹⁶⁸. İş güvenliği ile uğraşanlar kaza olmadan kaza ihtimallerini ortadan kaldırmaya, ya da alınacak önlemlerle, riskleri kabul edilebilir seviyeye çekmeye yönelik çalışmalar yapar.

Günümüz iş sağlığı ve güvenliği anlayışı: iş sağlığı ve güvenliğinde tazmin edici değil önleyici, reaktif değil proaktif olmaktır. Bu anlamda, iş sağlığı ve güvenliğinde yeni yaklaşımın ana felsefesi; işyerlerinde risk değerlendirmesinin yapılması, çalışanların görüşlerinin alınması ve katılımlarının sağlanması, uzman katkısının

¹⁶⁶ Çenberci, s. 368-969.

¹⁶⁷ Süzek, s. 180-331.

¹⁶⁸ Doğukan Kırımtayyif, Lojistik Sektöründe İş Sağlığı Güvenliği Uygulamaları Bitirme Projesi, İstanbul 2014, s. 18.

sağlanması, çalışanların işyerindeki tehlikeler konusunda bilgilendirilmesi, çalışanlara eğitim verilmesi, koruma ve önleme bilincinin yerleştirilmesidir¹⁶⁹.

Nitekim gelişmiş ülkelerde yıllardır uygulanan; iş güvenliği birimi kurma, uzman ve hekim istihdamı, iş güvenliği kurulu oluşturma, eğitim ve işyeri içi denetim mekanizmaları gibi önleyici araçlar, zaman içinde ülkemizde de uygulanmaya başlamıştır¹⁷⁰.

II. SEKTÖRLERDE İŞ KAZALARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER

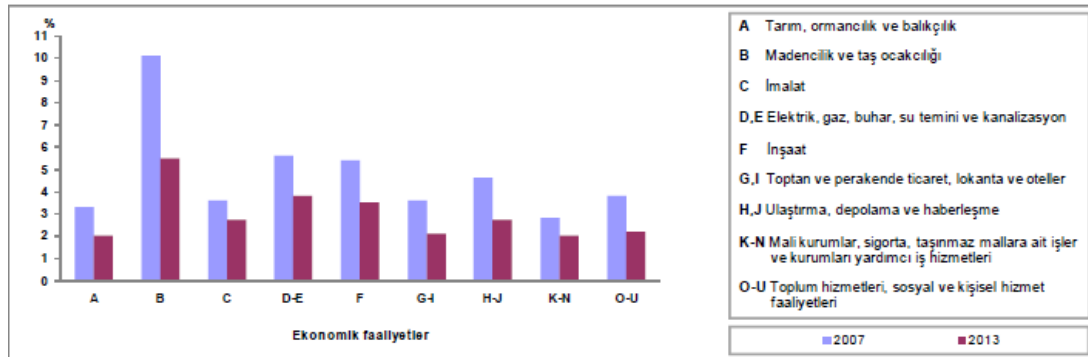
Genel Olarak

Türkiye İstatik kurumu'nun 2013 yılı verilerin göre bakıldığında ve iş kazalarının sektörel dağılım incelendiğinde, son 12 ay içinde işe bağlı sağlık sorununa maruz kalanların oranının en yüksek olduğu sektör %5,5 ile madencilik ve taş ocakçılığı sektörü'dür. Bu oran istihdamın en yoğun olduğu tarım, ormancılık ve balıkçılık sektöründe %2, inşaat sektöründe %3,5, toptan ve perakende ticaret, lokanta ve oteller sektöründe %2,1, imalat sanayinde %2,7, toplum hizmetleri, sosyal ve kişisel hizmet faaliyetleri sektöründe ise %2,2 olarak gerçekleşmiştir.

¹⁶⁹ Ali **Turan**/Arif **Müezzinoğlu**, *Risk Değerlendirme Yöntemleri*, *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, S. 25, 2006, s. 32-36.

¹⁷⁰ Fatih **Yılmaz**, *Risk Değerlendirmesinde Yöntem Tartışması*, *Toprak İşveren Dergisi* 2010, S. 86, s. 16-19.

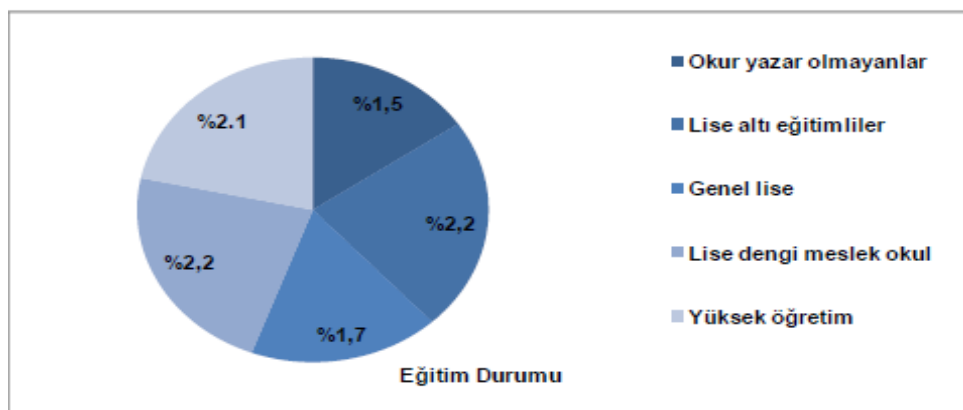
Şekil 1. Sektörlere Göre İşe Bağlı Sağlık Sorunu Yaşayanların Oranı, 2007-2013¹⁷¹

A. Eğitim Durumu

İstihdam edilenler ya da geçmişte çalışmış olanlardan hem lise altı eğitimliler hem de lise dengi meslek okulu bitirenlerde, son 12 ay içinde işe bağlı sağlık sorununa maruz kalma oranı %2,2 olarak gerçekleşmiştir. Yükseköğretim mezunlarında ise bu oran %2,1 olarak tahmin edilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumunun 2013 yılına ait verilerini tablo şekline görülmesinde fayda görülmektedir.

Şekil 2. Eğitim Durumlarına Göre İşe Bağlı Sağlık Problemleri, 2013¹⁷²

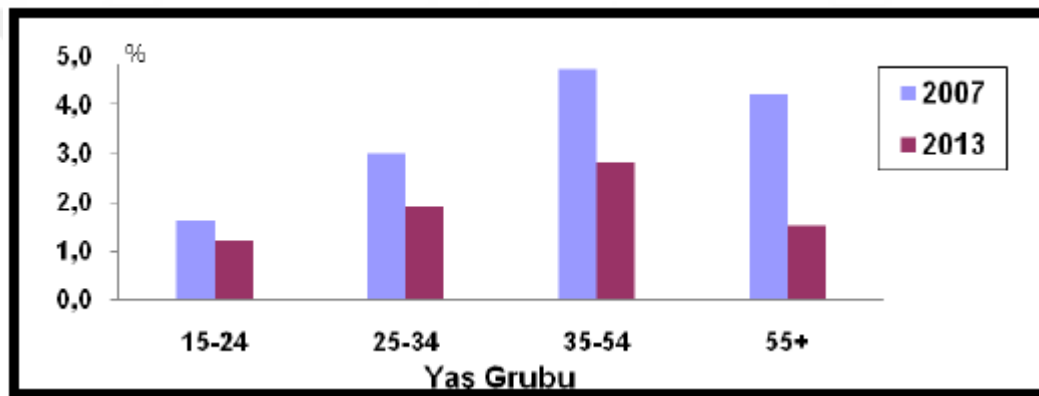
¹⁷¹ Türkiye İstatistik Kurumu, İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri Araştırma Sonuçları, 2013, s. 6.

¹⁷² Türkiye İstatistik Kurumu, s. 6.

B. Yaş Grubu

İstihdam edilen ya da geçmişte çalışmış olanlardan son 12 ay içinde işe bağlı iş kazasının yaşadığını belirtenlerin oranı %2,8 ile en yüksek 35-54 yaş grubunda gerçekleşmiştir. 15-24 yaş grubunda bu oran %1,2, 25-34 yaş grubunda %1,9 ve 55 ve daha yukarı yaştakilerde ise %1,5 olarak tahmin edilmiştir. Bakıldığında en çok iş kazasına maruz kalanların 35-54 yaş grubu arasındakilerdir. Bunun da sebebi çalışmalarda daha işin içinde olan ve özelliklerde makineleri kullanan yaş grubudur.

Şekil 3. Yaş Gruplarına Göre İşe Bağlı Sağlık Sorunu Yaşayanların Oranı, 2007-2013¹⁷³

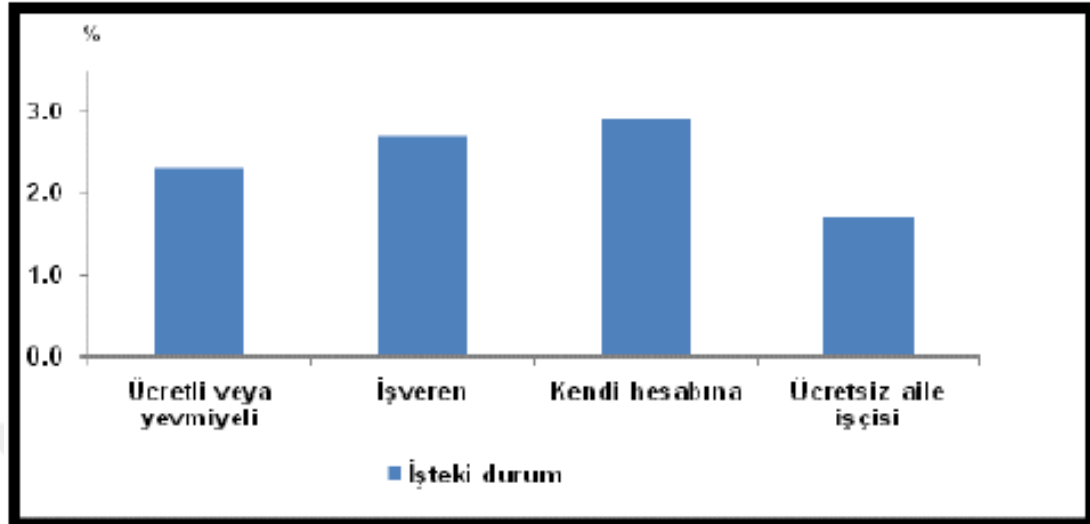

C. Çalışanın İşteki Durumu

İşteki durumu kendi hesabına olanların işe bağlı iş kazasına maruz kalma oranı %2,9 ile diğer gruplara göre yüksek olmuştur. Bunu %2,7 ile işveren olarak çalışanlar, %2,3 ile ücretli ve yevmiyeli olarak çalışanlar izledi. Ücretsiz aile çalışanı olarak çalışanlarda işe bağlı sağlık sorununa maruz kalanların oranı ise %1,7 olarak tahmin edilmiştir.

¹⁷³ Türkiye İstatistik Kurumu, s. 7.

Şekil 4. İşteki Duruma Göre İşe Bağlı Sağlık Sorunu Yaşayanların Oranı, 2013¹⁷⁴

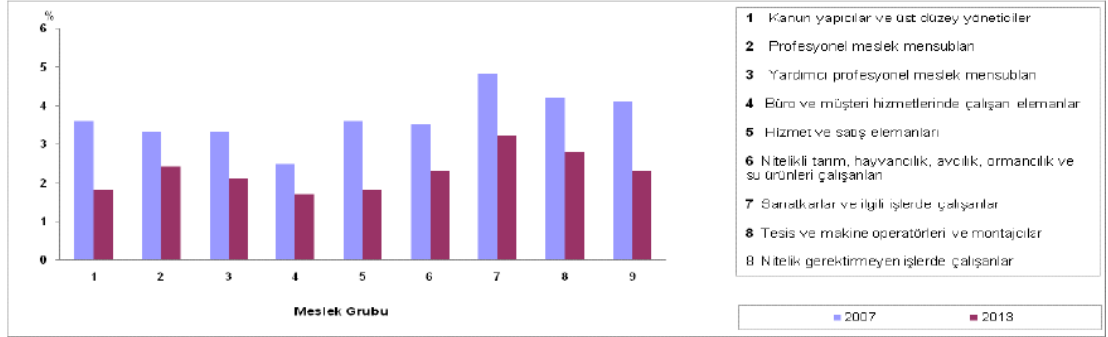

D. Meslek Grubu

Mesleklere göre en yüksek işe bağlı iş kazası yaşayanların oranı %3,2 ile “sanatkârlar ve ilgili işlerde çalışanlar” grubunda gerçekleşmiştir. Bunu %2,8 ile “tesis ve makine operatörleri ve montajcılar” grubu izlemiştir. İşe bağlı sağlık sorununa maruz kalanların en düşük gözlendiği grup ise %1,7 ile “büro ve müşteri hizmetleri” olmuştur. Özellikle ofis büro tipi işte çalışanların iş kazasına daha maruz kaldıkları görülmektedir. Bunun da sebebi iş kazası oranının daha az olmasıdır. Bunu Türkiye İstatistik Kurumunun 2013 yılına ait verilerinde de görebiliriz.

¹⁷⁴ Türkiye İstatistik Kurumu, s. 7.

Şekil 5. Mesleklere Göre İşe Bağlı Sağlık Sorunu Yaşayanların Oranı, 2007-2013¹⁷⁵

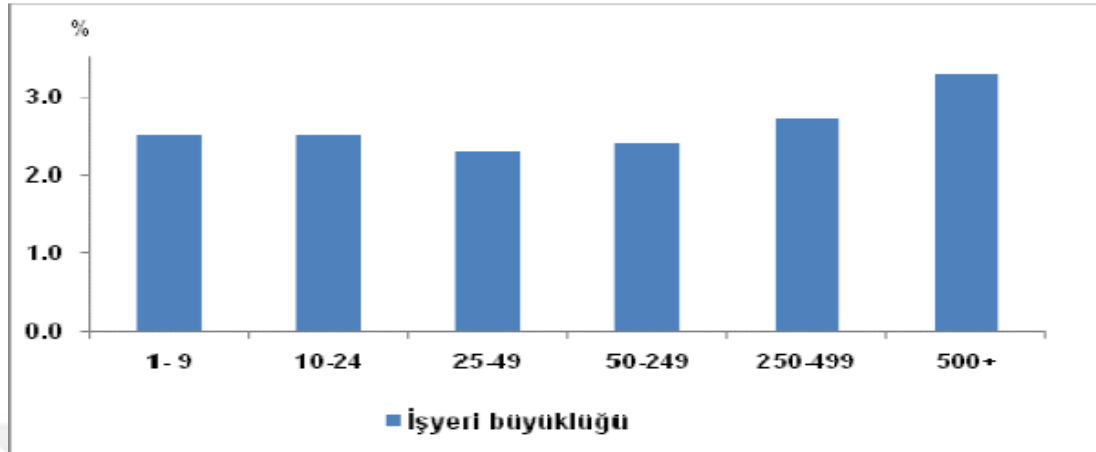

E. İşyeri Büyüklüğü

Referans haftası içinde çalışmış olup, işe bağlı iş kazası yaşamış olanların %3,3'ünün 500 ve daha fazla çalışanı olan işyerlerinde çalıştığı belirlenmiştir. Bunu %2,7 ile "250-499" çalışanı olan işyerleri grubu izlemiştir. "1-9" ile "10-24" çalışanı olan işyerlerinde çalışmış olup işe bağlı sağlık sorunu yaşayanların oranı ise %2,5 ile birbirine eşittir. En düşük işe bağlı sağlık sorunu oranına sahip işyeri büyüklüğü grubu ise %2,3 ile "25-49" olarak tahmin edilmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken husus şudur; işyerinde çalışan sayısının artmasıyla beraber iş kazası yaşama oranının arttığını görmekteyiz.

¹⁷⁵ Türkiye İstatistik Kurumu, s. 8.

Şekil 6. İşyeri büyüklüğüne Göre İşe Bağlı Sağlık Sorunu Yaşayanların Oranı, 2013¹⁷⁶

F. Yaşanan Sağlık Sorunu

İşe bağlı sağlık sorununa maruz kalanların %24,9'unun sırtı veya beli etkileyen kemik, eklem ve kas sorunlarına ve %20'sinin ise stres, depresyon veya anksiyete sorunlarına maruz kaldığı belirlenmiştir. Erkeklerde sırtı veya beli etkileyen kemik, eklem ve kas sorunlarına maruz kalanların oranı %26,3 iken kadınlarda bu oran %22 olarak tahmin edilmiştir¹⁷⁷. Kadınların iş kazalarına daha az maruz kalmalarının sebebi de iş kazası riskinin az olduğu sektörlerde çalıştıklarından dolayıdır.

G. Çalışma Hayatında Fiziksel ya da Ruhsal Sağlığı Etkileyen Elverişsiz Faktörler

İstihdamda olan kişinin kendi düşüncesine göre işyerindeki fiziksel ve ruhsal sağlığını olumsuz yönde etkileyen faktörlerin hangilerine maruz kaldığı belirlenmiştir. Fiziksel faktörler için; “maruz kalma” bir takım ajanlara dokunma, tutma, nefes alma (kimyasallar, duman, toz) veya diğer faktörlerin varlığını (duruş, hareket, titre-

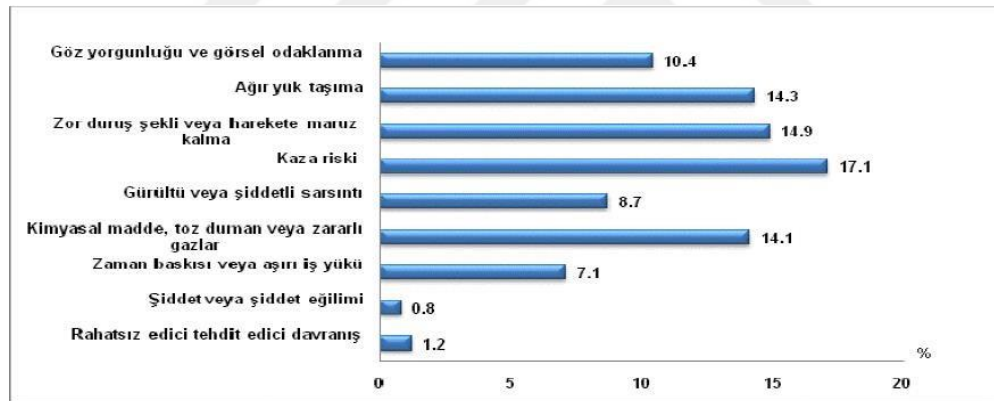
¹⁷⁶ Türkiye İstatistik Kurumu, s. 8.

¹⁷⁷ TÜİK:2014, http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/2013_ISKAZALARI_VE_SAGLIK_PROBLEMLERI_RAPORU.pdf, E.T.: 26.06.2015.

me, gürültü, kaza riski) ifade eder ki, bunların sıklık ve yoğunluk derecesi çalışanın fiziksel sağlığını olumsuz yönde etkileyebilir.

Ruhsal faktörler için; “maruz kalma” ile çalışanın ruhsal sağlığını olumsuz yönde etkileyecek faktörlerin (tehdit edici davranış, şiddet veya şiddet tehdidi) var olup olmadığı kastedilmiştir. Araştırmada “işyeri” ile genel olarak işin coğrafi çevresi kastedilmektedir ve bu yoğunlukla kişinin çalışma faaliyetini sürdürdüğü yerel birimdir. İstihdam edilenlerden %7,1’i çalıştığı işle ilgili olarak “zaman baskısı ve aşırı iş yükü” şeklinde ruhsal sağlığını etkileyen elverişsiz faktöre maruz kaldığını belirtirken, bu oran erkeklerde %7,9, kadınlarda ise %5,2 olmuştur. Fiziksel sağlığını etkileyen faktörlerden kaza riskine maruz kalanların oranı ise %17,1 iken, bu oran erkeklerde %21,4, kadınlarda ise % 7,3’tür¹⁷⁸.

Şekil 7. Çalışma Hayatında Fiziksel ya da Ruhsal Sağlığı Etkileyen Elverişsiz Faktörlere Maruz Kalanların Toplam İstihdam İçindeki Oranı, 2013¹⁷⁹

¹⁷⁸ Türkiye İstatistik Kurumu, s. 13.

¹⁷⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, s. 13.

III. ÖRNEK SEKTÖR UYGULAMALARI

A. Metal Üretim Sektöründe İş Güvenliği

Türkiye’de metal sektörü bütün sanayi kolları içinde ekonomik büyüklük, barındırdığı iş gücü ve stratejik önem itibari ile Türkiye’nin en önemli sanayi alanı durumunda bulunmaktadır¹⁸⁰. Metal sektörü, yapısı gereği, oldukça yaygın bir alt sektörler grubunu kendi içinde barındırmaktadır ve ülkemizde motor sektör olma özelliği ile bilinmektedir. Yoğun bir rekabetin yaşandığı ve esnek çalışma biçimlerinin yaygın olarak kullanıldığı bu sektör, demir-çelik, döküm, ham çelik, çelik boru, ferro alaşımlar, demir-dışı metaller olarak alüminyum ve bakır olmak üzere ana metal sanayi; tüketici elektroniği, telekom cihazları, askeri elektronik diğer profesyonel ve endüstriyel cihazlar, bilgisayar cihazları ve elektrikli makine üretimi elektrik ve elektronik sanayi; makine ve beyaz eşya üretimi, makine ve beyaz eşya sanayi ve son olarak da otomobil ve traktör üretimi de otomobil ve traktör sanayi gibi geniş bir alanı kapsamaktadır. Yapısı gereği, içerdiği riskler nedeniyle temel özellikler arz eden, bilgi, deneyim, uzmanlık ve sürekli denetim gerektiren ağır ve tehlikeli sektörlerin başında gelmektedir.

1. Metal Sektörünün Tanıtımı

a. Metal Eşya İmalat Atölyeleri

Bu tür atölyelerde genellikle dövme, delme, aşındırma ve kaynak işleri yapılmaktadır. Bu işyerlerinde torna tezgâhı, freze, radyal matkap, taşlama tezgâhı, makas, merdane, silindir, planya, taşlama, tel çekme, kupol ve tav ocakları, pres, vargel testere, gezer vinç, daire testere ve kaynak makinası ve aparatları kullanılmaktadır¹⁸¹.

¹⁸⁰ Türkiye’nin Lokomotifli Metal Sanayi, <http://www.turkmetal.org.tr/default.asp?page=arastirmalar&id=312>, E.T.: 28.07.2015.

¹⁸¹ Adnan Ağır, *Metalden Eşya İmal Eden Atölyelerde Çalışan 12-19 Yaş Gurubu Çırak İşçilerin İş Kazaları Konusunda Bilgi, Tutum ve Davranışları, Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996, s. 20.

b. Metallere Mütteallik Esas Endüstriler

Bu iş yerlerinde, beyaz eşya ve otomotiv endüstrisi için küçük parça aksamaları üretilmektedir. Bu amaçla talaş kaldırma, delme, presleme, dövme ve kaynak işlemleri yapılmaktadır.

c. Makine İmal ve Tamir Atölyeleri

Bu atölyelerde beyaz eşya, otomotiv endüstrisi ve ağır sanayi makinaları için bazı parçaların imalatı ve tamir atölyeleri yapılmaktadır¹⁸².

2. Türkiye’de Metal İş Kolunda Ortaya Çıkan İş Güvenliği Sorunları

Gerek Dünya’da gerekse Türkiye’de sanayileşme ve teknolojik gelişmelere paralel olarak günlük yaşantımızın önemli ihtiyaçlarını karşılayan metal iş kolu, otomotiv sanayiinden, beyaz eşya üretimine, ağır sanayi ve iş makinaları üretimine kadar çok çeşitli üretim dallarında yoğun bir şekilde kullanılmaktadır¹⁸³.

Metal iş kolunda kullanılan makine, araç ve gereçlerin sert ve kesici maddelerden olması nedeniyle çalışanların eğitimsizliği, çocuk işçilerin bilinçsizliği ve korunma tedbirlerinin yeterince uygulanmaması iş kazalarının oluşma sebebinin teşkil etmektedir. Ayrıca 16 yaşından küçük çocuk çalışanların fazla olması, en önemli etmenlerden biri olan çalışanların ve işverenin bilinçsiz ve eğitimsiz davranışları, bu alanda çalışma hayatını ve çalışanı riske yönelten sorunlardan bazılarıdır¹⁸⁴. Türkiye’de, koruyucusuz makine imali ve kullanımı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle eski ve küçük işyerlerinde eski tezgâhlar kullanılmakta ve çoğunun da koruyucuları bulunmamaktadır. Türkiye’de imal edilen makine ve tesislerde de önemsizliğinden dolayı noksanlıklar bulunmaktadır. Koruyucu yapmak; araştırma

¹⁸² Engin **Demir**, *Metal İş Kolunda Meydana Gelen İş Kazaları ve İş Kazalarının Oluşturduğu Kayıpların Ekonomik Yönden Analizi, Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, s. 13.

¹⁸³ Semra **Yıldız**, *MKE Kurumunda Metal İş Kolunda Çalışan İşçilerin İş Kazaları ve Kazaların İstatistiksel Analizi, Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996, s. 31.

¹⁸⁴ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları, Kobi’ler İçin İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Rehberi Risk Değerlendirmesi, İş Performans İzleme ve Sağlık Tehlikeleri, 2012.

ve dizayn konusu bir uzmanlık işi olduğundan işverenlerin tezgâhlarına sonradan koruyucu ilave etmeleri çok zordur¹⁸⁵. Ayrıca diğer bölümlerde ayrıntılı olarak değinilen eğitim eksikliği, koruyucu sağlık hizmetlerinin yetersizliği, etkin ve yaygın teftiş sisteminin uygulanmaması gibi sorunlar da iş güvenliği sorunları arasındadır. Çalışmada kullanılan makine, tezgâh ve aletlerin, iş güvenliğine uygun biçimde kullanılmaması büyük tehlikeler doğurur ve iş kazalarına sebebiyet verir¹⁸⁶.

a. Torna Tezgâhlarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri

Torna tezgâhlarında tehlikeli parçalar; işin bağlandığı ayna, ana mil, talaş milleri, kalem siperi, kasnak ve kayışlar ile fener mili (iş mili) içine sokularak aynaya bağlanan uzun çubukların tornadan dışarı çıkmış uçlarıdır¹⁸⁷.

Torna Tezgâhlarındaki başlıca tehlikeler; tezgâh hareket halindeyken ölçme ve ayar yapmaya kalkışılması, ayna anahtarının aynanın üzerinde unutulması, parçanın aynaya iyi bağlanmaması, çalışanın tezgâh çalışmıyor diye aynaya yaslanmış veya elini koymuş olmasıdır.

Ayrıca çalışanın elbise kollarının bol olması ve kol ucunu tezgâha kaptırması, tezgâh hareket halindeyken talaşların temizlenmesi, torna tamamen durmadan fener mili (iş mili) dönme hızının değiştirilmeye kalkışılması, torna da dönmekte olan bir iş parçasının sapsız eğe ile eğelemeye kalkışılmasıdır.

b. Freze Tezgâhlarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri

Frezelerde kazaların başlıca nedeni, çıkan talaşların ince, kısa ve küçük oluşudur. Frezelerde çalışanlara gözlük verilmemesi ya da kullanmalarının tavsiye edilmemesi göz kaybı ile sonuçlanabilmektedir. Freze tezgâhlarındaki başlıca tehlikeler; işlenen parça alındıktan sonra bıçakların açık bırakılması, tezgâh çalışırken talaş te-

¹⁸⁵ Yıldız, s. 32.

¹⁸⁶ Türkiye'nin Lokomotif Metal Sanayi, <http://www.turkmetal.org.tr/default.asp?page=arastir%20malar&id=312>, E.T.: 26.06.2015.

¹⁸⁷ Gökhan Taşpınar, *Türkiye de Metal Sanayii İş Kolunda Ortaya Çıkan İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sorunları ile Bu Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri, Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996, s. 21.

mizlemek için bıçak veya milin üzerinden uzanılması, işlenen parçanın gevşemesidir. Ayrıca talaş temizlemek için elin kullanılması, talaş fırlaması, meydana gelen gerilimler nedeniyle bıçak kırılması, dönen bir frezenin yakınında bez, üstüğü veya temizleme fırçası kullanılması, ağır araçların yalnız kaldırılmaya çalışılmasıdır¹⁸⁸.

c. Planya ve Vargel Tezgâhlarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri

Planya ve vargel tezgahlarında meydana gelen iş kazalarının temel sebepleri; iş parçasının iyi bağlanmaması, iş parçasının gevşemesi, mıknatıslı tablalar kullanıldığı zaman elektrik akımının tezgâh çalışmadan önce verilmesi, çalışma için yeterli alanın olmayışı, tezgâh gövdesi ile tablası arasına kişilerin ve başka cisimlerin sıkışması, talaş fırlaması, tezgâhtaki iş bitince motorun durdurulması, tezgâhın çalışırken yağlanmaya kalkışılması, talaşları temizlemek için ellerin kullanılmasıdır¹⁸⁹.

d. Matkap Tezgâhlarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri

Matkaplar, çok hızlı devirli olduklarından matkabın döndüğü alan, açıkta olan kayış kısmı, kasnak ve dişliler birer tehlike kaynağıdır. Matkaplardaki başlıca tehlikeler; hareketli kısımlara el ile dokunulması uzun saçların matkaba veya mile sarılmasıdır. Bu iki tehlikeli durum, kol ve bilek kaybına, saçların kopmasına hatta kafa derisinin yüzülmesine bile neden olabilir. Bunların yanında delinen parçanın iyi bağlanmaması nedeniyle, dönmesi veya kayması, matkap hareket halinde iken, talaşların temizlenmesine kalkışılması, talaş fırlaması gibi tehlikeler matkap tezgâhlarındaki iş kazalarının sebeplerindedir¹⁹⁰.

¹⁸⁸ **Demir**, *Metal İş Kolunda*, s. 47.

¹⁸⁹ **Metin Ergüven**, “Endüstri Sağlığı ve Meslek Hastalıkları”, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu Bildirileri, ÇSGB İşçi Sağlığı Daire Başkanlığı, Ankara 1989, s. 60–66.

¹⁹⁰ **Taşpınar**, *İşçi Sağlığı*, s. 24.

e. Ayaklı Zımpara Tezgâhlarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri

Zımpara taşını ilk olarak veya yeniden taktıktan sonra çalıştırırken karşısında durmak (taş kırık veya çatlak olabilir), dönen bir taşın yakınında işi ölçmeye yeltenmek iş kazalarına sebebiyet verir. Ayrıca ellerin zımpara taşı ile temas etmesi, sarkan giysi veya saçların taş veya taş miline kaptırması, işlenen parçanın destek ve koruyucu ile taş arasında sıkışması, desteğin kusurlu olmasıdır. Uygunsuz biçim veya boyutlarda yanlış pozisyonda ya da gevşek veya ayarsız olması iş kazalarına sebebiyet vermektedir. Ayrıca taş patlaması ve bundan ileri gelen parça fırlamaları, taşın uygunsuz çalıştırılması (yetersiz baskılar, çarpmalar gibi), ayarsızlık, dengesizlik, yatak aşımaları gibi nedenlerden dolayı sarsıntı olması, tasarlanmış yan baskıların yapılması, yani taşın çevresi yerine yan yüzeylerin üzerinde çalışılması, göze talaş fırlamasıdır¹⁹¹.

f. Şahmerdanlarda Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri

Mekanik çekiçler de denilen şahmerdanların iş kazalarına sebebiyet veren tehlikeli kısımları; korunmamış volanlar, kayış ve kasnaklar, merdaneler, halat ve tamburlar ile fırlayan parçalar, kavrama veya sıcak demir pullardır. Şahmerdanlarda meydana gelen iş kazalarının başlıca sebepleri; parça veya kıskacın ayağa düşmesi, pedala takılma, kaba, keskin veya sıcak parçalarla çalışırken, elin uygun şekilde korunmaması, kısa saplı oksit tabakası temizleyicilerinin kullanılması (yanıklara neden olur). Kıskaç sapları arasında el veya parmak sıkışması, uygunsuz kıskaç veya alet kullanılması, kalıplar arasına el veya kol kaptırmasıdır¹⁹².

g. Saç Makaslarında Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri

Bu tezgâhlardaki bıçakların bir kere harekete geçtikten sonra durdurulmaması ve bu özelliğin çalışanlar tarafından sık sık unutulması, saç makaslarında kesilecek parçanın genellikle tezgâhın üstüne konulduktan sonra elle sürülmesi saç ma-

¹⁹¹ Taşpınar, *İşçi Sağlığı*, s. 25.

¹⁹² Adnan Ağır, *Metal İş Kolunda Çalışan Çırakların İlk Yardım Bilgi Düzeylerinin Tespiti ve Geliştirilmesi, Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Ankara 2000, s. 37.

kaslarındaki başlıca tehlikelerdir¹⁹³.

h. Preslerde Meydana Gelen İş Kazalarının Sebepleri

Bakım ve onarımlarının gerekli sürelerde tekrarlanmaması, koruyucularının bulundurulmaması, yetersiz olması ya da yerinden çıkarılması, kalıpların kazayı önleyecek şekilde yapılmamaları, pres ve kalıp ayarlarının iyi yapılmaması veya bu ayarların yetkisiz bir çalışan tarafından değiştirilmiş olması, arızaların zamanında haber verilmemesi, akort çalışmalarda çift kumanda tertibatlarından birinin iptali, preslerde çalışanların tehlikeyi küçümsemeleridir. Bu gibi hallerde elin yaralanması, kopması, parmak kaybı gibi iş kazaları ortaya çıkmaktadır.

Kazaların en sık görüldüğü tezgâhlar preslerdir. Bu tezgâhlardaki yaralanmalar, çok defa sürekli veya geçici iş göremezlikle sonuçlanır.

Preslerde koruma tedbirlerini güçleştiren bazı faktörler vardır. Bunlar; işlemlerin çeşidi, çalışma şartları, tezgâhların büyüklük farkları, preslerin hızı ve çeşidi, işlenecek parça çeşidi, büyüklüğü ve kalınlığı, kalıpların dizaynı ve yapılışı, çalışanın yetişkinliği, iş süresinin uzunluğudur¹⁹⁴.

3. Metal İş Kolunda Meydana Gelen İş Kazalarının Türkiye'ye Özgü Nedenleri

Türkiye, imalat sanayiinin diğer birçok dalında olduğu gibi metal iş kolunda da yer yer geleneksel üretim yapısını sürdürmeye devam ettiğinden ülke koşulları kazaların oluşumunu bir anlamda kolaylaştırır niteliktedir. Nerede, ne zaman, kaç çalışana ne şekilde zarara uğratacağı önceden tahmin edilemeyen iş kazalarının Türkiye'ye özgü nedenlerini aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür¹⁹⁵:

a. Türkiye'de yeterli sayı ve türde kişisel koruyucu araç üretilmemekte, üretilenlerin büyük bir kısmı da amaca uygun nitelikte bulunamamaktadır. Çok pahalı

¹⁹³ Yıldız, s. 27.

¹⁹⁴ Özcan Eken, "İş Güvenliği", *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu Bildirileri*, ÇSGB İşçi Sağlığı Daire Başkanlığı, Ankara 1989, s. 265–276.

¹⁹⁵ Taşpınar, *İşçi Sağlığı*, s. 37.

olmaları ve formalitelerin zaman alışı nedeniyle edinme güçlükleri vardır. Çalışanlar, eğitimsizlik, gereksiz görme ve iş hayatına ilişkin kültürün yalınış ya da hiç oluşmamış olması nedenleriyle kişisel koruyucu donanımları kullanamamaktadır. Bu durum Türkiye açısından önemli sorunlardan biridir.

b. Bütün sanayii bölgelerinde kalifiye çalışan eksikliği söz konusudur. Mesleki ve teknik okullar ile çıraklık eğitim merkezlerinde verilen eğitimle oldukça iyi yetiştirilmiş çalışanlar mevcut ise de bunların sayısı kısıtlıdır.

c. İyi yetişmiş tecrübeli ustabaşı, üretim ve sanayii mühendislerinin az olması metal iş kolundaki karar ve denetim mekanizmasının iyi işlememesine neden olmaktadır. Özel şahıslara ait küçük işletmeler genellikle tek ustabaşı tarafından denetlenen ve doğrudan sahibi tarafından idare edilen birimlerdir. Bu kişiler, konularında eğitim göremedikleri için konunun öneminin yeterince bilincinde değillerdir¹⁹⁶.

d. Organize sanayii bölgeleri genellikle küçük ve orta ölçekli işletmelerden oluşmaktadır. Bu işyerlerinin çalışma koşulları iş sağlığı ve güvenliği yönünden yetersizdir. Halen bu bölgelerde çalışanın sağlığı ve iş güvenliği hizmetleri gereği gibi yerine getirilememektedir.

e. Bu iş kolunda çalışan çocuk çalışan sayısının fazla olması ve bu çocukların gelişmiş ülkelerde ustaların yaptıkları işlerde kullanılmaları söz konusudur. Hâlbuki 16 yaşını doldurmamış çocukların ağır ve tehlikeli işlerde çalıştırılmamaları gerekmektedir.

f. Teknoloji transferinin finansındaki imkansızlıklar nedeniyle zamanında yapılamamasından dolayı, işletmelerde eski teknoloji ve ekonomik ömrünü doldurmuş makinelerle üretim yapılmaktadır.

g. Özellikle küçük işletmelerde yetersiz ve dengesiz beslenme nedeniyle gerekli kalori ihtiyacı sağlanamamaktadır.

h. Etkin ve yaygın teftiş sistemi uygulanamamaktadır. Türkiye genelinde iş güvenliği denetimlerinin yetersiz olmasının nedeni sadece iş müfettişi sayısının azlığı

¹⁹⁶ **Taşpınar**, *İşçi Sağlığı*, s. 41.

değildir. Küçük işyeri sayısının fazlalığı, bunların dağılık oluşu, ulaşım zorlukları da sonucu olumsuz etkilemektedir.

i. İşçilerin ekonomik, sosyal, kültürel ve yaşamsal hak ve çıkarlarını korumak amacıyla kurulan sendikalar, çalışanların sadece ekonomik sorunlarıyla değil onların çalışma şartlarını ve çalışma ortamlarının iyileştirilmesini de amaç edinirler. Ancak son zamanlarda Türkiye genelinde sendikaların faaliyeti ekonomik haklar doğrultusunda, sadece toplu iş sözleşmesi uyuşmazlıklarına çözüm bulma çabasıyla sınırlı kalmıştır.

Diğer iş kollarında olduğu gibi metal iş kolunda da genel sendikal durumla ilgili veriler, çalışan sendikaları ve işverenlerin sunduğu bilgiler ışığında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yayınladığı istatistiklere yansımakta, ancak hiçbir zaman gerçeği tam olarak yansıtmamaktadır. Çünkü bu iş kolu istatistikleri işverenlerin kayıt dışı çalıştırılan çalışanlar ve taşeron çalışanların önemli bir bölümü de istatistiklere yansıtılmamaktadır¹⁹⁷.

4. Metal İş Kolunda İş Kazalarının Önlenmesine Yönelik Tedbirler

İş kazalarının Türkiye'de yoğunluğunu azaltarak, güvenli çalışma koşullarını sağlamak, çalışanların sağlığını ve bakmakla yükümlü oldukları ailelerini korumak, işverenin görevidir. Kazalardan doğan maliyetleri düşürmek, üretimin kesintisiz devamını sağlamak, iş gücü veriminde ve toplam katma değerde artışlarla kalkınmaya yardımcı olmak, bilimsel araştırmaya dayanan planlı iş güvenliği önlemleriyle ulaşılabacaktır¹⁹⁸.

Çalışan ve işverenin İş Sağlığı ve Güvenliği eğitimi alması şartı kanun koyucunun İş Sağlığı ve Güvenliği denetmenleri tarafından denetlenmelidir.

Risk değerlendirmesi her iş kolu için ayrı ayrı ve kanunda belirtilen sürelerle uygun olarak yapılmalıdır. Ayrıca işletmeye kazandırılan yeni makine araç gereç, yeni organizasyon teknikleri ile iş kazası meydana gelmesinden sonra yenilenmeli-

¹⁹⁷ Taşpınar, *İşçi Sağlığı*, s. 45.

¹⁹⁸ Ağır, *İş Kolunda*, s. 46.

dir.Yalnızca uygun kontrol ve kullanım formu bulunan ve CE işaretli makineler kullanılmalıdır.

Tüm makine, el aleti tezgah ve araç,gerecin koruyucu güvenlik donanımının olduğu işe başlamadan önce kontrol edilmeli sorunlar derhal giderilmelidir. Koruyucu donanımı olmayan tezgah ve araçlar ile çalışılmamalıdır.

Tamir, bakım, onarım faaliyetleri için konusunda uzman personel görevlendirilmelidir. Çalışanlar bakım, onarım faaliyetlerinde uzman değilse görevlendirilmemelidirler.

a. İşyeri İle İlgili Olarak Düşünülen Tedbirler

İş güvenliğinin sağlanması insani bir sorumluluk olduğu gibi aynı zamanda yasal bir yükümlülüktür. Gelişen teknoloji ile toplumun değişen ihtiyaçlarını karşılamak için gerçekleştirilen üretimin, üretimi gerçekleştiren işveren ve çalışan kesimine zarar vermesi, ne yasalarca hoş görülmemekte ne de insancılıkla bağdaşmaktadır. İş güvenliği sağlamanın insani yönü yanında ekonomik yönü de vardır. Bilinmesi gereken; kazaları önlenmesinin, kayıpları ödemekten daha ucuz ve insancıl olduğudur. Bir işyerinde iş güvenliğine ait bütün icapların yerine getirilmesi işverenler için yasal bir zorunluluktur. İş güvenliğini sağlamada organizasyon, veri toplama, verilerin değerlendirilmesi ve uygulama olmak üzere dört aşamalı bir sistem izlenmelidir¹⁹⁹.

b. El Aletlerinin Neden Olduğu İş Kazalarına Karşı Alınması Gereken Tedbirler

Bu çalışmada kaza sebebi, el aletlerinin arızalı olması, el aletini yanlış kullanma, yanlış yöntem uygulanması veya bakımın yetersiz olmasıdır. Eskimiş ve kırık el aletleri yüzünden çok sayıda iş kazası meydana gelmektedir. El aletlerinin kullanılmasında alınacak tedbirler şunlardır²⁰⁰:

¹⁹⁹ Bu yükümlülükler ve risklerden korunma ilkeleri konusunda geniş bilgi için, *İş Sağlığı Anlayışı*, Mahmut **Kabakçı**, s.10.

²⁰⁰ **Demir**, *Metal İş Kolunda*, s. 22.

Her takım kullanılmadan önce dikkatle kontrol edilmeli, bozuk takımların tamiri yapılmalıdır. Amirler tarafından bozuk takımlarla çalışan çalışanlara engel olunmalıdır. Tekniğe uygun yeni takımlar işyerlerinden temin edilmelidir. Çalışma alanındaki kaynak işleri sırasında işçilerin zararlı ışınlardan ve olası metal parçalarının sıçramasından korunmak için göz koruyucu maske, gözlük, kalkan kullanmaları gerekmektedir²⁰¹. İşçi, yapacağı her iş için takım alması ve kullanması yönünde eğitilmeli yanlış alet kullanmasını önlenmek için sıkı şekilde denetlenmelidir. Bilgisizlik, dikkatsizlik ve verilen talimata uymama nedeniyle doğacak kazalar önlenmelidir.

Kıvılcım tehlikesi doğacak metallere yapılan çalışmalarda kullanılacak el aletleri kıvılcım çıkartmayacak malzemeden yapılmalıdır. El aletleri, yerlerde, merdivenlerde ve geçitlerde bırakılmamalıdır. Bunlar için askı, dolap veya raflar yapılmalıdır. Metal talaşlar asla parmakla temizlenmemeli uygun fırçalar kullanılmalıdır. Keskin uçlu aletler asla cepte taşınmamalıdır. Alışkanlık sağlamak için tüm araç, gereç ve malzemelerin sabit bir yeri olmalı, malzemeler en iyi hareket sırasını sağlayacak şekilde düzenlenmelidir²⁰².

c. Düşmelere Karşı Alınması Gereken Tedbirler

Sıvıların ve kaygan tozların yere dökülmesi ile meydana gelen düşmeler iyi düzenlemelerle, kötü drenaj nedeniyle olan düşmeler de uygun akıntı ve zeminin düzeltilmesiyle önlenmelidir. Kaygan yapılmış zeminlerde de özel cila kullanılarak düşmeler engellenmelidir. Uzun ve yırtık parçalar ya dikilmeli ya da kesilmelidir. İşyerindeki malzeme düzgün olarak istif edilmeli, işyeri tabanına çalışanlar için tehlikeli olacak makine araç-gereç ve malzeme bırakılmamalıdır. Teknik nedenlerle döşemelerdeki çukur, delik, merdiven başı gibi seviye farkı olan yerlerde önlemler alınmalıdır. Taban ve asma kat döşemeleri, üzerine konacak makine, alet ve malzeme ile çalışanların ağırlığını taşıyabilecek dayanıklılıkta olmalıdır. Dört basamaktan fazla olan merdivenlerde korkuluk bulunmalıdır. Bakım onarım işlerinde kullanılan merdivenler de sağlam, noksansız olmalı yanlarında ilave uzantıları olmamalı, ayak-

²⁰¹ **Özbek**, s. 10.

²⁰² **Demir**, *Metal İş Kolunda*, s. 22.

ların birbirinden ayrılmasını önleyecek iki yandan çengelli zincir ile bağlanmalıdır²⁰³.

d. Yanmalara Karşı Alınması Gereken Tedbirler

Manganez ve alüminyum toz ve talaşların bulunduğu yerler ile suyun teması ile yanıcı ve zehirli gazlar çıkarması muhtemel yerlerde çıkabilecek yangınlara karşı; sulu, karbondioksitli ve köpüklü söndürücüler kesinlikle kullanılmamalıdır. Bu tür yangınlar çemberlemek suretiyle etkili tecridini kırmak için işyerinde yeteri kadar kuru ve ince kum veya mıcır gibi yanmaz maddeler bulundurulmalıdır. İşçiler kolalı gömlek, parlayıcı selülozdan yapılmış siper kasket, gözlük çerçevesi gibi kolay yanabilecek eşya kullanılmamalıdır. Ahşap döşemeler bulunan yerlerde açık ateş bulunmamalıdır. İşyerinde suni ışık kullanıldığında lamba alevinin parlayabilen maddelere teması ihtimali varsa, bu tehlikeden korunmalıdır.

e. Baş Vurmalarına Karşı Alınması Gereken Tedbirler

Başın tamamen korunması için üç tür önlem alınır. Bunlar, koruyucu başlıklar, saçların korunması ve kulak koruyucuları ile sağlanır. Başlarına cismin düşmesi veya çarpması tehlikesi olan işlerde çalışan çalışanlara baretler başa iyi oturan ve elektrik tehlikesi olan yerlerde, yanmayan malzemeden yapılmış olmalıdır. Makine, tezgâh ve malzeme, çalışanların işlerini yapmalarına engel olmayacak şekilde yerleştirilmelidir²⁰⁴.

f. Usulsüz Yük Kaldırmanın Neden Olduğu İş Kazalarına Karşı Alınması Gereken Tedbirler

Elle taşınacak malzeme önceden elle kontrol edilerek ağırlığı hakkında bilgilendirilmeli, gerekirse makineli araçlar kullanılmalıdır. Malzemeye ait ambalajdan çıkmış çivi, keskin köşe, kıymık, tel gibi unsurlar, malzemeyi almaya başlamadan önce zararsız hale getirilmelidir. Ayaklar, mümkün olduğu kadar yüke yakın olmalı ve

²⁰³ Yıldız, s. 28.

²⁰⁴ Engin Demir, *İş Kazalarının Maliyeti-Metal İş Kolunda Meydana Gelen İş Kazaları ve İş Kazalarının Oluşturduğu Maliyetlerin Analizi*, Ankara 2011, s. 23.

yere kuvvetli şekilde basmalıdır. Kaldırma anında; yüke yakın çömelmeli, diz bükülmeli, yalnız kol ve bacak kasları kullanılmalı, yük sırt ve bele itilmemeli, omuzlar geriye verilmeli, çene içerde tutulmalıdır. Böylece karın bölgesindeki baskı azalacak diskler tehlikeli pozisyonda olmayacaktır. Ağırlığı, çalışanın sağlık ve güvenliğini tehlikeye koyabilecek yüklerin, çalışan tarafından bedenen taşınması talep edilmemelidir veya kabul edilmemelidir. Bedenen yapılan taşımaları azaltmak için mümkün olduğu kadar teknik araçlardan yararlanılmalıdır. Kadınlar ve çocuk çalışanlar, yüklerin bedenen taşınmasında harcadıkları zaman, bu yükün azami ağırlığının, erkek çalışanlar için kabul edilen ağırlıktan bariz ölçüde az olmasına dikkat edilmelidir²⁰⁵.

g. Gözlüksüz Çalışmanın Neden Olduğu İş Kazalarına Karşı Alınması Gereken Tedbirler

Her yıl dünyada çok sayıda çalışan, iş kazaları sonucunda bir veya iki gözünü kaybetmektedir. İstatistikler, meydana gelen iş kazalarının %15'inin göz kazalarının meydana gelmektedir²⁰⁶. Metal döküm ve yatak dökme işinde çalışanlar, kendilerini metal eriyiklerinin sıçramalarına karşı koruyacak, gözlük camının çatlaması halinde bile dağılmasını önleyecek nitelikte, yanmaz malzemeden yapılmış koruma gözlükleri kullanmalıdır²⁰⁷. Döküm işleri ile metallerin eritilmesi işinde çalışanlar dökümcü gözlüğü, kaynak işlerinde çalışanlar kaynakçı gözlüğü kullanmalıdır. Bu özel koruyucu gözlükler, yalnız kıvılcım ve fırlayan metal parçalarından gözleri korumakla kalmayıp, ultraviyole ve enfraruj ışınlarını da absorbe ederler²⁰⁸.

Göze herhangi bir cisim kaçtığı anda bunu diğer bir çalışanın çıkarmasına müsaade etmeyerek gözün mikrop kapmasına engel olunmalıdır. Taş tezgâhlarına cam siper yaptırılmalıdır. Normal görmeleri için sıhhi gözlük kullananların koruyucu göz-

²⁰⁵ İş kolları ve İş Güvenliği “Metal İşleme Sektörlerinde İş Sağlığı Ve Güvenliği, Türkiye 2008, http://www.isguvenligi.net/index.php?option=com_content&task=view&id=940&Itemid=52, E.T.: 04.08.2015.

²⁰⁶ MESS Üyelerinde İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları İstatistikleri, <https://www.mess.org.tr>, E.T.: 08.08.2015.

²⁰⁷ Kişisel Koruyucular, ÇSGB İşçi Sağlığı Daire Başkanlığı, Ankara, Yayın No.1990/30.

²⁰⁸ Zararlı ışınlar, gözün zarar görmesine neden olur.

lüklerinin camları, sıhhi gözlük camı numarasına uymalıdır²⁰⁹. Gözleri rahatsız eden gaz ve dumanların olduğu yerlerde, havalandırma deliği bulunmayan ve buğulanma yapmayan koruyucu gözlükler kullanılmalıdır²¹⁰.

B. Tekstil Sektöründe İş Güvenliği

Bu bölüm araştırma kapsamında yer alan hazır giyim işletmesinde depo, kesimhane, üretim, ütü, paket, sevkiyat bölümü çalışanlarının demografik özelliklerinin yanında meslek hastalıklarının, yorgunluğun, iş kazalarının risk faktörleri ve önlem alınma durumlarının dağılımlarına ilişkin bulgular ve yorumlardan oluşmaktadır²¹¹.

Araştırmanın örneklemini oluşturan çalışanların demografik özelliklerine ilişkin bulgular bu bölümde depo ve kesimhane, üretim, ütü, paket ve sevkiyat bölümü çalışanların cinsiyet, yaş ve öğrenim durumudur. Ayrıca çalışma yılı, mesleki deneyim, iş güvenliği konusunda eğitim alma durumları, meslek hastalığına sahip olma durumları, iş kazası geçirme durumları, iş kazalarının sebepleri, iş kazası geçirdiği gün ve saatlerin dağılımlarına ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Çalışanların cinsiyet dağılımları incelendiğinde, depo ve kesimhane bölümünde % 13,3'ü kadın % 86,7'si erkek, üretim bölümünde % 70'i kadın % 30'u erkek, ütü bölümünde % 63,3'ü kadın % 36,7' si erkek, paket ve sevkiyat bölümünde % 66,7'si kadın % 33,3' ü erkek olduğu görülmektedir. Tablo 3'te cinsiyete göre toplam dağılımları incelendiğinde; % 55,7'si kadın % 44,3'ü erkek çalışan oluşturmaktadır. Buna göre, büyük ölçeğin kadın çalışanların oluşturduğu görülmektedir²¹². Tabloda da görüldüğü gibi depo ve kesimhanede çalışanlarda erkek sayısı daha olduğu görülmektedir. İş kazası oranına da aynı şekilde yansımaktadır. Ütü bölümünde

²⁰⁹ Fevzi **Demir**, *Metal İş Kolunda Meydana Gelen İş Kazaları ve İş Kazalarının Oluşturduğu Kayıpların Ekonomik Yönden Analizi*, 2009, s. 17-24.

²¹⁰ **Taşpınar**, *İşçi Sağlığı*, s. 28.

²¹¹ Ayçin **Taşoluk**, *Hazır Giyim Üretiminde Meslek Hastalıkları, Yorgunluk ve İş Kazaları Risk Faktörlerinin Değerlendirilmesi, Doktora Tezi*, Konya 2011, s. 74.

²¹² Sanayi Genel Müdürlüğü, 2010, *Tekstil, Hazır Giyim, Deri ve Deri Ürünleri Sektörleri. Sektörel Raporlar ve Analizler*, http://sgm.sanayi.gov.tr/Files/Documents/tekstil_sektoru_raporu_14052_010_113828.pdf, E.T.: 06.08.2015.

ise çalışan kadın sayısı çalışan erkek sayısının iki kadından fazla olduğu görülmektedir. İş kazası oranı da paralel bir oranla kadınlarda iş kazasına maruz kalanların oranını daha fazladır. Paket ve sevkiyat bölümünde ise yakın sayı ve iş kazasına maruz kalanların oranı da birbirine yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 3. Araştırma Kapsamında Çalışanların Cinsiyete Göre Dağılımı²¹³

Çalışan bölüm Cinsiyet	Depo & Kesimhane		Üretim		Ütü		Paket & Sevkiyat		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Kadın	4	13,3	35	70	19	63,3	20	66,7	78	55,7
Erkek	26	86,7	15	30	11	36,7	10	33,3	62	44,3
Toplam	30	100	50	100	30	100	30	100	140	100

Çalışanların yaşlarının dağılımları incelendiğinde, depo ve kesimhane bölümünde % 16,7'si 18 - 25 yaş % 70'i 26-35 yaş, % 10'u 35 - 45 yaş % 3,3'ü 46 yaş ve üzerinde çalışanların olduğu görülmektedir. Üretim bölümünde % 20'si 18 - 25 yaş, % 40'ı 26 - 35 yaş, % 34'ü 35 - 45 yaş, % 6'sı 46 yaş ve üzerinde çalışan olduğu görülmektedir. Ütü bölümünde % 40'ı 18 - 25 yaş, % 56,7'si 26 - 35 yaş, % 3,3'ü 35 - 45 yaş 46 yaş ve üzerinde çalışanın olmadığı görülmektedir. Paket ve sevkiyat bölümünde % 33,3'ü 18 - 25 yaş, % 60'ı 26-35 yaş, % 6,7'si 35-45 yaş, 46 yaş ve üzerinde çalışanın olmadığı görülmektedir.

Tablo 4 de yaşlarına göre toplam dağılımları incelendiğinde, çalışanların % 26,5'i 18 - 25 yaş, % 54,2'si 26 - 35 yaş, % 16,5'i 35 - 45 yaş, % 2,8'i 46 yaş ve üzerinde olduğu görülmektedir²¹⁴.

²¹³ Taşoluk, s. 81.

²¹⁴ Bilge Afşar, *Tekstil Sektör Raporu. Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi 2007*, s. 569-609.

Tablo 4. Araştırma Kapsamında Çalışanların Yaşlarına Göre Dağılımı²¹⁵

Çalışan Bölüm Yaş	Depo & Kesimhane		Üretim		Ütü		Paket & Sevkiyat		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
18-25 yaş	5	16,7	10	20	12	40	10	33,3	37	26,5
26- 35 yaş	21	70	20	40	17	56,7	18	60	76	54,2
35-45 yaş	3	10	17	34	1	3,3	2	6,7	23	16,5
46 yaş ve üzeri	1	3,3	3	6	-	-	-	-	4	2,8
Toplam	30	100	50	100	30	100	30	100	140	100

Buna göre, yoğun çalışma temposu sebebiyle 26 – 35 yaş arası genç çalışanların²¹⁶ tercih edildiği düşünülmektedir. Çalışan yaşlarının iş kazası meslek hastalığına yakalanma, yorgunluk ve iş kazaları üzerindeki etkili olduğu bilinmektedir²¹⁷.

Aşağıdaki Tabloda'da görüldüğü gibi; depo ve kesimhanede, ütü bölümünde, en paket ve sevkiyat bölümünde de olduğu gibi bütün bölümlerin yaş oranlarında ki iş kazasına maruz kalanların oranının en yüksek olduğu 26-35 yaş grubudur. Burda da görüldüğü çalışan hem erkek hemde kadın sayısının diğer yaş gruplarına göre daha fazla olduğu görülmektedir.

²¹⁵ Taşoluk, s. 82.

²¹⁶ Taşoluk, s. 75.

²¹⁷ 4857 Sayılı İş Kanunu ve İş Sağlığı ve Güvenliğinde Yeni Yaklaşımlar, *İSG Dergisi*, 19, s. 6.

Çalışanların iş güvenliği eğitim durumlarına ilişkin dağılımları incelendiğinde, depo ve kesimhane bölümünde % 93,3'ü iş güvenliği eğitimi aldığı, % 6,7'si iş güvenliği eğitimi almadığı görülmektedir. Üretim bölümünde % 84'ü iş güvenliği eğitimi aldığı, % 16'sı iş güvenliği eğitimi almadığı, ütü bölümünde % 96,7'si iş güvenliği eğitimi aldığı, % 3,3'ü iş güvenliği eğitimi almadığı, paket ve sevkiyat bölümünde % 96,7'si iş güvenliği eğitimi aldığı, % 3,3'ü iş güvenliği eğitimi almadığı görülmektedir²¹⁸.

Tablo 5'te iş güvenliği eğitim alma durumlarına göre toplam dağılımları incelendiğinde, % 91,5'ü iş güvenliği eğitimi aldığı, % 8,5'i iş güvenliği eğitimi almadığı görülmektedir. İşletmeler 4857 sayılı Kanu'nun 77. maddesinde belirtilmiştir. Fakat 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu madde 4'te aktarılmıştır²¹⁹. İşveren ile çalışanların görev, yetki ve yükümlülükleri gereği vermekle yükümlü oldukları temel iş güvenliği eğitim hizmetini yerine getirmektedirler hükmü gereğince çalışanlara mesleki riskleri, alınması gerekli tedbirleri, yasal hak ve sorumluluklar hakkında bilgilendirmekle yükümlüdür²²⁰. Burda özellikle dikkat edilmesi gereken husus eğitim alanların depo ve kesimhane, ütü bölümü, paket ve sevkiyat bölümlerinde de birbirine yakın sayılar olmamasıdır. Tabii oranlara bakıldığında ise bu oranların birbirine yakın olduğu görülmektedir.

²¹⁸ Önder **Hatipoğlu**, *İş Sağlığı ve Güvenliğinin Mevcut Durumu ve Bir Araştırma*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalı Uluslararası Kalite Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul 2006.

²¹⁹ 6331 sayılı Kanuna aktarılmıştır.

²²⁰ **Şen**, *İş Kanunları*, s. 209.

Tablo 5. Araştırma Kapsamında Çalışanların İş Güvenliği Konusunda Eğitim Alma Durumlarına Göre Dağılımları²²¹.

Çalışan bölüm	İş Güvenliği Eğitimi	Depo & Kesimhane		Üretim		Ütü		Paket & Sevkiyat		Toplam	
		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
İş Güvenliği Eğitimi Aldım	Eğitimi Aldım	28	93,3	42	84	29	96,7	29	96,7	128	91,5
İş Güvenliği Eğitimi Almadım	Eğitimi Almadım	2	6,7	8	16	1	3,3	1	3,3	12	8,5
Toplam		30	100	50	100	30	100	30	100	140	100

Çalışanların iş kazası geçirme durumlarının dağılımları incelendiğinde, depo ve kesimhane bölümünde % 20'si iş kazası geçirdiğini, % 80'i iş kazası geçirmediği görülmektedir. Üretim bölümünde % 26'sı iş kazası geçirdiğini, % 74'ü iş kazası geçirmediğini, ütü bölümünde % 20'si iş kazası geçirdiğini, % 80'i iş kazası geçirmediğini, paket ve sevkiyat bölümünde, % 6,7'si iş kazası geçirdiğini, % 93,3'ü iş kazası geçirmediği yanıtını vermiştir. Tablo 6'da iş kazası geçirme durumlarının toplam dağılımları incelendiğinde, % 19,3'ü iş kazası geçirdiği, % 80,7'sinin iş kazası geçirmediği görülmektedir²²²

²²¹ Taşoluk, s. 85.

²²² Taşoluk, s. 76-77.

Tablo 6. Araştırma Kapsamında Çalışanların İş Kazası Geçirme Durumlarına Göre Dağılımı²²³

Çalışan Bölüm / İş Kazası	Depo & Ke- simhane		Üretim		Ütü		Paket & Sevkiyat		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
İş Kazası Geçirdim	6	20	13	26	6	20	2	6,7	27	19,3
İş Kazası Geçirmedim	24	80	37	74	24	80	28	93,3	113	80,7
Toplam	30	100	50	100	30	100	30	100	140	100

C. Tarım Sektöründe İş Güvenliği

Tarım sektörü, dünya istihdamında %33,5'lik, Türkiye'de ise %25,5'lik payı ile önemini koruyan bir sektördür. Sektör, iş kazası ve meslek hastalıkları bakımından da en tehlikeli meslekler arasında yer almaktadır²²⁴. İstihdamdaki önemi ve barındırdığı tehlikeye rağmen, bu alanda yapılan çalışmalar yeterli düzeyde değildir.

Pek çok farklı üretim dalını bünyesinde barındıran sektörde, üretim dallarına özgü yürütülen her bir çalışma, bu sektörde çalışanların, ailelerinin ve içinde yaşadıkları toplumun yaşam Standartlarının iyileşmesi için büyük önem arz etmektedir. Tahminlere göre dünyada yıllık GSMH'nin %4'ü iş kazası ve meslek hastalıklarından dolayı kaybedilmektedir²²⁵.

Maddi kayıpların yanı sıra, bireylerin üretici konumundan çıkarak tüketici konumuna gelmeleri toplumun sosyal ve psikolojik yaşamını da olumsuz yönde etkilemektedir. Sonuç olarak, çalışma ortamında çalışanın sağlığının korunması ve işin

²²³ Taşoluk, s. 86.

²²⁴ Zühal Turhanoğulları, *Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı*, 2013, s. 4-7.

²²⁵ ILO, *Rules of the Game*, Geneva, Switzerland, 2009, p. 110.

güvenli hale getirilmesi hem birey hem de toplum açısından çok büyük önem arz etmektedir.

Birçok ülkede tarımda görülen ölümlü iş kazaları diğer sektörler göre daha fazladır. ILO verilerine göre dünyada her yıl 335 bin ölümlü iş kazasının 170 bini tarım sektöründe görülmektedir²²⁶. Türkiye’de her yıl yüzlerce tarım çalışanı ulaşım esnasında hayatını kaybetmektedir. Ulaşımın yanı sıra boğulma, elektrik çarpması, hidrojen sülfid zehirlenmesi, tarım faaliyeti esnasında traktör devrilmesi gibi diğer nedenler de iş kazaları içinde önemli rol oynamaktadır. ABD çalışma istatistikleri şubesine göre de tarım en tehlikeli endüstriler arasındadır. Tarımda işle ilgili zararların maliyeti ulusal ortalamadan %30 fazladır.

Türkiye’de yaptıkları araştırmaya göre²²⁷ de, tarım sektöründe ortalama kaza maliyeti 7.250 Amerikan doları, diğer sektörlerde 3.996 dolar, sektörler ortalaması da 4.011 dolar olup, bir tarımsal kazanın maliyeti diğer sektörlerdeki kaza maliyetinden %81 daha fazladır. Sektördeki risklerin bazılarının çalışma ortamının dışında da risk oluşturmaya devam ettiği görülmektedir. Çalışanlar giydikleri kıyafetler aracılığıyla ve deri yoluyla çalışma ortamında risk oluşturan bazı maddeleri evlerine taşıyarak riske maruz kalmaya devam etmekte ve hanedeki diğer bireylerin de bu risklere maruz kalmalarına neden olmaktadır. Örneğin, NCFH’nin (2012) (Çiftlik Çalışanları Sağlığı Ulusal Merkezi) bildirimine göre; 2002 yılında yapılan bir araştırmada çalışanların çocuklarının %88’inin idrarında organik fosfor metabolitlerine²²⁸ rastlanmıştır.

Tarımsal üretimde yer alan riskler çiftliklere ziyarete gidenler için de tehlike oluşturmaktadır. Son yıllarda kırsal/eko turizmin yaygınlaşması, riskleri toplumun

²²⁶ Coşkun **Canıvar**, *İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi*, <http://www.evrensel.net/haber/87847/is-kazalari-ve-meslek-hastaliklari-tarim-iscilerine-olum-saciyor>, E.T.: 08.08.2015.

²²⁷ Güren **Ünal**/ Kemal **Yaman** / Arif **Gök**, Türkiye’de tarımsal iş kazaları ve meslek hastalıklarının maliyeti üzerine bir araştırma, http://www.academia.edu/2350802/T%C3%BCrkiye_de_Tar%C4%B1msal_%C4%B0%C5%9F_Kazalar%C4%B1_ve_Meslek_Hastalıklar%C4%B1n_Maliyeti_%C3%9Czerine_Bir_Ara%C5%9F_t%C4%B1rma, E.T.: 08.08.2015.

²²⁸ Herhangi bir maddenin doku veya organlarda yıkımı sonucu oluşan madde, yıkım ürünü.

daha büyük bir kesimini tehdit eder hale getirmiştir. Zira çiftliklere ziyarete gidenler belli bir süre çiftlikte yaşamakla kalmamakta, tarımsal üretimin bazı safhalarında da yer almaktadırlar ve tehlikeler konusunda hiç ya da yeterince bilgi sahibi değildirler. Sektör dışında yer alan bireylerin ortama dâhil olması ve bilgi düzeylerindeki eksiklik, konunun önemini daha da artırmaktadır.

1. Tarım Çalışanlarına Yönelik İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği ile İlgili Düzenlemeler

İşçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili yasal düzenlemelerin sanayi devriminin ardından ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Sanayi sektörünün hızla gelişmesi, ülkelerin gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesinde bu sektörün önemli bir yer tutması, gerek ekonomik göstergeler gerekse de istihdam içindeki payının giderek artması, sektör çalışanlarının örgütlenerek iktidarlar üzerinde önemli bir baskı unsuru haline gelmeleri, yasal düzenlemelerin özellikle sanayi sektörü çalışanlarına yönelik olarak yapılması sonucunu doğurmuştur. Tarım sektörü diğer sektörlerle göre bu konuda ihmal edilmiş bir sektördür. ILO' nun ²²⁹ tespitlerine göre, örgüte üye ülkelerin (183 üye) çok az bir kısmında tarımda uygulanabilir standartları kapsayan mevzuat geliştirilmiştir.

Pek çok durumda genel iş kanunları tarım sektörünü referans göstermemiştir veya tamamı ile tarım sektörüne uygun değildir. Gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün ekonomik göstergeler ve istihdam içindeki payı çok azalmış olmasına rağmen, bu ihmali ortadan kaldırmaya yönelik pek çok girişimin yapıldığı ve konu üzerinde önemle durulduğu görülmektedir.

Türkiye'de ise tarım sektörü önemli bir paya sahip olmasına rağmen, düzenlemeler oldukça yetersizdir.

2. Tarım Sektöründe İş Kazaları

İş kazaları ile ilgili her türlü bilgi, kaza riskinin azaltılmasında büyük önem taşımaktadır. Sera üretiminde kayıt dışı çalışmanın yaygın ve resmi kayıtların yeter-

²²⁹ ILO, *Safety and Health in Agriculture*. Geneva, Switzerland 2000, p. 24.

sizliği göz önüne alınarak, çalışanlardan çalışma esnasında geçirdikleri kazalarla ilgili birtakım bilgilerin toplanması yoluna gidilmiştir. Toplanan bilgiler çalışanların sınırı belirlenmiş bir zaman diliminde geçirdikleri kazalara ait olmayıp, serada çalışmaya başladıkları andan itibaren geçirilen kazalara aittir. Çünkü verilerin elde edilmesindeki amaç, kaza sıklık oranının ve işgünü kayıplarının saptanması olmayıp, amaç çalışanların ne tür kazalar geçirdiklerinin tespit edilmesi ile kaza sonrasındaki süreç (müdahaleler, işten uzak kalma, kalıcı hasar durumu gibi) ile ilgili aydınlatıcı bazı bilgilere ulařılmasıdır²³⁰.

Araştırma sonuçlarına göre çalışanların %86,8'i serada çalışma sırasında en az bir kez kaza geirmiřtir²³¹. Kaza geçirmediğini belirtenlerin bir kısmının da bir sağlık kuruluşuna başvurmayı gerektirmeyecek kazaları belirtmediği saptanmıştır. Dolayısıyla kaza geçirenlerin oranı gerçekte daha yüksektir. En çok karşılaşılan kazalar keskin cisimle yaralanma, düşme, arı sokması ve zehirlenmedir. Bunların dışında tespit edilen kazalar ise; ağır yük/cisim düşmesi, makine veya alet aksamlarına sıkışma, kafa çarpması, yanma veya tahriş olma, traktör/alet/makine devrilmesi, elektrik çarpması ve yılan sokmasıdır.

3. İlk Yardım Eğitimi

İlkyardım; herhangi bir kaza veya yaşamı tehlikeye düşüren bir durumda, sağlık görevlilerinin yardımı sağlanıncaya kadar, hayatın kurtarılması ya da durumun kötüye gitmesini önleyebilmek amacı ile olay yerinde, tıbbi araç gereç aranmaksızın, mevcut araç ve gereçlerle yapılan ilaçsız uygulamalardır. İlkyardım özellikle sağlık görevlilerinin müdahalesinin zaman alacağı, ulaşımın sıkıntılı olduğu bölgelerde da-

²³⁰ Ali **Aybek**, *Tarım Makineleri İle alışmada Oluşan İş Kazaları, Kaza Giderleri, Kazaların nlenmesi Ve nemli Güvenlik Kuralları, Sekizinci Ulusal Ergonomi Kongresi, Bildiri Kitabı*, İzmir 2007, s. 92.

²³¹ Gren **nal**/ Kemal **Yaman** / Arif **Gök**, Türkiye'de tarımsal iş kazaları ve meslek hastalıklarının maliyeti üzerine bir araştırma, http://www.academia.edu/2350802/T%C3%BCrkiye_de_Tar%C4%B1msal_%C4%B0%C5%9F_Kazalar%C4%B1_ve_Meslek_Hastal%C4%B1kları_n%C4%B1n_Maliyeti_%C3%9Czerine_Bir_Ara%C5%9F_t%C4%B1rma, E.T. 08.08.2015.

ha da önem taşımaktadır. Alan araştırmasında çalışanların yalnızca %7,6'sının ilkyardımcı eğitimi almış olduğu, bu eğitimlerin de ehliyet kursunda, mesleki eğitim merkezinde ve iyi tarım uygulaması sertifikası eğitiminde verildiği belirlenmiştir. Bunun yetersiz olduğu açıktır.

4. Mesleki ve İş Başarma Bilgisi

a. Sera İşlerini Yapmayı Öğrenme

Serada hangi işlerin nasıl yapılması gerektiğini öğrenme konusunda çalışanların bilgi kaynakları araştırılmıştır. Çalışanların bir kısmı birden fazla kaynaktan bilgi edinirken, bir kısmı tek kaynağa bağlı kalmaktadır. Aynı zamanda çalışma statüsüne göre bilgi kaynağının farklılaştığı saptanmıştır²³².

Tablo 7'de çalışanların bilgi kaynakları ve o statüde çalışanların ne kadarının o kaynaktan bilgi edindiği yer almaktadır. Yapılan ki-kare analizi sonuçlarına göre, çalışma statüsü ile bilgi kaynakları arasında güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Buna göre, bilgi kaynakları çalışma statüsüne göre farklılaşmaktadır. Bulgular doğrultusunda işletmecilerin ve ücretsiz aile çalışanlarının temel bilgi kaynağı diğer aile üyeleridir. İkinci sırada ise çevrelerinde aynı işi yapmakta olan diğer çalışanlar gelmektedir. İşçi statüsünde çalışanların ise temel bilgi kaynakları işverenleri ve diğer çalışanlardır. Bireylerin yıllardır edindikleri davranış ve uygulama şekillerini değiştirmeleri oldukça zordur ve zaman almaktadır. Bu nedenle de ilk kez çalışmaya başlayacak olanlara eğitim verilmesi, doğru davranış kalıplarının ve uygulamaların benimsetilmesini kolaylaştırmaktadır²³³.

²³² İsmet Arıcı, *Sera Yapım Tekniği, Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi*, Bursa 1990, s. 2-10.

²³³ Yüksel Korkut/Halil Kaygısız, *Sera Üreticisinin El Kitabı*, s. 24-28.

Tablo 7. Çalışma Statüsüne Göre Bilgi Kaynaklarına Başvurma Oranları²³⁴

Çalışma statüsü	Deneme yanılma	Aile üyeleri	Çevre	Yayımcı/ Danışman/ Uzman	İşveren
İşletmeci	10,2	79,7	30,5	1,7	-
Ücretsiz aile çalışanı	2,2	88,9	31,1	4,4	-
Çalışan	-	20,0	50,0	7,5	50

Bir işin nasıl yapılması gerektiği konusunda işin ehli olan kişilerden doğru bilgilerin alınması ve bu bilgilerin uygulamalı olarak alınması, hastalık ve kaza oranlarını düşürmektedir.

Bu üretim dalında çalışanlar ise bilgileri ehil olmayan kişilerden almakta, yanlış davranışlar ve uygulamalar sürekli olarak çalışanlar arasında aktarılmaktadır.

b. Alet ve Makineleri Kullanmayı Öğrenme

Çalışanların kullandıkları alet ve makineleri kullanmayı kim veya kimlerden öğrendikleri araştırılmıştır. Verilere göre²³⁵; kadın işletmecilerin tamamının tek bilgi kaynağı aile üyeleri ve çevredeki bireylerdir. İşletmeci erkeklerin ise temel bilgi kaynağı aile üyeleri ve çevredeki bireyler olmakla birlikte, bu kaynağın yanı sıra bayilerden, kullanma kılavuzlarından, yetkililerden veya basın yayın araçlarından bilgi edinenler de bulunmaktadır.

Ücretsiz aile çalışanlarının tamamının tek bilgi kaynağı yine aile üyeleri ve çevredeki bireylerdir. İşçilerin ise iki bilgi kaynağı bulunmaktadır. Birinci sırada aile üyeleri ve çevredeki bireyler yer alırken, ikinci sırada işverenleri bulunmaktadır. Alet

²³⁴ Turhanoğulları, Sera *İşletmelerinde*, s. 89.

²³⁵ Hüseyin Bülbül, *Tarım Alet ve Makinaları ile Çalışmada Gerçekleşen İş Kazalarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 54.

ve makinelerin doğru kullanımı kaza riskini azaltan çok önemli bir unsurdur. Bu nedenle kullanım konusunda uzman kişilerden bilgi edinilmesi gerekmektedir ancak, bulgular bilgilerin çok büyük oranda işin ehli olmayan kişilerce aktarılmakta olduğunu ortaya koymaktadır.

c. Kılavuz Okuma ve İkazlar

Alet ve makinelerin kullanma kılavuzlarında nasıl kullanılacağı ile ilgili bilgilerin yanı sıra, dikkat edilmesi gereken hususlar ve çeşitli ikazlar yer almaktadır. Bu nedenle kullanılacak bir alet ve makinenin kılavuzunun okunması, ikazlara dikkat edilerek çalışılması, kazaya uğrama riskini azaltmaktadır.

Çalışanların kullandıkları alet ve makinelerin kılavuzlarını okuma konusundaki davranışları incelenmiştir. Yapılan ki-kare analizi sonuçlarına göre, çalışma statüsü ile kılavuzları okuma davranışı arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, kılavuzları okuma davranışı, çalışma statüsüne göre farklılaşmaktadır. İşletmecilerin %69'unun, ücretsiz aile çalışanlarının tamamının, çalışanların ise %87,5'inin kullandıkları alet ve makinelerin kullanma kılavuzlarını okumadıkları ortaya çıkmıştır (Tablo 8). Cinsiyete dayalı olarak değerlendirildiğinde ise kadınların %95,7'i, erkeklerin ise %66,6'sı kılavuzları okumamaktadır²³⁶.

²³⁶ Aybek, s. 13-20.

Tablo 8. Çalışma Statüsüne Göre Alet ve Makinelerin Kullanma Kılavuzlarını Okuma Davranışı²³⁷

Çalışma Statüsü	Okuyor		Okumuyor		Bazen okuyor	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
İşletmeci	16	27,6	40	69,0	2	3,4
Ücretsiz aile çalışanı	-	0	36	100,0	-	-
Çalışan	4	12,5	28	87,5	-	-
Toplam	20	15,9	104	82,5	2	1,6

Kılavuzları okuma oranı düşük olduğu gibi, okuyanlar da kılavuzda yer alan ikazlara harfi harfine uymamaktadır. Kılavuzları okuyanların yalnızca %55,6'sı tüm ikazları dikkate almakta, %44,4'ü ise ikazlara kısmen dikkat etmektedir.

d. Alet/Makinelerin Bakım Onarımı

Kullanılan alet ve makinelerin bakımlarının düzenli olarak yapılması, iş kazasına uğrama riskini azaltan önemli faktörlerden birisidir. Aynı zamanda bakım ve onarım işlemlerinin ehil ellerde yapılması da gerekmektedir. İşletmecilerin %96,6'sı kullanılan alet ve makinelerin bakım ve onarımlarının düzenli olarak yapıldığını ifade etmişlerdir. İşçilerden, kullandıkları alet ve makinelerin düzenli bakım onarımının yapılması konusunda işverenlerini değerlendirmeleri istenmiş, %85'i işverenin düzenli bakım onarım yaptırdığını belirtmiştir. İşletmecilerin %21,1'i tüm bakım ve onarım işlemleri için bir uzmana başvururken, %3,5'i kendisi yapmaktadır. %75,4'ü ise yapabileceğine inandığı işlemleri kendisi yaparken, diğer işlemler için bir uzmana başvurmaktadır. Alet ve makinelerin bakım onarım işlemlerini öncelikle kendisi yapmaya eğilimli olan işletmecilerin bu işlemleri ne kadar gerektiği şekilde yaptıkları-

²³⁷ Turhanogulları, Sera İşletmelerinde, s. 90.

rı tartışmalıdır²³⁸.

e. Traktör Kullanımı

Sera üretiminde traktör kullanımı diğer tarımsal üretim alanlarındaki kullanım kadar yaygın olmamakla birlikte, seraya girdilerin taşınması, ürünlerin yüklenerek satış bölgelerine ulaştırılması gibi işlemlerde kullanılmaktadır. Araştırma bulgularına göre çalışanların %28,5'i traktör kullanmaktadır ve bu çalışanların %78,1'inin traktör ehliyeti bulunmamaktadır. Çalışma statüsüne göre değerlendirildiğinde ise, işletmecilerin %60,4'ü, ücretsiz aile çalışanlarının %6,7'sinin traktör kullandığı belirlenmiştir. Ücretsiz aile çalışanlarının genellikle kadın olması oranın düşük olması sonucunu doğurmaktadır. İşçi statüsünde çalışanlardan ise traktör kullanana rastlanmamıştır. Traktör bir motorlu taşıt olmasına rağmen, kırsal alanlarda aile üyelerince nasıl kullanıldığı öğretilen bir taşıt olarak karşımıza çıkmaktadır. Emniyetli araç kullanımı konusunda eğitim almamış bireylerin bu aracı kullanıyor olmaları, kaza riskini artırmaktadır.

f. Gübre ve Zirai İlaçların Hazırlanması ve Kullanılması

Sera üretiminde hem fabrika gübresi hem de hayvansal gübre kullanımına rastlanmaktadır. İşletmeciler hangi gübre çeşitlerini kullanacaklarına her üretim döneminde karar vermektedirler²³⁹. 4 farklı gübre türüne kadar uygulamaların yapılmakta olduğu görülmüştür. İşletmecilerin %76,3'ü iki tür, %55,9'u 3 tür, %11,9'u dört tür gübre kullanmaktadır. En çok kullanılan gübre türleri sırasıyla kimyasal gübre, organik fabrika gübresi ve büyükbaş hayvan gübresidir. Küçükbaş hayvan gübresi kullanımı oldukça düşüktür²⁴⁰.

İşletmecilerin %89,8'i gübre ve zirai ilaçların yükleme, boşaltma ve nakil iş-

²³⁸ Yeşim Benal **Yurtlu**/Kürşat **Demiryürek**/Mehmet **Bozoğlu**/Vedat **Ceyhan**, 2012; *Çiftçilerin Tarım Makineleri Kullanımına İlişkin Risk Algıları*, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 49 (1), s. 93-101.

²³⁹ Nurhayat (Emir) **Barlas**, *Tarım İlaçlarının Çevreye Olan Etkileri Türkiyede Durum, Tarım İlaçları Kongre ve Sergisi Bildiri Kitabı*, Ankara 2007, s. 14-20.

²⁴⁰ Sinan **Vargı**, *Zehirli Tarım İlaçlarının Tarım İşçileri Üzerindeki Olumsuz Etkileri*, 3. Ulusal İşçi Sağlığı Kongresi, Ankara 1998, s. 692.

lerini yaparken, bu oran ücretsiz aile çalışanlarında %51,1, çalışanlarda ise %17,5'tir (Tablo 9). Yükleme, boşaltma ve nakil işlerinde kadınlar ve erkekler arasında büyük bir fark saptanmıştır. Erkeklerin % 98,3'ü işi yaparken, kadınlarda oran %30,2'ye düşmektedir. Yükleme, boşaltma ve nakil işlerini yapan kadınların %73,1'i de ücretsiz aile çalışanlarıdır. Gübre ve zirai ilaçların hazırlanması ve kullanılması aşamalarında çalışanlar ağırlıklı olarak işletmecilerdir. İşletmecilerin %89,8'i gübrelerin, %81,4'ü de zirai ilaçların hazırlanması ve kullanılmasında çalışmaktadırlar. İkinci sırada ücretsiz aile çalışanları gelmektedir. İşçilerde ise hem gübre hem de zirai ilaç konusunda bu oran %27,5'tir (Tablo 9).

Tablo 9. Gübre ve Zirai İlaçların Yükleme/Boşaltma/Nakil İşlemleri İle Hazırlanması ve Kullanılması Aşamalarında Çalışma Durumu (%)²⁴¹

Çalışma Statüsü	Yükleme/ Boşaltma/ Nakil		Gübre hazırlama/ kullanma		Zirai ilaç hazırlanma/ kullanma	
	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)
İşletmeci	53	89,8	53	89,8	48	81,4
Ücretsiz Aile Çalışanı	23	51,1	19	42,2	23	51,1
Çalışan	7	17,5	11	27,5	11	27,5

Gübre ve zirai ilaç kullanımının hemen ardından uygulamaya dâhil olanların uygun bir temizlik yapması, sağlığın korunması bakımından dikkat edilmesi gereken bir husustur. Araştırma bulguları gübre ve zirai ilaç kullanımından sonra çalışanların %98,9'unun bazı temizlik işlemlerini yaptığını göstermektedir. Gübre ve zirai ilaç uygulamasının hemen ardından çalışma bölgesinden ayrılmadan temizlik yapan çalışan sayısı oldukça azdır. Yapılan bu temizlik türü ellerin ve yüzün yıkanması şeklin-

²⁴¹ Turhanoğulları, *Sera İşletmelerinde*, s. 91.

dedir.

Uygulamada yer alanlar genellikle temizlik işlemlerini iş bittikten sonra eve gidip banyo yaparak yerine getirmektedirler. Tarımsal kimyasallar vücuda soluma yoluyla, ağız yoluyla veya deri yoluyla girmektedir. Bu nedenle tarımsal kimyasalların hazırlanması ve kullanılması aşamalarında vücuda girişi engelleyecek ekipmanların ve kıyafetlerin kullanılması zorunludur²⁴². Ekipman ve kıyafetlerin uygulamalardan önce giyilmesi ve uygulama sonrasında hemen çıkarılması gerekmektedir. Kimyasallar ekipman ve kıyafetlere bulaştığı için, aksi bir uygulama ile kimyasal kalıntıların başka mekânlara taşınmakta, diğer insanlar için de tehlike yaratmaktadır. Bulgulara göre ise, hazırlık ve uygulamaya dâhil olan bireylerin neredeyse tamamının kıyafetlerini evde değiştirdiği, çalışma bölgesinde kıyafetlerini değiştirenlerin oranının sadece %3,4 olduğu tespit edilmiştir. Gübre ve zirai ilaçların hazırlanması ve kullanılmasında görev alanların uygulamaları ne şekilde yapmaları gerektiği konusunda doğru bilgiye sahip olmaları gerekmektedir²⁴³. Yanlış davranışlar ve uygulamalar yalnızca kendi sağlıklarını değil, diğer çalışanların sağlıklarını da tehlikeye atmaktadır. Bu nedenle çalışanların hangi kaynaklardan bilgi edindiklerinin tespit edilmesi ve bu bilgi kaynaklarının doğru bilgilendirilmesi önemli bir konudur. Elde edilen bulgular öne çıkan bilgi kaynağının gübre ve zirai ilaç satan bayiler olduğunu göstermektedir. Diğer önemli bilgi kaynakları ise ürünlerin etiketleri ile aile ve çevredeki bireylerdir. Yetkililer ile basın yayın araçlarından bilgi edinme durumu neredeyse hiç yoktur. İşletmeciler aile ve çevredeki bireylerden önce ürünlerin etiketinden bilgi almayı tercih ederken, ücretsiz aile çalışanları etiketlerden önce aile ve çevredeki bireylerden bilgi edinmektedirler. Pestisitlere ve diğer tarımsal kimyasallara maruziyet zehirlenme ve ölümle, genellikle de işe bağlı kanser ve üreme bozukluğu ile sonuçlanabilen çok büyük bir mesleki risk meydana getirmektedir²⁴⁴.

²⁴² **Barlas**, s. 4.

²⁴³ Ayşe Aydan **Barut**, *Tarım İlaçlarının Üreticiler Açısından Kullanımı, Tarım İlaçları Kongre ve Sergisi Bildiri Kitabı*, Ankara 2007, s. 13.

²⁴⁴ ILO, 2000, *Safety and Health in Agriculture*, Geneva, Switzerland, p. 24.

g. Etiket Okuma

Ekim, gübreleme veya zirai ilaçlama yapan çalışanların tohum, gübre ve zirai ilaç ambalajlarının üzerindeki etiketleri okuma davranışları araştırılmıştır. Verilere göre etiketleri okuyanların oranı²⁴⁵ %44,3'tür. Cinsiyet bazlı değerlendirmede kadınların %80,4'ünün etiketleri okumadığı, erkeklerin ise %76,4'ünün okuduğu tespit edilmiştir. İşletmecilerde de etiketleri okuma oranı (%74,1), ücretsiz aile çalışanlarının (%11,1) ve çalışanlarının (%18,8) oldukça üzerindedir. İşletmecilerin ağırlıklı olarak erkek olması ve üretimle ilgili asıl riski üstlenenlerin işletmeciler olması bunun nedenleri olarak gösterilebilir.

Yapılan ki-kare analizi sonuçlarına göre, ambalajların üzerindeki etiketleri okuma davranışı ile eğitim durumu arasında güçlü bir ilişki olduğu saptanmıştır. Eğitim düzeyi yükseldikçe etiketleri okuma oranı da artmaktadır. Okuryazar olanlar etiketleri hiç okumazken, ilköğretim mezunlarının %36,5'i, ortaöğretim mezunlarının %50'si, lise ve önlisans/lisans mezunlarının tamamı ambalajların üzerindeki etiketleri okumaktadır.

²⁴⁵ Ekim/dikim yapanlar, gübre veya zirai ilaçların hazırlanması ve kullanılması aşamalarında çalışanlar dikkate alınmıştır.

Tablo 10. Eğitim Durumuna Göre Tohum, Gübre ve Zirai İlaçların Etiketlerini Okuma Oranları (%)²⁴⁶

Eğitim Durumu	Evet		Hayır		Bazen	
	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)	Sayı	Oran(%)
Okuryazar	-	-	3	100,0	-	-
İlköğretim	27	36,5	37	50,0	10	13,5
Orta Öğretim	9	50,0	8	44,4	1	5,6
Lise	9	100,0	-	-	-	-
Ön lisans/Lisans	2	100,0	-	-	-	-
Toplam	47	44,3	48	45,3	11	10,4

Tohum, gübre ve zirai ilaçların üzerindeki etiketler ürünle ilgili çok önemli bilgiler içermektedir.

Ürünlerin nasıl kullanılması gerektiği ile ilgili bilgilerin yanı sıra, dikkat edilmesi gereken durumlar, yapılması ve yapılmaması gereken davranışlar konusunda çok sayıda ikazlar da yer almaktadır. Bu nedenle hastalık ve kaza risklerinin azaltılmasında, kullanılması planlanan ürünlerin etiketlerinin okunması büyük önem arz etmektedir²⁴⁷.

h. İşaretleri Bilme

Tohum, gübre ve zirai ilaçların etiketlerini okuyanların, etiketlerde yer alan işaretlerin anlamlarını bilme durumları araştırılmış, %54,1'i bildiğini, %41,0'ı kısmen bildiğini ifade etmiştir. Erkeklerin işaretleri bilme oranı kadınlardan yüksektir. Gübre ve zirai ilaçların hazırlanması ve kullanılması işlemlerinin özellikle işletmeci-

²⁴⁶ Turhanoğulları, *Sera İşletmelerinde*, s. 93.

²⁴⁷ Türkiye'de organik tarım sorunları ve çözüm önerileri, TMOB-ZMO dergisi, S. 66-67.

ler ve erkekler tarafından yapılıyor olması, onların bu konuda daha dikkatli ve bilgili olmaları sonucunu doğurmaktadır. Eğitim seviyesi ile işaretlerin anlamını bilme durumu arasında ise herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır. Etiketlerin üzerinde yer alan işaretler farklı konularda çok önemli mesajlar içermektedir ve bunların ne anlama geldiklerinin kullanıcılar tarafından bilinmesi hastalık ve kaza risklerinin azaltılmasında etkili bir faktördür. Bu alanda çalışanların %12,5'inin okuma yazma bilmediği düşünüldüğünde, çalışanların çeşitli konularda ikaz edilmesinde bu işaretlerin kullanılması ve anlamlarının bilinmesi, daha da önemli hale gelmektedir²⁴⁸.

g. İkazlara Uyma Davranışı

Tohum, gübre ve zirai ilaçların üzerindeki etiketlerde yer alan talimat ve ikazların okunması ve işaretlerin ne anlama geldiklerinin bilinmesi, bilgilerin uygulamaya aktarılması talimat ve ikazlara uyma davranışının gösterilmesi ile anlam kazanmaktadır²⁴⁹. Uygulamaya aktarılmayan bilgiler, hastalık ve kazaların azaltılmasında etkili değildir. Buna bağlı olarak etiketleri okuyanların talimat ve ikazlara uyma davranışları araştırılmıştır. Talimat ve ikazlara her zaman uyma oranı %42,6 olup, erkeklerde oran (%49,0) kadınların (%16,7) çok çok üzerindedir. Etiketleri okuyanların %24,6'sı talimat ve ikazlara bazen uyarken, %27,9'u kısmen dikkate almakta, bazılarına uyarken bazılarını göz ardı etmektedir. Hiç uymayanların oranı ise %4,9'dur. Eğitim seviyesi ile talimat ve ikazlara uyma davranışı arasında herhangi bir ilişki olup olmadığı analiz edilmiştir. Oransal verilere bakıldığında, eğitim seviyesinin yüksekliğinin davranış değişikliğine yol açmadığı söylenebilir.

D. İnşaat ve Hazır Beton Sektöründe İş Güvenliği

1. Hazır Beton Sektöründe İş Güvenliği

Hazır beton sektörü Türkiye'de son yıllarda gelişme gösteren endüstri kollarından biridir²⁵⁰. Bununla birlikte çalışan sağlığı ve iş güvenliği sektörle paralel geli-

²⁴⁸ Kimyasal Maddelerle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik.

²⁴⁹ Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük.

²⁵⁰ Ferruh **Karakule**/Tümer **Akakın**, "Hazır Beton Sektörü' nün Gelişimi", Ed. Ferruh Karaku-

şim gösterememiştir. Alınan önlemler yetersiz kalmış dolayısıyla sektördeki iş kazası raporları incelendiğinde ciddi oranlarla karşılaşılmıştır. Teknik önlemler dışında Türkiye ve Avrupa arasında göze çarpan en önemli fark ise Türk halkının genelinde hâkim olan eksikliği kabul etmeme ve “bana bir şey olmaz” yaklaşımıdır.

Hazır beton üreticilerinin çalışan sağlığı ve iş güvenliğine verdiği önem gözlemlendiğinde, THBB üyelerinde iyileştirme çalışmalarının başladığı tespit edilmiştir. THBB bu kapsamda “Mavi Baret” adlı bir yarışma düzenlemiş ve çalışan sağlığı iş güvenliğine verilen önemi denetleyen bir yarışma düzenlemiştir. Bu ve benzeri çalışmalar ile sektörde çalışan sağlığı ve İş güvenliğine verilen önemin artması amaçlanmaktadır. Yapılan bir başka tespit aynı zamanda çimento üretimi yapan firmalarda konuya daha hassas yaklaşıldığıdır. Sadece hazır beton üretimi yapan firmalar ile kıyaslandıklarında daha iyi durumda oldukları gözlenmiştir²⁵¹.

Sektörün temel eksikliği kazalarda kayıt sisteminin olmaması ve sektörde iş kazası oluşma potansiyelinin ciddi oranda olduğunun fark edilmemesidir.

2. İnşaat Sektöründe İş Güvenliği

İnşaat sektöründe 6331 sayılı Kanun çalışan, işveren ve devlet açısından değerlendirmesinde ele alınan maddeler kanun maddelerin var olan çalışmalar ve saha uygulamaları sonuçlarında elde edilen bilgiler ışığında değerlendirmesi yapılmıştır. Öncelikle Kanun’da verilen cezai işlemler ve işveren, çalışan ve devlet açısından ödev ve sorumlulukları olumlu ve olumsuz yönleri ile incelemesi yapılmıştır.

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu kapsamındaki inşaat sektöründe çalışanlar²⁵², işveren ve devlet açısından İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’na bağlı yönetmeliklerinin değerlendirilmesi;

le/Tümer Akakın, Deprem Sempozyumu, Kocaeli 2005, s. 845.

²⁵¹ Türkiye Hazır Beton Birliği, “Beton Dökümünde İş Güvenliği”, THBB Eğitim Programları, 2007, s. 7.

²⁵² Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. <http://www.alomaliye.com/2013/calisanlarin-is-sagligi-ve-guvenligi-egitimlerinin.htm>, E.T.: 22 . 03.2015.

Türkiye'nin ve birçok ülkenin temel istihdam alanlarından biri olan inşaat ve yapı işleri birçok çalışanın ve iş kolunun birlikte yürüdüğü sektördür. Türkiye'de iş kazası verilerine göre en çok iş kazasının yaşandığı sektörlerden biri olan inşaat ve yapı işleri TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu) verilerine göre 2013 yılında tüm çalışanlara göre %4,3 oranında iş kazası geçirme yüzdesine sahiptir²⁵³.

Farklı birçok iş kolunun birlikte yürütüldüğü sektörde birçok riski birlikte barındırmakta ve diğer sektörlerle göre çalışanların ölümlü veya yaralanmaların yaşandığı iş kazalarının yanı sıra iş günü kaybının en fazla yaşandığı sektörlerin başındadır. 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu ve ilgili yönetmelikler kapsamında alınan ve alınması gereken önlemler ana tema olarak kazaları minimuma indirme ve ortadan kaldırmayı diğer sektörlerdeki gibi hedeflemektedir.

Özellikle de işverenlerin iş güvenliği bilincinin oluşması ve bu alanda yapılanların hala fazladan maliyet olarak görülmesi en büyük sorunların başında gelmektedir. İşveren olarak genel algı bunun insan hayatı ve çevre koruması yerine yasal bir zorunluluktan kaynaklanan bir mecburiyet olarak ele alınması birçok problemin aşılmasında ekstrasadan engel yaratmakta ve sorunlar derinlemesine ele alınmak yerine yüzeysel ve günlük durumu giderir nitelikte olmaktadır. Yapılan saha uygulamalarında çalışanlar açısından ele alındığında eğitim seviyesinde inşaat sektörü özelinde en düşük seviye olması, var olan yasa ve sorumlulukların anlaşılmasını zorlaştırmaktadır. Yapılan eğitimler ve günlük saha denetimi sonuçlarında ilerlemenin yasa ve yönetmeliklerin çok fazla gerisinde olduğumuzu göstermektedir.

Özellikle çalışanlara yasaların yüklediği sorumluluklar, uygulanma ve önemsenme anlamında var olan gelen alışkanlıklar, uygulamalar zor değiştirilmektedir²⁵⁴.

Avrupa Birliği (AB) uyum yasaları çerçevesinde tüm işletmelere zorunlu hale getirilen iş güvenliği uzmanı ve işyeri hekimi uygulaması, zorunluluktan daha öncesinde inşaatta uygulanmasına rağmen iş kazalarında hala ciddi bir azalma görülmektedir. Geçmiş yıllara göre azalma olması hem denetimlerin sıklaştırılması hem

²⁵³ Özge Akboğa, *Hazır Beton Sanayinde İş Güvenliği*, İzmir 2011, s. 10-18.

²⁵⁴ Avrupa İstatiksellerine Anahtar, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>, E.T.: 29.07.2015.

de istihdam zorunluluğunun getirilmesiyle birlikte gerilediği görülmektedir. Avrupa Birliğinin yayınladığı ülkelere göre iş kazası sayısında Avrupa içinde birinciliğimizi ne yazık ki hala korumaktayız²⁵⁵.

İşveren açısından yasanın getirdiği sorumlulukların yanı sıra inşaat sektörü olarak hızlı çalışan değişiminin ve imalatın yaşandığı sektörde işverenlerin en büyük karşılaştıkları sıkıntıların başında eğitilmiş ve işini düzgün yapan personel bulamaktan kaynaklanan sabit ve düzenli personelinin olmamasıdır.

Çalışanlara verilen eğitimlerin uzun soluklu olmaması, sağlık gözetimi ve çalışanların eğitimleri noktasında denetlemede eksiklerinin bulunması. Ayrıca yapı işlerinde çalışan işverenler veya alt işverenlerin eğitim seviyelerinin çok düşük olmaları nedeniyle bu Kanun ve kendilerinin yükledikleri maddi ve manevi yükümlülük ve denetim konusunda çok istekli olmamalarıdır. Örneğin; çalışanlara temin etmek zorunda oldukları kişisel koruyucu donanım ve saha güvenlik önlemlerine ek maliyet olarak bakılmaktadır. Hala yapı sektöründe ufak iş kazaları ve ramak kala olayları eski alışkanlıklar nedeniyle SGK bildirimleri bizzat işverenler tarafından yapılmakta ve yaptırılmamaktadır²⁵⁶.

Çalışanları, sağlık gözetimleri tam ve doğru şekilde yapılmadığından çok tehlikeli ve tehlikeli işlerde çalışır raporu alamayacak durumda olan çalışanların çalıştırılmasıdır.

İnşaat sektöründe çalışmayı bırakma veya çalışmalar sırasında alınması gereken önlemleri çalışanlara aldırma noktasında, kanun yasakladığı birçok nokta farklı yollar ve yasaların arkasından dolanılarak aynı kötü koşullar aynen tekrar edilmektedir. Örneğin; çalışanların sigorta primleri yatırılırken günlük yevmiye ile çalışanların çalışmadığı günler veya hava koşulları ile çalışmadığı günler düşülerek yatırılmaktadır. Sigorta giriş çıkışları hala, göstermelik yapılmaktadır. Bu nokta çalışanın bilgi ve tecrübe eksikliğinden bu konu da bilgileri olmamakta ve mağdur edilmektedir.

²⁵⁵ Avrupa İstatiksellerine Anahtar, E.T.: 29.07.2015.

²⁵⁶ Yapı İşlerinde Alınacak Tedbirler, <http://www.yapi-inşaat.com>, E.T.: 29.07.2015.

Çalışanların inşaat sektörü içerisinde öncelikle çalışanların olumlu olarak iş kazalarını ve meslek hastalıklarını azaltma yönünde ve iş güvenliği geleneğinin oluşması anlamında eğitilmeli daha da olumlu hale gelmektedir. İş güvenliği eğitimleri ve işe giriş eğitimleri ile hem yasanın çalışanlara vermiş olduğu hakları daha sağlıklı olarak kullanacaklar ve tehlikeli davranış ve durumlar içerisinde daha az bulunacaktır. İş güvenliği kültürün özellikle inşaatta çalışanlar açısından içselleştirmesi ölümlü kazaların azalmasına ve denetimli hale gelmesini sağlayacaktır²⁵⁷. Çalışanların iş sağlığı ve güvenliği kurallarına yasa ile uyma zorunluluğu en başta iş güvenliği kültürünün çalışanlara yerleşmesini sağlayacaktır. İnşaatta çalışanların tehlikeli durum ve davranışlar içerisinde alınacak önlemlerin öğrenilmelidir. Ayrıca çalışmadan kaçınma hakkı, sağlık ve güvenlik önlemleri alınırken ve bir sağlık güvenlik planı üzerine planlama yapılırken, işveren, uzmanın yanında çalışanlarında fikir ve düşüncelerinin alınması ve çalışanların da aktif olarak iş güvenliği etkinliği içinde bulunmasını yasal güvence altına alması da olumlu bir yaklaşımdır. 6331 sayılı Kanunun proaktif yaklaşımı sayesinde bir bütün olarak çalışanların alınacak önlemleri önerme ve verilen önlem ve eğitimleri eksiksiz olarak uygulanması istemektedir. Ayrıca bunun denetimini işveren tarafından yapılmasını ve çalışanların yasal haklarının korunması konusunda çalışan kanun temel mantığında mağdur konumda düşünerek yaklaşımı çalışanların olumlu anlamda iş ortamının düzelmesini sağlamaktadır. Çalışanların kanun haklarından olan verilen görevleri yerine getirmesinin yanında inşaat sektörü özelinde yapısal sıkıntılar yaşanmaktadır.

Sektörel olarak taşeronlaşmanın ve hızlı imalatın yapıldığı sektörde çalışanların proaktif yaklaşımı konum içerisinde yer alması mümkün görünmemektedir. Sektörün yapısı gereği işlerin hızlı ve imalatların birbirini takip eder vaziyette olması nedeniyle inşaatta yapılan eğitim çalışmaları ve güvenlik önlemleri bu kültürün yerleşmesinde yeterli zaman ve gerekli özveri gösterilmemektedir. Ülkenin genel yapısı nedeniyle de çalışanların kendi işverenlerini, mağdur edecek bir yaklaşımdan uzak

²⁵⁷ Burak Antmen, *İnşaat Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Bağlamında Şantiye Şeflerinin Görev ve Sorumlulukları*, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2013, s. 23-25.

durarak kendi yaşamlarını ve güvencelerini tehlikeye atmaktadır²⁵⁸.

Devlet özellikle, inşaat, maden, kimya vb. gibi sektörlerin tehlikeli durum ve davranışlarını azaltmak ve bunların işveren tarafından sorumluluğunu almasını sağlamaktadır. Kanunda devlet daha geri planda ve genellikle cezai hükümleri yüksek tutarak ve cezai yükümlülükleri sürekli kılarak işverenin gerekli tedbirleri almasını sağlamaktadır. İnşaat açısından durumu değerlendirirsek, geçici çalışanların büyük bir bölümü inşaat sektöründe istihdam edilmekte bu nedenle sigorta primleri, çalışmayan sayısının azaltılması, gelişmişlik düzeyinin artırılması için uygulamalar öngörmektedir²⁵⁹.

a. İnşaat Sektöründe Çalışanların Korunması

Çalışma hayatı; çalışanın bedensel, ruhsal ve sosyal iyilik düzeyini belirleyen en önemli etkidir. İş sağlığı ve güvenliği sürekli gelişen ve değişen dinamik yapısı ile gelişmekte olan ülkelerde olduğu kadar gelişmiş sanayi ülkelerinde de toplumun gündemindedir. Her yıl azımsanmayacak sayıda insan çok rahatlıkla engellenebilecek ve hukuken de engellenmesi zorunlu olan iş kazaları ve meslek hastalıklarından yaşamını yitirmekte veya engelli hale gelmektedir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) verilerine göre; her gün yaklaşık 6.000 kişi iş kazası veya meslek hastalıkları nedeniyle yaşamını yitirmektedir.

Yıllık toplamda 350.000 kişi iş kazası, 1.700.000 kişi ise meslek hastalıklarından yaşamını yitirmektedir. Her yıl 270 milyon iş kazası meydana gelmekte ve 160 milyon kişi meslek hastalıklarına yakalanmaktadır. Bu çalışmada kullanılan veriler Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ/ILO) ve Sosyal Güvenlik Kurumunun veri tabanlarından elde edilmiştir. Uluslararası Çalışma Örgütünün veri tabanında yaklaşık 230 ülkedeki insanların çalışma ve sosyal durumlarını ortaya koyan veriler bu-

²⁵⁸ Uğur **Müngen**, *TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, İnşaat Yönetimi 2. Dönem Kurs Notları, İnşaat İş Güvenliği*, İstanbul 2008, s. 30-34.

²⁵⁹ Turgut **Durmaz**, *Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatı ve Yeni Gelişmeler, Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi 2009, s. 33-37.

lanmaktadır²⁶⁰.

b. İnşaat İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği

İşin yapılması sırasında çeşitli nedenlerden kaynaklanan sağlığa ve güvenliğe zarar verebilecek koşullardan korunmak amacı ile yapılan sistemli ve bilimsel çalışmalar²⁶¹.

***Proje Sorumlusu:**İşveren tarafından görevlendirilen ve işveren adına projenin hazırlanmasından, uygulanmasından ve uygulamanın kontrolünden sorumlu gerçek veya tüzel kişiyi ifade eder²⁶².

***Hazırlık Koordinatörü:**Projenin hazırlık aşamasında işveren veya proje sorumlusu tarafından sorumluluk verilen, sağlık ve güvenlikle ilgili görevleri yapan gerçek veya tüzel kişiyi ifade eder.

***Uygulama Koordinatörü:**Projenin uygulanması aşamasında işveren veya proje sorumlusu tarafından sorumluluk verilen ve sağlık ve güvenlikle ilgili görevleri yapan gerçek veya tüzel kişiyi ifade eder.

***İşveren veya proje sorumlusu:**Yapı işine başlamadan önce, yapı alanında yürütülen faaliyetleri dikkate alarak, uygulanacak kuralları belirleyen bir sağlık ve güvenlik planı hazırlayacak veya hazırlanmasını sağlayacaktır. Yapı alanında iş sağlığı ve güvenliği risklerini içeren çalışmalar yapılmıyorsa koordinatör atanmayabilir.

***Sağlık ve Güvenlik Planı:**İşveren veya proje sorumlusu, yapı işine başlamadan önce, yapı alanında yürütülen faaliyetleri dikkate alarak, uygulanacak kuralları belirleyen bir sağlık ve güvenlik planı hazırlayacak veya hazırlanmasını sağlayacaktır.

Bildirim işveren veya proje sorumlusu yapı işi 30 iş gününden fazla sürecek

²⁶⁰ 28 Nisan Dünya İş Sağlığı ve Güvenliği Günü Türkiye Raporu, Sosyal Haklar Derneği, 2007, www.sosyalhaklar.org, E.T.: 29.07.2015.

²⁶¹ Muhammet İktal **Kurt**, *Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği*, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Enstitüsü Müdürlüğü, Şubat 2014, s. 7-10.

²⁶² RG., 05.10.2013, S. 28786, Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği.

ve devamlı olarak 20'den fazla çalışan çalışacaksa işin büyüklüğü 500 yevmiyeden fazla çalışma gerektirmiş ise, yapı işine başlamadan önce aşağıda belirtilen bilgileri içeren bildirim Bakanlığın ilgili bölge müdürlüğüne vermekle yükümlüdür²⁶³.

aa. Bildirim Levhasında Yer Alması Gereken Tanıtıcı Bilgiler

Bildirim tarihi, inşaatın tam adresi, yüklenicilerin ad ve adresi, proje tipi [yapılan inşaatın yapı çeşidi yazılacaktır (köprü, bina, yol gibi)], proje sorumlularının adı ve adresi, proje hazırlık safhasındaki güvenlik ve sağlık koordinatörlerinin adı ve adresi, proje uygulama safhasındaki güvenlik ve sağlık koordinatörlerinin adı ve adresi, işin planlanan başlama tarihi, planlanan çalışma süresi, inşaat alanında çalışacak tahmin edilen azami çalışan sayısı, inşaat alanında çalışacak müteahhitler ve kendi adına çalışan kişilerin sayısı, seçilmiş müteahhitler hakkında bilgilerdir²⁶⁴.

bb. Sağlık ve Güvenlik Koordinatörün Proje Aşamasındaki Görevleri

1) Yönetmeliğin yükümlülüklerinin yerine getirilmesini koordine edeceklerdir (Tahmini süreyi belirleme).

2) Yapı alanında yürütülen faaliyetleri dikkate alarak, uygulanacak kuralları belirleyen bir sağlık ve güvenlik planı hazırlayacak. Yapı alanında iş sağlığı ve güvenliği riskleri ile ilgili özel önlemler planda yer alacaktır.

3) Yapı üzerinde yapılacak işler sırasında dikkate alınacak sağlık ve güvenlik bilgilerini içeren dosya hazırlar.

4) İşlerin planlanması için teknik ve organizasyona yönelik kararlar alınacaktır.

5) İşverenlerin gerekli önlemleri uygulamasını, çalışanların korunmasını, işverenin yükümlülüklerinin istikrarlı bir şekilde uygulanmasını, sağlık ve güvenlik planının uygulanmasını koordine edecektir.

6) Yapılan işteki ilerlemeleri dikkate alarak sağlık ve güvenlik planında ve

²⁶³ Çalışanların iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin usul ve esasları hakkında yönetmelik. <http://www.alomaliye.com/2013/calisanlarin-is-sagligi-ve-guvenligi-egitimlerinin.htm>, E.T.:22.03.2015.

²⁶⁴ Yapı İşlerinde Alınacak Tedbirler, www.yapi-inaat.com, E.T.: 29.07.2015.

dosyada düzenlemeleri yapacaktır.

7) Aynı yapı alanında, işverenler arasında organizasyonu sağlayacak, iş kazaları ve meslek hastalıklarından çalışanları korumak üzere işverenlerce yapılan çalışmaları koordine edecek, çalışmalarda yer almasını sağlayacaktır.

8) Yapı işyerinde güvenli çalışılmasını sağlamak üzere gerekli kontrollerin yapılmasını koordine edecektir.

9) İzin verilen kişilerden başkasının yapı alanına girmesini önleyecektir²⁶⁵.

cc. İşverenlerin Genel Yükümlülükleri

Yapı işlerinde faaliyet gösteren işverenler, 6331 sayılı Kanu'nun 4. maddesinde belirtilen yükümlülüklerinin yanı sıra;

- 1) Yapı alanının düzenli tutulması ve yeterli temizlikte olması,
- 2) Yapı alanındaki çalışma yerlerinin seçiminde; buralara ulaşımın nasıl sağlanacağına ve ekipman, hareket ve geçişler için alan veya yolların belirlenmesi,
- 3) Malzemenin kullanım ve taşıma şartlarının düzenlenmesi,
- 4) Tesis ve ekipmanın kullanılmaya başlamadan önce ve periyodik olarak teknik bakım ve kontrollerinin yapılması,
- 5) Çeşitli malzemeler ve özellikle tehlikeli malzeme ve maddeler için uygun depolama alanları ayrılması ve bu alanların sınırlarının belirlenmesi,
- 6) Tehlikeli malzemelerin kullanılma ve uzaklaştırılma koşullarının düzenlenmesi,
- 7) Atık ve artıkların depolanması, atılması veya uzaklaştırılması,
- 8) Çeşitli işler için öngörülen sürelerin yapı alanındaki işin durumuna göre yeniden belirlenmesi,
- 9) İşverenler ve kendi adına çalışanlar arasında işbirliği,

²⁶⁵ RG., 23.12.2003, S. 25325, Yapı İşlerinde Sağlık ve Güvenlik Yönetmeliği.

10) Yapı alanındaki veya yakınındaki endüstriyel faaliyetler ile etkileşimin dikkate alınması sağlanacaktır.

Yapı alanında uygun sağlık ve güvenlik şartlarının devamının sağlanması için, işveren;

* Yapı alanları için asgari sağlık ve güvenlik koşullarını dikkate alarak uygun önlemleri alacaktır,

*Sağlık ve güvenlikle ilgili konularda koordinatörlerin uyarı ve talimatlarını dikkate alacaktır²⁶⁶.

E. Maden Sektöründe İş Güvenliği

Türkiye maden sektörünün iş kazaları ve sonuçları odağında değerlendirildiği bu çalışma, dört temel noktaya dikkat çekmeyi amaçlamaktadır:

Maden kazaları ile ilgili istatistikler incelendiğinde üretim başına düşen ölüm sayısının taş kömürü ocaklarında linyit ocaklarına göre oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Özel işletilen taş kömürü ocaklarında, Taş Kömürü Kurumu (TTK) ocaklarına göre üretim başına düşen ölüm sayısı daha yüksek olmakla birlikte 2004 yılı sonrasında azalma görülmektedir.

Dünyanın ilk iki büyük kömür üreticisi olan Çin ve ABD’de meydana gelen maden kazaları incelendiğinde taş kömürü için üretim başına düşen ölüm oranlarının Türkiye’den düşük olduğu görülmektedir.

Madenlerde yaşanan iş kazaları ve ekonomik boyutu, sektörün üretimi ve ihtiyaçları doğrultusunda değerlendirildiğinde Türkiye’nin yeni bir madencilik sektörü stratejisine ihtiyacı olduğu ve sektöre yönelik uygulanmakta olan politikaların gözden geçirilmesi gerektiği açıkça ortaya çıkmaktadır.

²⁶⁶ Yapı işlerinde Sorumluluk, <http://www.sgkrehberi.com>, E.T.: 29.07.2015.

1. Dünyada ve Türkiye’de Kömür Üretimi

Günümüzde dünya enerji gereksiniminin yüzde 26’sı kömür ile karşılanmaktadır. Kömür dünyada 50 kadar ülkede üretilmekte olup en büyük kömür üreticisi ülkeler; Çin, ABD, Hindistan ve Avustralya’dır²⁶⁷. Türkiye ise dünya kömür rezervinin yüzde 0,2’sine sahiptir ve linyit üretiminde 35 ülke arasında 4. sırada yer alırken, taş kömürü üretiminde 50 ülke arasında 44. sıradadır.

Toplam kömür üretimimizin yüzde 3’ünü taş kömürü, yüzde 97’sini ise linyit oluşturmaktadır²⁶⁸. Linyit ihtiyacının neredeyse tamamı yerli üretim ile karşılanabilirken taş kömürü tüketiminin yüzde 90’ı ithalat ile karşılanmaktadır. Üretilen asfaltit payı toplam kömür üretiminde yüzde 0,1’den daha az bir paya sahiptir.

2. Madenlerde Meydana Gelen İş Kazaları

Madencilik sektörü iş kazaları ve meslek hastalıklarının en fazla görüldüğü sektörlerdendir. Türkiye’de Zonguldak maden kazası ve son yıllarda bu tür kazaların sıklıkla tekrarlanması ve ölümlerin yaşanması maden ocaklarının yapısı, çalışan sağlığı ve güvenliği ile ilgili soruları gündeme getirmiştir. Sadece kömür sektöründe, 1991-2008 döneminde iş kazaları ve meslek hastalığı nedeniyle toplam 2554 kişi hayatını kaybederken, sürekli iş göremez hale gelenlerin sayısı ise 13087’e ulaşmıştır²⁶⁹.

Maden kazaları ile ilgili istatistikleri incelediğimizde kazalardaki ölüm sayılarının taş kömürü ve linyit ocaklarında anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir. Milyon ton başına düşen ölüm sayısı 2007 yılında taş kömürü ocaklarında linyitin 30 katı kadardır. Yıllara göre bakıldığında aradaki fark değişmekle birlikte yine de her

²⁶⁷ Selin Arslanhan/Hüseyin Ekrem Cünedioğlu, *Madenlerde Yaşanan İş Kazaları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme*, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu Temmuz 2010, s. 2.

²⁶⁷ SGK İstatistikleri. <http://www.sgk.gov.tr>, E.T.: 08.08.2015.

²⁶⁸ Üretilen asfaltit payı toplam kömür üretiminde yüzde 0.1’den daha az bir paya sahiptir.

²⁶⁹ SGK İstatistikleri. <http://www.sgk.gov.tr>, E.T.: 08.08.2015.

yıl taş kömürü ocaklarındaki ölüm oranı linyitin oldukça üzerindedir.

Taş kömürü üretiminin Türkiye Taş Kömürü (TTK) ve taşeronları tarafından yapılması dışında 2000 yılı sonrasında özel işletmeler tarafından da üretim yapılmaktadır. Kazalar sonucu meydana gelen ölüm sayılarına TTK ve özel işletilen maden ocakları ayırımında bakıldığında milyon ton üretim başına düşen ölüm sayısının özel işletmelerde daha fazla olduğu görülmektedir. Özel işletmeli maden ocaklarında 2000 yılından itibaren üretim yapılmakta fakat asıl üretim artışı 2005 yılından itibaren görülmektedir. Özel ocaklarda üretim başına düşen ölüm sayısının 2003 yılında bir sıçrama göstermesinin nedeni 2002 yılına göre hem üretimin düşmesi hem de kaza sonucu ölen kişi sayısının iki katına çıkmasıdır.

Dünyanın ilk iki büyük kömür üreticisi olan Çin ve ABD’de meydana gelen maden kazaları incelendiğinde taş kömürü için milyon ton üretim başına ölüm oranlarının Türkiye’den düşük olduğu görülmektedir. 2008 yılında, Çin’de milyon ton başına düşen ölüm sayısı 1,27 iken, aynı oranın Türkiye’de 5 kat daha fazla olması oldukça kaygı verici olarak değerlendirilmektedir.

Maden kazalarındaki ölüm oranları tarihsel açıdan incelendiğinde, ABD’de 1940’lara kadar maden kazaları ve ölüm sayıları artış gösterdiği²⁷⁰, 1940-1950 döneminde düşme yaşandığı, sonrasında 1970’lere kadar ise ölüm oranlarında değişim yaşanmadığı görülmektedir. 1970’lerden itibaren ise hem kaza sayıları hem de ölüm sayılarında daha keskin bir düşüş olmuştur. 1940’lı yıllara kadar görülen kazalar ve ölümlerdeki artışlar sonucunda, 1940’tan itibaren kömür madenciliği iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili yasalar çıkarılmış, maden ocaklarındaki sorunlar ve iş güvenliğini tehlikeye sokan durumlar ile ilgili yeni teknolojiler geliştirilmiş ve yaygınlaştırılmıştır. 1960 yılından itibaren gelişmeler hızlandırılmıştır.

Bu gelişmelerin sonucunda ABD’de ölüm oranlarının özellikle 1970’lerden itibaren hızla düştüğü görülmektedir. Çin’de ise madenlerde meydana gelen kaza sayılarında ve ölümlerdeki hızlı artış sonucunda, 2004 yılında maden ocaklarının yenilenmesi kararı alınmış ve 2004-2006 döneminde maden ocaklarında yeniden

²⁷⁰ Arslanhan/Cünedioğlu, s. 5.

yapılanmaya gidilmiştir²⁷¹.

Çin’de de 2004 yılından itibaren ölüm oranlarında düşüş gözlenmektedir. Ayrıca Çin’de yeniden yapılandırma ile birlikte küçük, verimsiz ve zarar eden maden ocakları kapatılmıştır. Bu uygulamanın Çin örneğinden yola çıkılarak DPT Özel İhtisas Komisyonu raporunda maden ocaklarının yeniden yapılandırılması gerekliliğinin üzerinde önemle durulmakta ve Türkiye’deki küçük, eski teknoloji ile ve verimsiz çalışan, dolayısıyla da kazalara daha çok sebebiyet veren ocakların özelleştirilerek geliştirilmesi ya da kapatılmasına ilişkin politika önerisinde bulunmaktadır²⁷².

3. İş Kazalarının Nedenleri ve Ekonomik Boyutu

Literatürde konu ile ilgili çalışmalar ve ülke örnekleri ile maden ocaklarında kullanılan sistemlerin ve teknolojinin kazaların meydana gelmesi ve ölüm oranlarının seviyesi ile ilişkili olduğu görülmektedir. Modern tekniklerin kullanıldığı bir maden ocağı ile klasik yöntemler ile çalıştırılan bir maden ocağının karşılaştırıldığı bir çalışmada²⁷³ yeni teknolojilerin kullanılmasının klasik yöntemlere göre hem verimliliği arttırdığı hem de kazalar sonucu zarar gören kişi sayısını azalttığı gösterilmiştir. Bununla birlikte iş güvenliğini geliştirmek üzerine sistematik eğitim programlarının etkisi üzerinde önemle durulmaktadır.

Konu ile ilgili uzmanların görüşleri de, kazalar sonucu meydana gelen ölümlerin iş sağlığı ve güvenliği konusundaki eksik uygulamalardan kaynaklandığını desteklemektedir. Kazalar ve ölümlerin nedenleri arasında havalandırma sistemlerindeki sorunlar, kaçış yolları yetersizliği, kişisel koruyucu donanımların yetersizliği gibi altyapı ve teknolojik sorunlar sayılmaktadır. Bu tür problemlerin önlenabilir olduğu ve iş sağlığı ve güvenliği ile ilgili denetim ve yaptırım yetersizliklerinden kaynaklandığı üzerinde önemle durulmaktadır. İş Sağlığı ve Güvenliği önlemlerinin pahalı gö-

²⁷¹ Arslanhan/Cünedioğlu, s. 5.

²⁷² DPT, 9. Kalkınma Planı, Madencilik Özel İhtisas Komisyonu, Enerji Hammaddeleri Çalışma Grubu Raporu, 2009.

²⁷³ Mehmet Sari/Şebnem Duzgun/Ceyhun Karpuz/Sevtap Selcuk, “Accident Analysis of Two Turkish Underground Coal Mines”, 2004, s. 76.

rülmesi ve işveren tarafından yerine getirmesi gereken hususları yapmaktan imtina edilmesidir. Örneğin ikinci havalandırma, yedek kompresörler, metan gazının artmasına rağmen çalışmaya devam edilmesi ve hepsi kar amaçlı yapılan İş Sağlığı ve Güvenliği ihlalleridir.

Türkiye’de maden ocaklarında meydana gelen patlamalar ve yangınların nedenleri araştırıldığında; genel nedenlere benzer şekilde üretim yönteminin gereklerinin tam olarak yerine getirilmemesi, üretim plan ve projesinin bulunmaması ve havalandırmadaki eksiklik ve aksaklıklar ilk sıralarda yer almaktadır²⁷⁴.

Maden kazaları ile meydana gelen ölümler dışında, kazalar ve meslek hastalıkları sonucunda sürekli iş göremez durumuna gelen kişilerin sayısı da oldukça fazladır. 1991 yılından itibaren maden kazaları ve meslek hastalıkları sonucunda 13087 kişi sürekli iş göremez durumundadır²⁷⁵. Bu tür kayıplar ve ölümlerin ekonomik yükü de önemli boyuttadır. Madenlerde çalışan hemen hemen tüm bireylerde kömür tozunun neden olduğu pnömokonyoz hastalığı görülmektedir. Pnömokonyoz tespiti uzun süren bir hastalıktır. İşverenler sağlık muayenelerini periyodik olarak yaptırmadıkları için tespit edilmemiş veya kayda geçmemiş binlerce hasta olduğu tahmin edilmektedir. Pnömokonyoz röntgenlerinin incelenmesi için dahi sertifikalı doktor gerekirken Türkiye’de bu konu gözardı edilmektedir.

Türkiye’nin taş kömürü üretim maliyetleri dünyadaki büyük kömür üreticilerine göre yüksektir ve bu nedenle fiyat konusunda da rekabet edememektedir²⁷⁶. Bu duruma bir de yüksek ölüm ve sürekli iş göremezlik oranları eklendiğinde iş kazalarının ekonomik sonuçları önemli boyutlara ulaşmaktadır. Ortalama kömür üretim maliyetimizin diğer ülkelere göre yüksek olmasına katkı sağlayan faktörler arasında üretim ve teknoloji durumunun havzalara göre geliştirilmemesi, bazı tesis, makine ve donanımın verimliliğinin düşük, işletme giderlerinin ise yüksek olması ve yüksek

²⁷⁴ Tefik **Güyağüler**, “Türkiye’de Meydana Gelen Grizu Patlamalarının İrdelenmesi ve Önlem Önerileri”, *Türkiye 13. Kömür Kongresi Bildiriler Kitabı*, İstanbul 2002, s. 19.

²⁷⁵ SGK Verileri, <http://www.sgk.gov.tr>, E.T.: 08.08. 2015.

²⁷⁶ Ergin **Arıoğlu**/Ali Osman **Yılmaz**, “Dünyada Taşkömürü Madencilğine Genel Bakış ve Zonguldak Taşkömürü Havzasının Değerlendirilmesi”, 2002, s. 34.

sayıda iş kazası ve meslek hastalığı nedeni ile yüksek oranda tazminat ödemeleri yer almaktadır.

Madenlerde meydana gelen iş kazası istatistiklerinin taş kömürü ve linyit ayırımında, üretim ve ithalat durumları ile birlikte ele alınarak değerlendirilmesi, maden sektörüne yönelik bir yol haritası çıkarılması açısından oldukça önemlidir. Kazaların başlıca nedenlerinin alt yapı ve teknoloji ile ilgili önlenebilir sorunlardan kaynaklanması, denetim ve yaptırımların tekrar gözden geçirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği uzmanı veya işyeri mühendisini dinlememesi, gerekli önlemleri almaması, yeterli İş Sağlığı ve Güvenliği yatırımı yapmaması, daha çok kar peşinde olmasından kaynaklanmaktadır. Kazalar sonucu yaşanan kayıplar ile birlikte ekonomik boyutun da incelenmesi ve konu ile ilgili yapılan çalışmalar da dikkate alınarak bu tür kayıpların önlenmesi için bir madencilik sektörü stratejisi belirlenmesi gereklidir.

4. Maden Sektörü ve Madencilikle İlgili Tanımlar

Yeraltı ve yerüstü maden işletmeleri, sondaj ile maden çıkarılan işletmeler, maden işletmelerinde kullanılan makineler ve özellikleri, tozla mücadele, madenlerde havalandırma, grizu ve toz patlamaları, delme, patlatma, madenlerde göçükler, toprak kayması ve su baskınları, yer üstü madenlerde çalışmalar, ilgili mevzuattır²⁷⁷.

***Toz:** Maden ve taş ocaklarında ve tünel yapımında delme, kazma, lağım atma, doldurma, boşaltma, taşıma gibi işlemlerde işyeri havasına yayılan havada asılı olarak kalan kömür, maden filizleri ve kayaç parçacıklarıdır²⁷⁸.

***Solunabilir Toz:** Aerodinamik eşdeğer çapı (0,5 - 5) mikron büyüklüğünde belli kristal yapısı olan veya amorf toz ile çapı 3 mikrondan küçük uzunluğu en az çapın 3 katı olan ipliksi (pibröz) asbest tozlarıdır.

***Fibrinojen Toz:** Solunumla akciğerlere ulaşıp birikme sonucu dokusal de-

²⁷⁷ RG., 22.10.1984, S.18553. Maden, Taş Ocakları İşletmelerinde, Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzük.

²⁷⁸ <http://www.isgmuh.com/index.php/doekueanlar/item/madencilik-sektorunde-is-sagligi-ve-guv-enl-igi.html>, E.T.: 31.07.2015.

ğişimle akciğerlerde bozukluk yapan tozlardır.

***İnert Toz:** Solunumla akciğerlere ulaşmalarına rağmen akciğerlerde fonksiyonel bozukluk yapmayan tozlardır.

***Pnömonyoz-Akciğer Hastalığı:** Akciğerlerde toz birikmesini ve buna karşı oluşan dokusal tepkimedir.

***Toz Ölçümü:** Gravimetrik esasa veya ipliksi tozlarda (cm³) lif sayısına göre toz miktarını belirlemektir.

***Toz Mücadele Birimi:** Yeraltı veya yeraltı ve yerüstü faaliyetlerinde bulunan maden ocaklarında, toplam çalışan sayısı bu yönetmelikte belirtilen miktarın üzerinde olan işletmelerde, tozla mücadele işlevini üstlenecek birimdir²⁷⁹.

***Toz Kontrol Mühendisi:** Toz konularında eğitim veya kurs görmüş ve daimi olarak işyeri mahallinde ikamet eden bir maden mühendisini, birden fazla işletmesi olan işverenlerin işletmelerden birinde veya genel müdürlük merkezinin bulunduğu yerde ikamet eden maden mühendisidir.

***Toz Laboratuvar Sorumlusu:** Laboratuvarda toz ölçümü, tahlili gibi toz değerlendirmeleri konusunda özel eğitim veya kurs görmüş jeolog/jeoloji mühendisi, kimyager veya kimya teknisyenidir.

***Örnekçi:** Yeraltı maden işletmelerinde en az 3 yıl deneyimi olan, toz hesaplarını yapabilecek, tozlu ortamdan örnek alma konusunda kurs görmüş, sağlıklı, bu işi yapmaya elverişli çalışan veya teknisyenidir.

***Tozla Mücadele Komisyonu (TMK):** Bu yönetmelikle ilgili konularda alınacak kararlara esas olmak üzere teknik ve tıbbi açıdan görüşler hazırlamak amacıyla oluşturulan komisyondur.

***Eşik Sınır Değer (ESD-TLV):** Uzun süre (meslek yaşamı boyunca) olağan günlük çalışma sürelerinde maruziyete rağmen sağlık açısından sakınca yaratmayan ve metre küpte (3) miligram (mg) olarak hesaplanan gravimetrik toz yoğunluğu mik-

²⁷⁹ <http://www.anadolurisk.com/tr/analiz-konularimiz/analiz-konularina-gore-riskler/madencilik-sektorumaden-ocaklarindaki-baslica-riskler>, E.T.: 31.07.2015.

tarını veya ipliksi tozlarda santimetre küpteki (cm³) lif sayısıdır.

***Tam Kapalı Sistem:** Tozun kaynağından emilerek çöktürme ve lüzum halinde filtre işleminden sonra, eşik sınır değerlerin altında toz bulunduran havayı çalışma ortamına bırakan sistemdir.

***Kuars:** Serbest kristalin (SiO²) bileşimidir.

***Asbest:** Taş oluşturan minerallerden serpantin veya amfibol gruplarına giren lif yapılı (fibröz) silikat minerallerden aktinolit, amozit (kahverengi asbest), antofilit, kirizotil (beyaz asbest), krosidolit (mavi asbest), tromomiü minerallerinden birini veya birkaçını içeren karışımı ifade etmektedir²⁸⁰. İşyerlerinde toz oluşumunun önlenmesi, tozun bastırılması için aşağıdaki önlemler alınır²⁸¹.

5. Madenlerde Tozla Mücadele

a) Yeraltında kayaçta lağım deliklerinin açılması su enjeksiyonlu araçlarla yapılır. Su temini imkânsız olan yerlerde, sadece o işyerine ait olmak üzere, toz toplayıcı cihazlarla lağım deliklerinin açılmasına izin verilir.

b) Yeraltında taşta lağım atıldığında, çıkacak tozun önlenmesi için, lağım deliklerine su kartuşları konulması veya lağımrlarla beraber patlayacak su torbaları asılması veya müteakip su fisketelerinin açılması gibi önlemler alınır.

c) Tozun belirtilen limitlerin altına düşürülmesi ve az tozlu atmosferde çalışanların çalıştırılmasını sağlamak üzere su enjeksiyonu, alının (cevherin) ıslatılması, su fisketeleri ve toz oluşumu önleme yöntemlerinin biri kullanılır.

d) Kömür tozu patlamasını önlemek için kullanılacak taş tozunda %5'den fazla kuvars bulunamaz.

e) Yerüstü işletmelerinde toz oluşumunu önlemek için gidiş-geliş yolları sü-

²⁸⁰ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Maden Sektörü İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi, İş Teftiş Sisteminin Geliştirilmesi Projesi, <http://www.Csgb.gov.tr/csgbPortal/itkb.portal?page=baskanlik&id=5>, E.T.: 08.08.2015.

²⁸¹ <http://www.isguvenligi.net/iskollari-ve-is-guvenligi/madencilik-sektorunde-is-sagligi-ve-guvenligi/>, E.T.: 31.07.2015.

rekli olarak ıslatılır.

6. Madenlerde Havalandırma

Yer altı maden işletmelerinde, sağlığa uygun solunabilir hava sağlanması, Ortamdaki patlama riskini ve solunabilir toz konsantrasyonunu kontrol altında tutulmasıdır.

Kullanılan çalışma yöntemi ve çalışanların fiziki faaliyetleri dikkate alınarak çalışma koşullarına uygun havanın sağlanması ve bu durumun sürdürülebilmesi için sürekli havalandırma yapılması zorunludur²⁸². İki çeşit havalandırma vardır;

a. Doğal Havalandırma

Doğal havalandırma enerji harcamadan yapılan havalandırma çeşididir. Ocağın giriş çıkışları arasındaki kot farkı, ocak içi ve dışı arasındaki sıcaklık ve basınç farklarından ocağın içi doğal yönden havalandırılmış olur. Kuyu derinliği ve sıcaklık ocak içinde olan havanın yönünü ve hızını etkileyen en önemli iki unsurdur. Kuyu derinliği arttıkça veya giriş çıkış kuyuları arasındaki kot farkı arttıkça doğal havanın akım şiddeti artar. Sıcaklık ise havanın yoğunluğu üzerinde etki yapar. Yazın dışarıdan içeriye, kışın ise ocak içinden dışarıya doğru akım oluşur²⁸³. Doğal havalandırma yasal olarak gerekli olan değildir, yapısaldir. Kesinlikle havalandırma mekanik yapılmalıdır.

b. Suni (Mekanik sistem) Havalandırma

Doğal havalandırmanın yetersiz olduğu durumlarda ya da ocak içinde dolaşacak havanın yönünün veya miktarının kontrol edilmesi gerektiğinde havalandırma için elektrik veya akaryakıt ile çalışan fanların kullanılması gerekir. Mekanik havalandırmayı emici ve üfleyici olarak ikiye ayırabiliriz. Genellikle büyük ocaklarda ana havalandırma için emici (aspiratör), tali havalandırma ise üfleyici (vantilatör) fanlar-

²⁸² Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Maden Sektörü İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi, İş Teftiş Sisteminin Geliştirilmesi Projesi, <http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/itkb.portal?page=baskanlik&id=5>, Haziran 2009, E.T.: 08.08.2015.

²⁸³ Akın **Yürüten**, *Maden Başçavuşları İçin İş Güvenliği Dersleri*, Zonguldak 1985, s. 77.

la yapılır²⁸⁴.

7. Grizu Patlamaları

Günlük hayatta soluduğumuz atmosferik hava hacminin % 79,04 Azot, % 20,93 Oksijen ve %0,03 Karbondioksit ihtiva etmektedir. Yer altı maden ocaklarında hava ise; gazların, tozların ve buharların bir karışımıdır. Kimyasal formülü CH₄ olan metan renksiz, kokusuz ve patlayıcı bir gazdır. Özgül ağırlığı 0,55 g/cm³ olduğu için havaya göre daha hafif bir gaz olan metan zehirli olmamakla beraber, maden havasında oksijen oranını % 12'nin altına düşürecek kadar yoğun ise boğucu özellik göstermektedir. Ülkemizde son yıllarda yaşanan maden kazalarına yönelik tedbir amaçlı bakanlıkça çıkarılan 2013 yılında yürürlüğe giren yönetmelikle maden işyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği hakkında değişiklik yapılmıştır²⁸⁵. Fakat bunun yeterli kadar uygulanmadığı görülmektedir.

Grizu, metanla havanın karışımını ifade etmektedir. Metan (grizu) patlaması, maden havasında % 4–15 metan bulunduğu durumlarda gerçekleşebilir; en güçlü patlama ise % 9,5 metan ihtivasi ile meydana gelir.

% 15'in üzerinde metan ihtiva eden ortamlar ise, yanıcı ve parlayıcı özellik taşımaktadır. Tutuşma sıcaklığı 650–750 °C olan metanın 1 kg'ın yanması neticesinde 13300 Kcal ısı açığa çıkmaktadır; bu oran 1 kg barutta 580 Kcal'dır.

F. Otomotiv Sektöründe İş Güvenliği

ABD Çalışma Bakanlığı İstatistik Bürosu kayıtlarına göre kaza riskinin en yüksek olduğu sektörlerden biri otomotiv üretim sektörüdür²⁸⁶. Her yıl otomotiv sektöründe çalışan üç kişiden biri iş kazası geçirmektedir. Her on kişiden birinin geçir-

²⁸⁴ Mesut Öztürk, *Ocak Havalandırması ve Gazları*, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Sürekli Eğitim Merkezi Teknik Nezaretçi Eğitimi Seminer Notları, Ankara 2006, s. 144.

²⁸⁵ RG., 10.03.2015, S.29291, Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliğinde Yapılması Hakkında Yönetmelik.

²⁸⁶ Çalışanların iş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin usul ve esasları hakkında yönetmelik; <http://www.isveguvenlik.com/index.php/dier-sektrler-mainmenu-103/111-otomobil-malat-sektrnde-i-salve-gvenlii-2013>, E.T.: 08.08.2015.

diği iş kazası ise çalışanın geçici olarak iş görmesini engelleyecek ağırlıkta gerçekleşmektedir²⁸⁷. Otomobilin gövdesi birleştirilirken montaj hattı üzerinde bazı kesici ve düzeltici makineler kullanılmaktadır. Otomotiv sektöründe en sık görülen iş kazası türü, kesici ve düzeltici makinelerde çalışırken elde meydana gelen kesilme, yırtıklar ve kopmalardır. Otomotiv sektöründe oluşturulan iş kazası standardının amacı, çalışanları korumak, üretim ve işletme güvenliğini sağlamak üzere iş kazalarının önlenmesi, raporlanması, kaydedilmesi ile ilgili sistemin oluşturulmasıdır.

Otomotiv fabrikasının tüm çalışanları, fabrika içinde daimi veya geçici olarak çalışan tüm taşeron çalışanları ve ziyaretçiler bu standardın kapsamı içindedir. Çalışanın iş süresinde çalışma koşulları, işin nitelik ve yürütülmesi veya kullanılan makine, araç, gereç ve malzeme nedeniyle uğradığı, iş gücünün tamamını veya bir bölümünü yitirdiği duruma iş kazası denir. Bir olayın iş kazası sayılabilmesi için hangi hal ve durumlarda meydana gelmesi gerektiği 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu 13. maddesinde iş kazasının tanımlanmıştır. Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada, işveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş nedeniyle, bir işverene bağlı olarak çalışan sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda, emziren kadın sigortalının, iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda, sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla işin yapıldığı yere gidiş geliş sırasında, meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen özre uğratan olaydır²⁸⁸.

İş kazası kavramını, bu şekilde genel anlamda tanımlanan kaza kavramından ayıran bir takım unsurlar mevcuttur. Kazayı iş kazası olarak nitelendirmemizi sağlayan unsurlar şu şekildedir²⁸⁹:

²⁸⁷ Bir Otomotiv Fabrikasında 2007 Yılı İş Kazalarının Değerlendirilmesi, <http://www.isgc.gov.tr/Content/ViewContent.aspx?id=448> – (2007), E.T.: 08.08.2015.

²⁸⁸ Talat **Canpolat**, *Kısa Vadeli Sigorta Yükümleri, Yeni Sosyal Güvenlik Sistemi-Değerlendirmeler* Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2010, s. 17-18.

²⁸⁹ Cüneyt **Olgaç**/Süleyman **Tunçay**/Mehmet **Bulut**, *Kısa Vadeli Sigorta Kolları Uygulamaları*,

- Malzeme (Kullanılan Madde): Malzemenin kimyasal, fiziksel, atomik özellikleri, kullanılan madde yapılarına uygun üretim sisteminin seçilmemiş olması,
- Makine ve Teçhizat: Yeterli koruyucu tedbirlerin alınmaması, işe uygun makine kullanılmaması veya makinelerin yanlış kullanılması,
- Çevresel etmenler: Sıcaklık, nem, aydınlatma, gürültü gibi fiziksel etkiler, sağlık koşulları,
- İnsan: Eğitim ve bilgi eksikliği, dalgınlık, dikkatsizlik, ilgisizlik, düzensizlik, bedenin işe uyumsuzluğu, aile düzeni, psikolojik faktörler ve beslenme yetersizliği,

Genel anlamda iş kazalarının nedenleri; "emniyetsiz durumlar" veya "emniyetsiz hareketlerdir" denilebilir. Birçok kazada her iki husus bir arada bulunmaktadır. Emniyetsiz durumlar çevre, makine ve malzemelerden kaynaklanır. Koruyucusuz veya koruyucusu yeterli olmayan makineler, kusurlu ve noksan teçhizat, kaygan, zayıf veya arızalı döşeme yüzeyleri, işyerinin düzensizliği, yetersiz aydınlatma, gürültü malzeme yapısına uygun olmayan istifleme ve depolama gibi hususlar emniyetsiz durumlardır.

Emniyetsiz hareketler ise çalışanların hal ve davranışlarından kaynaklanır. İşçilerin eğitim düzeyleri ve psikolojik durumları emniyetsiz hareketlerin yapılmasında önemli rol oynar. Koruyucuları kullanılmaz hale getirme, emniyetsiz malzeme kullanma, emniyetsiz yükleme yerleştirme ve karıştırma, çalışan makine ve teçhizat üzerinde bakım ve onarım yapma, dikkati dağıtma, gereksiz şakalaşmalar, koruyucu malzeme kullanmama gibi davranışlar emniyetsiz hareketler sayılabilir²⁹⁰.

Ayrıca işyerlerinde çalışma sistemlerinden kaynaklanan ve çalışanı olumsuz yönde etkileyerek kazaların artmasına yol açan diğer bazı hususlar vardır²⁹¹. Bu hu-

Bilge Yayınları, Ankara 2011, s. 57.

²⁹⁰ Buket **Gülhan**, *Bir Ağır Metal Üretim Fabrikasında Çalışanların İş Kazası Geçirme Sıklığı ve İlişkili Etmenler*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara 2008, s. 145-151.

²⁹¹ Nazif **Sağlam**, *OHSAS 18001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Bir Uygulama*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2009, s. 56.

suslar:

- Fazla mesai çalışması, çok fazla iş yorgunluğu, fazla ve sürekli güç harcaması, kişinin fiziksel ve ruhsal yapısına uymayan işlerdir.

İş kazalarının önlenmesi için işyerindeki emniyetsiz durumları tespit etmek, ortadan kaldırmak veya en aza indirmek, çalışma koşullarını sık sık gözden geçirmek gerekir. Bu sebeple aşağıdaki yöntemler uygulanmaktadır:

- İş kazaları, iş kazalarına yol açabilecek olaylar ve durumların raporlanmak,
- Risk analizi, kaza ve meslek hastalıkları analizi, düzeltici ve önleyici faaliyetler, gerekli eğitimlerin planlanması, kişisel koruyucuların kullanımlarıdır.

Her türlü iş kazaları, "kazaya ramak kaldı" olayları, çok hafif yaralanmalar ile atlatılan durumlar (kesik, sıyrık, vuruks vs.) veya kazaya yol açabilecek durumlarda "İş Kazası Raporu" ilgili bölüm tarafından doldurulur. Rapor, bölüm amiri tarafından onaylandıktan sonra, kazayı geçiren kişiye müdahalede bulunan revir sorumlusu tarafından tedavi bilgileri eklenir ve iş sağlığı ve iş güvenliği bölümüne gönderilir²⁹².

Kazaya yol açabilecek durumlar veya kaza olmadan atlatılan olaylar; çalışanlar tarafından ilgili bölüm amirinin onayından geçtikten sonra iş sağlığı ve iş güvenliği bölümüne bildirilir. Bölüm gerçekleşen kaza veya kazaya yol açabilecek olaylar hakkında işveren vekiline bilgi verir. İş kazaları, iş kazası olmadan atlatılan olaylar iş kazasına yol açabilecek durumlar hangi bölüme ait bölgede meydana geldiyse; o bölüm tarafından ilgili formlar hazırlanır ve önlemlerin alınması sağlanır²⁹³.

Tedavi ve herhangi bir müdahale gerektirmeyen, herhangi bir yaralanmaya sebep olmayan, işe ara vermeden devam edilen veya iş günü içinde hastane veya revir içinde tedavisi tamamlanan kazalar ile üç günden az iş kaybına neden olan kazalar minör kaza olarak tanımlanır.

Üç gün ve üzerinde iş kaybına neden olan kazalara majör kazalar denir. Kol,

²⁹² Volkan **Peker**, *Lojistik Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları ve Risk Analizleri, Yüksek Lisans Tezi*, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Kocaeli, 2009, s. 47.

²⁹³ **Camkurt**, s. 80-106.

bacak, el dışındaki bölgelerde kırık, çatlak ve organ kesilmesine neden olan kazalara ciddi majör kazalar denir. İş kazaları, İş Güvenliği Alt Komitesi tarafından analiz edildikten sonra acil alınması gerekli önlemler belirlenerek geçici veya acil düzeltici faaliyette bulunulur.

IV. İş Kazalarının Sektörlere Göre Dağılımı

2010 yılında meydana gelen 62.901 iş kazasının faaliyet gruplarına göre dağılımında kömür ve linyit çıkartılması 8.150 iş kazası (%12,96) ile birinci, fabrika ve metal ürünleri 6.918 iş kazası (%11) ile ikinci, ana metal sanayi 4.621 iş kazası (%7,35) ile üçüncü sırada yer almaktadır. Fabrika metal ürünler ile ana metal sanayinin birleşik yorumlanması durumunda ise metal sanayi birinci sıraya yerleşmektedir. Birbirine çok yakın faaliyet grupları birlikte düşünüldüğünde, önceki yıllarda Sosyal Güvenlik Kurumu istatistiklerine yansıdığı gibi iş kazalarında inşaat, metalden eşya imalatı ve kömür madenciliğinin yine ön sıralarda yer aldığı, taşımacılık ve ticaret faaliyet guruplarındaki ölümlerin de önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır²⁹⁴.

2010 yılında en fazla ölüm yaşanan faaliyet grupları arasında ise toplam 475 kişi (%32) ile inşaat faaliyetleri birinci sırada, 133 (%9,21) kişi ile kara ve boru hattı taşımacılığı ikinci sırada ve 124 kişi (%8,58) ile madencilik faaliyetleri üçüncü sırada gelmektedir. İstatistikler inşaat, nakliyat, madencilik ve metal başta olmak üzere bazı sektörlerde ölümlü iş kazası oranlarının diğer sektörlerden yüksek olduğunu ve bu sektörlerde özel önlemler alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır²⁹⁵.

Kadınların iş kazası yaşadıkları faaliyet gruplarının başında 718 kadının geçirdiği iş kazası ile tekstil ürünleri imalatı birinci (giyim eşyaları imalatında da 340 iş kazası olmuştur), 468 iş kazası ile gıda ürünleri imalatı ikinci sıradadır. 257 iş kazası ile taşıma için depolama ve destek faaliyeti üçüncü sıradadır. Perakende ticaret de 246 iş kazası ile dördüncü sırada, konaklama faaliyetleri 170 kaza ile beşinci sırada

²⁹⁴ TMMOB (2012), TMMOB Makine Mühendisleri Odası İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Oda Raporu. (4. Baskı) Yayın No: MMO/590, İstanbul 2012, s. 39, http://www.mmo.org.tr/resimle_r/dos_ya_kler/e_2a852565a099c2_ek.pdf, E.T.: 31.07.2015.

²⁹⁵ TMMOB (2012), s. 42.

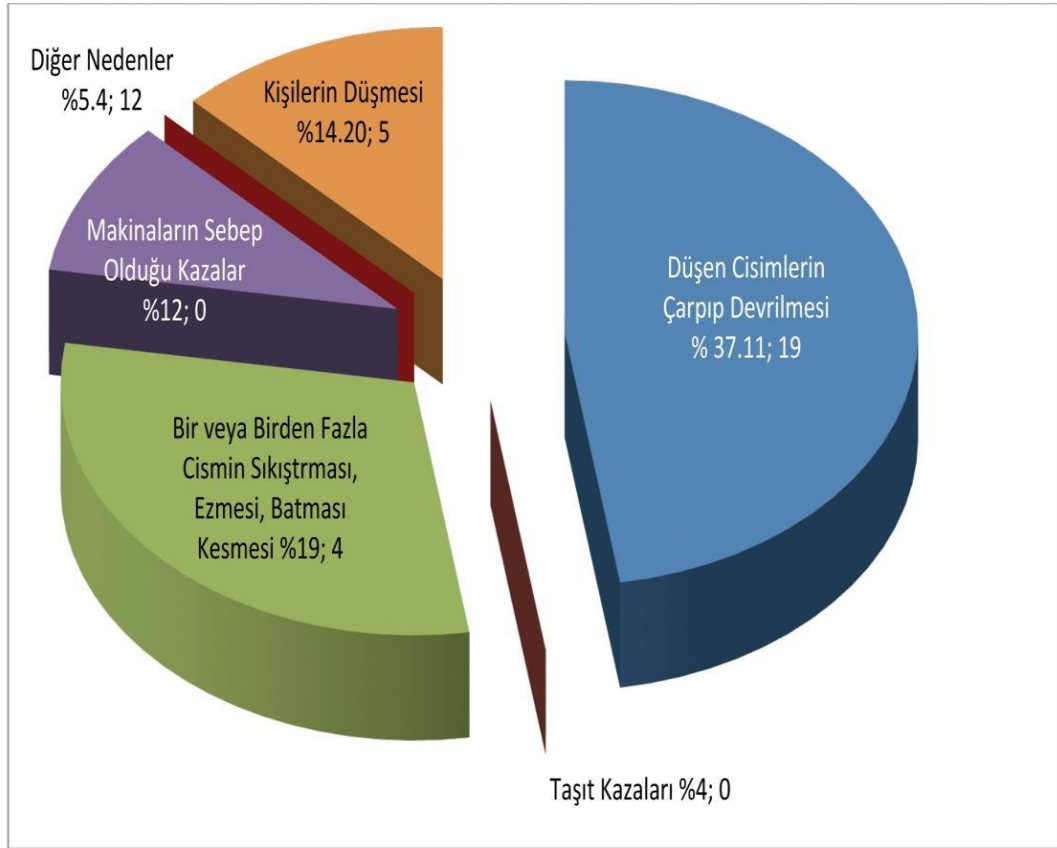
yer almaktadır. Belirtilen toplam altı faaliyet grubunda yaşanan kazalar (2.199 kaza), kadınların uğradığı toplam iş kazalarının (3.892 kazanın) %56,50'sine denk gelmektedir. Çalışma yaşamındaki cinsiyet oranına benzer olarak, iş kazalarında da kadınların geçirdikleri iş kazası sayısı erkeklerin çok altındadır.

Ancak kadın istihdamının yaygın olduğu tekstil, dokuma ve gıda ürünleri imalatı gibi sektörlerde kadınların uğradığı iş kazası sayısında artış göze çarpmaktadır²⁹⁶.

İşyerindeki çeşitli fiziksel ve kimyasal etmenler ile mekanik ve ergonomik etmenler çalışan insan üzerinde doğrudan ve dolaylı etkilere yol açmaktadır. Doğrudan etkiler sonucunda kısa sürede zehirlenme, uzun sürede ise meslek hastalığı gibi olaylar ortaya çıkmaktadır. İşyerindeki olumsuz çalışma koşullarının dolaylı etkileri ise iş kazaları şeklinde kendini göstermektedir. İş kazalarının oluşmasında üretim teknolojisi, üretim araçları, çevre koşullarının yanında sosyolojik, psikolojik, fizyolojik birçok etken rol oynamaktadır. Ancak, iş kazalarının oluşmasına neden olan etkenlerin tümü temel iki etkene indirgenebilir. Bunlar işyerlerindeki güvensiz durumlar ile çalışanların yaptığı güvensiz davranışlardır²⁹⁷. Şekil 8'de iş kazalarının tiplerine göre dağılımı verilmektedir. Verilere göre en çok iş kazası %37,11'lik oranla bir veya birden fazla cismin sıkıştırması, ezmesi, batması ve kesmesi sonucu oluşurken, %19'luk oranla düşen cisimlerin çarpıp devrilmesi ikinci sırada yer almaktadır.

²⁹⁶ TMMOB (2012), s. 48.

²⁹⁷ TMMOB (2012), s. 59.

Şekil 8. İş Kazalarının Tiplerine Göre Dağılımı (2008)²⁹⁸

Sektörel olarak değerlendirildiğinde en fazla ölümlü iş kazasının görüldüğü sektör inşaat sektörüdür. Dünya’da olduğu gibi Türkiye’de de inşaat sektörü en tehlikeli sektörlerden biridir. Gelişmiş ülkelerde inşaat çalışanları, diğer sektörlerde çalışan çalışanlara oranla 3-4 kat daha fazla kazaya uğrama riski taşımaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü verilerine göre bu fark 6 kata kadar çıkmaktadır. İnşaat sektörü, Türkiye’de de çok sayıda insanın hayatın kaybettiği ve çok daha fazla insanın çeşitli meslek hastalıklarını, sakatlanma veya yaralanma gibi rahatsızlıklar geçirdiği tehlikeli bir sektördür²⁹⁹. İnşaat sektöründe meydana gelen kazaların ilk sırasında “insan düşmesi” bulunmaktadır. “Malzeme düşmesi” ve “malzeme sıçraması” en çok görülen diğer kaza tipleridir. Bu kaza çeşitlerinin sık görülmesinin temel sebepleri, işyer-

²⁹⁸ TMMOB (2012), s. 59.

²⁹⁹ İMO (2009), İnşaat Mühendisleri Odası, İş Sağlığı ve Güvenliği Raporu, s. 6, http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/0451e14f9cb7b2f_ek.pdf?dergi=60,E.T.:31.07.2015.

lerinde güvenlik önlemlerinin alınmaması, işverenin bu tür önlemleri maliyet olarak görmesi gibi nedenler sıralanabilir. Bu nedenlerin yanında, sektördeki eğitim düzeyi düşüklüğü de iş kazalarının artmasına neden olan bir başka faktördür. İş sağlığı ve güvenliği eğitimlerinin meslek içine yayılması ve bu konudaki bilinç düzeyinin sektörde yer alan herkesi kapsayacak biçimde yükseltilmesi gerekmektedir. Kayıt dışı istihdam, güvencesiz çalıştırma ve düşük ücretlerin çok yoğun olarak görüldüğü inşaat sektöründe iş kazalarına bağlı yaralanma ve ölümler ile meslek hastalıklarının en aza indirilmesi için gerekli yasal ve fiili tedbirler alınmalıdır³⁰⁰.

İş kazalarının en çok yaşandığı diğer bir sektör ise maden sektörüdür. Maden sektöründe kazaların nedenlerinin incelendiği DDK raporuna göre bu sektörde iş kazalarına yol açan sebepler arasında risk değerlendirmesi yapılmaması, taşeronluk/alt işverenlik uygulaması, üretim zorlaması ve geçmiş kazalardan ders alınmaması vb. yer almaktadır³⁰¹.

Ülkemizde ölümlü iş kazalarının yaşandığı diğer sektör ise gemi yapımı ve onarımı işleridir. Bu sektörde iş kazalarının en büyük sebebi tersanelerde vasıfsız çalışan çalıştırılması ve yetersiz eğitimidir. Gemi yapımı ve onarımı işlerinde vasıfsız eleman çalıştırılması, taşeronlaşma, çalışanların mesleki eğitim yetersizliği ve iş sağlığı ve güvenliği yönünden yeterli eğitime sahip olmamaları tehlikeli çalışma ortamlarında iş kazalarının oluşmasına zemin hazırlamaktadır³⁰².

İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'ndan önce getirilen elli çalışan sınırı inşaat ve tersane yapımı gibi daha az sayıda çalışanı tehlikeli işlerin yapıldığı ve iş kazalarının sık yaşandığı proje bazlı sektörler için yetersiz kalmıştır. Ayrıca tam süreli iş güvenliği uzmanı çalıştırma zorunluluğunun tehlike sınıfına göre 1000, 750 ve 500 çalışan üst sınırına çekilmiş olması bahsi geçen sektörleri tehlikeli ortamları ile kendi başına bırakmıştır. İnşaat şantiyeleri, tersaneler ve maden ocakları gibi son derece

³⁰⁰ İMO (2009), s. 7.

³⁰¹ DDK (2011), T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Madencilik Sektörü Araştırma ve İnceleme Raporu, 2011(3), s. 572.

³⁰² DDK (2008), s. 360.

tehlikeli işyerlerinde sürekli bulunacak, gerekli eğitimleri verecek ve risk değerlendirmeleri yapıp gerekli önlemlerin alınmasını sağlayacak bir iş güvenliği uzmanına veya bu konuda eğitilmiş teknik personele ihtiyaç bulunmaktadır³⁰³.

³⁰³ Selim **Baradan**/Ümit **Dikmen**/Uğur **Müngen**/Osman **Aytekin**/Gülsüm **Sönmez**, *Türkiye'deki İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Mevzuatının İnşaat Sektörü Açısından İncelenmesi*, TMH 2011, s. 469, <http://www.e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/16612.pdf>, E.T.: 30.07.2015.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İŞ KAZALARININ DEVLETE, İŞVERENE VE ÇALIŞANA ETKİLERİ

Amaç, çalışanların yaşam kalitelerinin artırılması, işletmelerin üretime devam etmeleri için Türkiye'nin eğitim ve verimlilik düzeyinin yükseltilmesidir. Bunun için başta devlet olmak üzere taraflar olarak birlikte çalışmalı, huzurlu, sağlıklı güvenli çalışma ortamı ve kültürü birlikte geliştirilmelidir.

Sağlıklı ve güvenli işyerleri, verimli bir çalışma ve yüksek kalitede iş yaşamının sağlanması için oldukça önemlidir. İş sağlığı ve güvenliğini sağlamak çalışanlara, onların çalışma arkadaşlarına ve ailelerine karşı duyulması gereken önemli bir sorumluluktur. Bunun yanında ekonomi açısından da önemli bir yatırım ve yasalar uyarınca yapılması gereken bir yükümlülüktür.

İş kazalarından en çok etkilenenlerin başında hiç kuşkusuz çalışanlar gelmektedir. Keza emek gelirinden başka geçim kaynakları olmayan çalışanlar, iş kazası sonucunda çoğu kez maluliyetle sonuçlanan yaralanmalara ve hatta ölümlerle karşı karşıya gelmektedirler. Bu durum dalga dalga çalışanların geçimlerini sağlamak zorunda kaldıkları kişileri, kazanın psikolojik boyutu ile diğer çalışanları ve dolayısıyla tüm topluma etkileri olmaktadır. Diğer yandan iş kazası sonucunda üretimin aksamaması, verimliliğin düşmesi, siparişlerin yetiştirilememesinin yanı sıra prestij kaybı, tazminat ödemeleri ve idari yaptırımlarla karşılaşma gibi iş kazasının işverenin ek maliyetlerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır³⁰⁴.

I. İŞ KAZALARININ DEVLETE ETKİLERİ

1960'lı yıllardan beri işyerindeki kaza ve hastalıkların verimliliği nasıl etkilediğini ve hem işletmeye hem de çalışana olan etkilerini araştırmaya yönelik bazı girişimler olmuştur. Fakat bu konu oldukça karışık bir konu olması nedeniyle birçok akademik tartışmaya da yol açmıştır. Bu tartışmaların ana nedeni ise iş kazaları ve meslek hastalıklarının somut ve direk maliyetlerine dolaylı maliyetlerden daha fazla dikkat dilmesi ile meslek hastalıklarının süreç içinde oluşturduğu zararlarına çok

³⁰⁴ Zeyyat Sabuncuoğlu, İnsan Kaynakları Yönetimi, Ezgi Kitapevi, Bursa 2000, s. 253.

dikkat çekilmemesi olmuştur³⁰⁵.

Hızlı teknolojik gelişmeler bir yandan insanlığın refahına hizmet ederken, öte yandan insan hayatı ve çevre için tehlikeleri de beraberinde getirmektedir. Üretim sürecine giren her yeni madde, her yeni makine, araç ve gereç insan sağlığı, işyeri güvenliği, çevre sağlığı ve çevre güvenliği için tehdit oluşturmaktadır. Bir bakıma yükselen refah, insanlığa iş kazaları, meslek hastalıkları ve çevre kirlenmesi olarak geri dönmektedir³⁰⁶.

Ulusal bazda ise, Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yayımladığı istatistikleri verilere göre³⁰⁷, Türkiye'de 2009 yılında iş kazası sayısı 64.316 (günde 176), iş kazası sonucu ölen sigortalı sayısı ise 1.171; 2010 yılında iş kazası geçiren sigortalı sayısı 62.903 (günde 172), iş kazası sonucu ölen sigortalı sayısı ise 1.444; 2011 yılında iş kazası geçiren sigortalı sayısı 69.227 (günde 189), iş kazası sonucu ölen sigortalı sayısı ise 1.700; 2012 yılında iş kazası geçiren sigortalı sayısı 74.871 (günde 205), iş kazası sonucu ölen sigortalı sayısı ise 744; 2013 yılında iş kazası geçiren sigortalı sayısı 191.247 (günde 532), iş kazası sonucu ölen sigortalı sayısı ise 1.356 olarak gerçekleşmiştir³⁰⁸. Bu verilerde iş kazalarının ve meslek hastalıklarının önemli bir bölümü-

³⁰⁵ Ahmet Emre **Ünlü**, *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının İşletmeler Üzerindeki Ekonomik Etkileri*, İş Müfettişi Yardımcılığı Etüdü, Bursa 2013, s. 8.

³⁰⁶ Fatih **Yılmaz**, *Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte Olan Ülkelerde ve Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği*, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6:1, 2009, s. 58.

³⁰⁷ Bilindiği üzere ülkemizde iş kazaları ve meslek hastalıklarına ait istatistiklerin toplanıp yayınlanması Sosyal Güvenlik Kurumu'nun (SGK) sorumluluğundadır. <http://www.isteguvenlik.tc/SGK2013IsKazaIstatistik.pdf>, E.T.: 09.10.2015, İş kazası vaka sayıları, 2012 ve öncesi yıllarda iş kazası geçiren sigortalı sayılarına ait istatistikler verilirken ödemesi yapıp kapatılan iş kazası vaka sayıları esas alınmaktaydı. 2013 yılından itibaren iş kazası bildirim formunun elektronik ortamda alınmaya başlanması ile iş kazası geçiren tüm sigortalı sayılarına ait veriler Avrupa Birliği standartları da European Statistics on Accidents at Work (ESAW) dikkate alınarak verilmeye başlanılmıştır. ESAW metodolojisine göre iş kazası sonrası işe başlama kazadan sonraki 5. günde meydana gelmiş ise bu iş kazası istatistiklere yansıtılmaktadır. Bkz. <http://www.isteguvenlik.tc/SGK2013IsKazaIstatistik.pdf>, E. T.: 09.10.2015

³⁰⁸ <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/27588984.asp>; <http://www.alarkocarrier.com.tr/Intranet/ServiceKapsi/Dosya/ISG/6331/03-T%C3%BCrkiyede%20ve%20D%C3%BCnyada%20%C4%B0%C5%9F%20Sa%C4%9F%C4%B1%C4%9F%C4%B1%20ve%20G%C3%BCvenli%C4%>

nün kayıt altına alınmadığı gerçeğini de göz önünde bulundurmak gerekir³⁰⁹. Buna göre, Türkiye'de ortalama her altı yedi dakikada bir iş kazası olmakta, doksan dakikada bir kişi sakat kalmakta, dört saatte de bir kişi hayatını kaybetmektedir. Ülkemiz iş kazalarında Avrupa ve dünyada ilk sıralarda; ölümlü iş kazalarında ise Avrupa'da birinci, dünyada üçüncü sırada yer almaktadır³¹⁰.

Çalışanların daha sağlıklı ortamda çalışmalarını sağlamak amacıyla, beden ve ruh sağlıklarını korumak için mutlaka mevzuatta belirtilen iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin alınması gerekmektedir³¹¹.

Çalışma ilişkilerini düzenleme ve denetim yanında, bu ilişkilerden doğacak sorunları minimize etmek için tedbir almak da devletin görevidir. Günümüzün modern devletlerinde, İSG konusunda teşvik edicilik daha da önem kazanmıştır. Örneğin, bazı Avrupa ülkelerinde, belirli bir süreyi kazasız geçiren, örnek davranış gösteren işletmelere devletçe teşvik ve ödüller verilmektedir. Özellikle KOBİ'lerde İSG'yi destekleyici çeşitli projeler de geliştirilmektedir³¹². Ülkemizde ise, İSG yönünden devlet destekleyici ve düzenleyici fonksiyonunu yeterince yerine getirememektedir. Ülkemizde İSG mevzuatının yetersiz olmadığı bilinmektedir. Sorun, uygulamada yaşanan güçlüklerdir. Bu anlamda iş teftişi kapasitesinin ve etkinliğinin artırılması gerekirken, işyerlerinin en fazla % 10'luk bir kısmının denetlenebildiği ifade edil-

9Fi.pdf; <http://www.sgkrehberi.com/haber/17051>; <https://www.mess.org.tr/ti.asp?eid=4973>; <https://www.mess.org.tr/ti.asp?eid=4973>; <http://www.sgkrehberi.com/haber/17051>, E.T.: 09.10.2015.

³⁰⁹ <http://www.mmo.org.tr/etkinlikler/isag/>, E.T.: 09.10.2015.

³¹⁰ Gaye **Baycık**, "Yeni Düzenlemeler Açısından İnşaat İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülükleri", AÜHFD, C. 60, S. 2, 2011, s.227; <http://www.mmo.org.tr/etkinlikler/isag/>; <https://www.mess.org.tr/ti.asp?eid=4973>, E.T.: 09.10.2015.

³¹¹ Resul **Kurt**, *İş Sağlığı ve Güvenliğinin Yeri ve Önemi*, Dünya Gazetesi, 2006, www.Senaymm.com/Makale/20060517165640.Doc, E. T.: 16.09.2015.

³¹² European Agency for Safety and Health at Work, "Priorities and Strategies in Occupational Safety and Health Policy in the Member States of the European Union", <http://osha.europa.eu/en>, E.T.: 28.03.2015.

mektedir³¹³.

A. Mali Açıdan

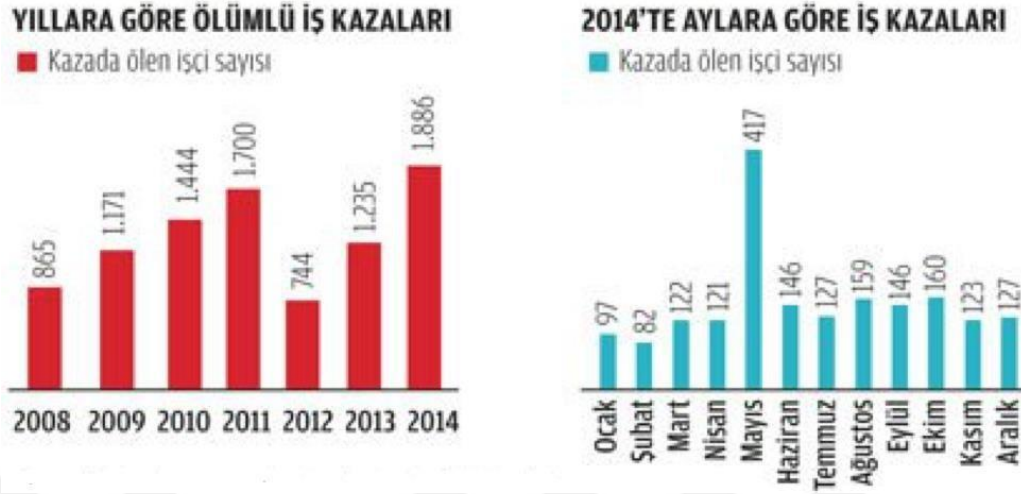
İş kazaları ve meslek hastalıkları sonucu oluşan maliyetler, ülke ekonomisi açısından büyük kayıplara yol açmaktadır³¹⁴. Bu sorunlarının Türkiye'ye olan maliyetini kesin olarak ispatlamak çok zordur. Bu konuda yapılmış bir araştırma eksikliği de görülmektedir. Buna rağmen birkaç somut veri bu konuda fikir sahibi olmamızı sağlayabilir³¹⁵. 2014 yılında ölen çalışan sayısı, 2013'te ölen çalışan sayısının %50 fazlasına ulaştı. 2013 yılında 1235 çalışan hayatını kaybederken 2014 yılında 1886 kişi iş kazalarında can verdi. İş Sağlığı İş Güvenliği Meclisi'nin açıkladığı rapor, 2002'den bu yana en çok çalışanın ölümünün 2013 yılında gerçekleştiğini ortaya koydu. Rapora göre yaşamını yitiren 1886 çalışandan 29'u meslek hastalığı nedeniyle can verdi. Çalışanların 423'ü inşaatta çalışırken, 386'sı madende iş esnasında, 309'u ise tarım işkolunda emek harcarken hayatını kaybetti. Trafik ve servis kazası nedeniyle ölen çalışan sayısı ise 421 olurken, zehirlenme ve boğulma nedeniyle 395, düşme nedeniyle ise 298 çalışan can verdi³¹⁶. Sosyal Güvenlik Kurumu'nun yayınladığı 2014 istatistiklere göre;

³¹³ Müjdat Şakar, *İş Kanunu Yorumu*, 2. Baskı, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2006, s. 573.

³¹⁴ Tunç Demirbilek, *İş Güvenliği Kültürü*, Legal Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 13.

³¹⁵ Güldal Yılmaz, *İş Kazalarının Nedenleri ve Maliyeti, Mühendis ve Makine*, 50(592). 27-32 [http:// www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/8ee4c7d73782a48_ ek.pdf?dergi=536](http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/8ee4c7d73782a48_ek.pdf?dergi=536), 2009, E.T.: 31.07.2015.

³¹⁶ <http://www.istanbulvizyonosggb.com/blog/2014-yilinda-is-kazalarinda-olen-isci-sayisi-2013-yili-na-gore-50-artti.html>, E.T.: 04.08.2015.

Şekil 9. Yıllara ve Aylara Göre Ölümlü İş Kazaları³¹⁷

- ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) kaynaklarınca, iş kazalarının ve meslek hastalıklarının toplam maliyetlerinin o ülkenin gayri safi milli hâsıllarının (GSMH) %1 i ile %3 ü arasında değiştiğini belirtilmektedir³¹⁸.

Türkiye’de 2014 yılında 1886 çalışan, iş kazaları sonucu hayatını kaybetti. Bu kazaların 298’i yüksekte düşerek gerçekleşti. Yaşanan iş kazaları sonucu gerçekleşen ölümlerin ve işten uzak kalan istihdam gücünün ekonomiye GSMH’nin yüzde 1’i ile 3’ü arasında etki etmektedir. Buna göre gerçekleşen kazaların Türkiye’ye yıllık maliyetinin en az 35-40 milyar lira arasında olmaktadır. Gerekli önlemlerin alınması halinde kazaların yüzde 98 oranında engellenebilecektir³¹⁹.

ABD’de yapılan bir araştırma sonuçlarına göre, hasarlı ve yaralanmalı iş kazalarının ortalama maliyetinin 7.000–13.000 dolar, ölümlü kazaların ortalama maliyetinin 800.000 – 1.200.000 dolar arasında olduğu tespit edilmiştir³²⁰. ILO’ya göre,

³¹⁷ Çalışma Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Meclisi, <http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/csgb.portal?page=mevzuat&id=2>, E.T.: 04.08.2015.

³¹⁸ Ünlü, s. 8.

³¹⁹ Çalışma Bakanlığı, E.T.: 04.08.2015.

³²⁰ Ary, T.S., “Productivity of Safety”, *AmericanMiningCongressJournal*, Vol: 75, No: 9, 1989, s. 14–15.

her yıl 1.25 trilyon dolar İSG ile ilgili sorunlar nedeniyle yitilmektedir³²¹. İş kazaları nedeniyle ülkemizde, sadece sosyal güvenlik sisteminde yaşanan kaybın yaklaşık 4 milyon TL olduğu tahmin edilmektedir³²².

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2011 yılı Gayri Safi Yurtiçi Hasıla rakamlarına göre ise, ülkemizde iş kazalarının toplam maliyeti yılda yaklaşık 30 milyar TL'yi bulmaktadır³²³. Ekonomik kayıplara bir başka örnek de iş günü kayıplarıdır. Ülkemizde, “çalışma barışının bozulmuş olduğu 1975–1980 yıllarını kapsayan beş yıllık dönemde, iş kazaları ve meslek hastalıklarının yarattığı iş günü kayıplarının, grev ve lokavtların yarattığı iş günü kayıplarından iki kat fazla olduğu tespit edilmiştir”³²⁴.

Kazaların ülke ekonomileri üzerinde meydana getirdiği kayıplar hesaplanırken, işgücü kaybı yanında kültür ve eğitim harcamalarının kaybı da dikkate alınmalıdır. Ayrıca, sosyal güvenlik sistemleri artık hiç çalışamayacak bir kişiye yaşadığı sürece gelir sağlayacaktır³²⁵. İSG, kaynak dağılımı yönünden de önem taşır. Ekonomik kaynakların bir bölümü iş güvenliği eğitimi ve iş güvenliği organizasyonuna ayrılabilirse, bunların sağlayacağı verimlilik ve üretim artışları ekonomik gelişme ve kalkınmaya hız kazandırabilir³²⁶. “İş kazalarının zararlarını ortadan kaldırmak üzere yapılacak giderlerin, önlemek üzere yapılacak giderlerden çok daha yüksek olduğu-

³²¹ International Labour Office, İnternet Adresi: <http://laborsta.ilo.org/cgi-bin/brokerv8.exe>, E.T.: 24.03.2015.

³²² SGK İstatistik Raporu 2006, <http://www.sgk.gov.tr>, E.T.: 08.08.2015.

³²³ Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, “T.C. Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi II (Taslak Metin) 2009–2013”, s. 3.

³²⁴ Ömer **Sadullah**, *Personel Yönetimi Açısından İş Güvenliği ve İşgören Sağlığı ve Metal Sanayi İşletmelerinde Yapılan Bir Araştırma*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1986, s. 417.

³²⁵ Nüvit **Gerek**, *Türkiye'de İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği*, Ankara, Türk Metal Sendikası Yayınları, 1998, s. 19–20.

³²⁶ Orçun **Çilengirolu**, *AB'ye Uyum Sürecinde Türkiye'de İş Sağlığı ve Güvenliği*, İzmir, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 46, E.T.: 12.08.2015.

nun anlaşılması, günümüzde İSG önlemlerinin önemini daha da arttırmaktadır³²⁷. İş kazalarını azaltmanın yollarından biri de, işverenlerin konuya ilişkin yükümlülükleri ve sorumlulukları hakkında yeterli bilgi sahibi olmalarıdır.

İşverenler, yükümlülüklerini yerine getirdikleri takdirde hem iş kazası ve meslek hastalıklarında önemli bir azalma olacak, hem de söz konusu kaza ve hastalık hallerinde idari, cezai ve hukuki yaptırımlarla karşılaşmayacaklardır³²⁸.

İş kazalarının, ülke ekonomisinde yarattığı kayıplar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır³²⁹;

- a) İnsan gücünün kaybı veya iş günü kayıpları,
- b) Sosyal güvenlik kuruluşlarının, sakat kalan ya da ölen çalışanın yakınlarına yaptığı ödemelerin sosyal güvenlik sisteminde oluşturduğu yük,
- c) İşçinin gelecekte yaratacağı üretim ve hasılatının kaybı,
- d) İşletmenin ve devletin yaptığı ödemelerinin ülke ekonomisine yarattığı yük,
- e) İşçinin çalışmamasından dolayı, Sosyal Güvenlik Kurumuna (SGK) ödeyeceği primlerin kaybı,
- f) İşçinin yetiştirilmesi için yapılan eğitim harcamalarının kaybı,
- g) Yapılan harcamaların fırsat maliyetleridir.

B. Teknik Açıdan

20. yüzyıl, yoğun makineleşme ve üretim sürecine giren binlerce kimyasal

³²⁷ İhsan **Erkul**, *İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, No. 79, 1986, s. 183.

³²⁸ **Baycık**, s. 41.

³²⁹ International Labour Office, *The Cost of Occupational Accidents and Diseases*, Geneva, ILO OSH Series, No: 54, 1985, s. 6–36; Gürbüz **Yılmaz**, “İş Güvenliğine Genel Bakış”, *Mühendis ve Makine Dergisi*, Cilt: 28, Sayı: 324, Ocak 1987, s. 26–27; Gürbüz **Yılmaz**, “İş Kazalarının Maliyeti”, http://www.isguvenligi.net/index.php?option=com_content&task=view&id=39, E.T.: 21.03.2015.

maddenin neden olduğu iş kazaları ve meslek hastalıklarının ve bunlar sonucu ölümlerin yoğunlaştığı bir yüzyıl olmuştur³³⁰. Makine kazaları iş kazaları arasında önemli bir yer tutmaktadır.

Makine kaynaklı kazaların yüksek olmasının sebebi, üretim teknolojilerinin, makinelerin, kullanılan hammadde, malzeme ve kimyasalların, yönetim sistemlerinin sürekli değişmesi ve karmaşıklaşması, çalışanların değişen koşullara ayak uydurmakta zorlanmasıdır.

Üretim miktarını ve hızını arttırmak amacıyla yapılan teknolojik yatırımlar işgücü verimliliğini etkilemekte; çalışma temposu, dikkat ve tekdüzelik, eğitim ve stres gibi beşeri faktörlerin iş üzerindeki etkisini arttırmaktadır³³¹.

Hızlı gelişen sanayileşmeye bağlı olarak iş yerlerinde yeterli önlemlerin alınmaması her yıl artan iş kazaları, meslek hastalıkları ve çevre kirliliği, insan ve çevre sağlığını tehdit eder bir noktaya ulaşmıştır³³². Bu noktada gerek küresel ölçekte gerekse ulusal düzeyde sermayenin yönelimlerini ve kendini yenileme süreçlerini kavramak gerekmektedir. Büyük şirketler küresel ölçekteki işlemler için birleşme eğilimi gösterirken, ulusal düzeydeki işletmeler ise esnekliklerini artırarak bu süreçteki pazar paylarını korumaya çalışmaktadır. Bu amaçla şirketler, bağımsız ve merkezi kontrolün dışında çalışan daha küçük ve daha fazla birimlere parçalanma, küçük birimlerin etkinliklerini kaynak dışında bırakma, küçük işletmeleri taşeronla verme ve esnek çalışma organizasyonu ile geliştirmeye yönelmektedir. Bu eğilimin gelecekte daha fazla artacağı ve sendikasılaştırma ile daha olumsuz çalışma koşulları doğacağı, tek yanlı bilgilendirme ve daha düşük ücretlere yol açacağı beklenmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde belirli sayının altında işçi çalıştıran işyerlerinde çalı-

³³⁰ Vedat Reha **Mert**, “İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetlerinde Yeni Hedefler”, *İşveren Dergisi*, TISK Yayını, Mayıs 2002, İnternet Adresi: http://www.tisk.org.tr/isveren_sayfa.asp?yazi_id=518&id=31, E.T.: 09.10.2015.

³³¹ Fatih **Yılmaz**, *Avrupa Birliği ve Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinlik Düzeyinin Ölçülmesi*, Yayınlanmış Doktora Tezi, İstanbul 2009, s. 14.15.

³³² **Önal**, s. 9.

şanlarının sosyal güvencenin kapsamı dışında kaldığı görülmektedir.

C. Sosyal ve Hukuksal Açıdan

Ülkeler için sanayileşme ve ekonomik gelişmenin sonuçlarından biri de, nüfus yapısındaki değişimdir. İşgücü içerisinde ücretlilerin oranı giderek artmış, sorunları tüm toplumu etkiler duruma gelmiştir. Bu açıdan işçinin sağlık ve güvenliği, sosyal anlam ve barış açısından tüm toplumu ilgilendirmektedir³³³.

Eskiden yalnızca belirli mesleklerde görülen meslek hastalığının, çevre kirliliği ile çocuklarda bile görülmeye başlaması, olayın boyutlarını büyük ölçeklere taşımıştır³³⁴. İş kazalarının vazgeçilmez sosyo-kültürel boyutlarından birisi de eğitimidir. Eğitim bireylerin yeteneklerinin geliştirilmesi, yeni koşullara uyumları, sağlık ve güvenlik konularında bilgi ve bilinçlendirilmelerini içeren temel bir süreç olarak görülmektedir³³⁵. İşin, gelir getirici işlevinin ötesinde, sosyalleştirme ve topluma katkı işlevlerinin de bulunması, özel olarak korunması gereken çeşitli kesimlerin de çalışma yaşamına yönlendirilmesine yol açmaktadır. Ayrıca İSG konusunun artan toplumsal önemi ve sorumluluk tabanının genişletilmesi, yetki paylaşımı ve ortak karar alma süreçlerinin de oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır³³⁶.

İş kazaları ve meslek hastalıkları AB ülkelerinde önemli sosyo-ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Eurostat'ın resmi verilerine göre, 2003 yılında iş kazaları sonucu AB genelinde 129,8 milyon iş günü kaybedilmiştir. Bu, istihdam halindeki her 100 bin işçi için 88.056, iş kazası başına da 19 iş günü kaybı anlamına gelmektedir³³⁷. İş günü kaybının 150 milyon günü ve iş kazaları sonucu yaşanan sosyal sigorta

³³³ Nüvit **Gerek**, *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2000, s. 19.

³³⁴ Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), *İş Gücü Piyasası Özel İhtisas Komisyon Raporu*, DPT.2548-ÖİK. 564, Ankara 2001, s. 68.

³³⁵ Yaşar Erdem, "Sosyal İnsan, Sosyal Etkileşim, Grup Yaşamı, Kültür ve Toplum Açısından İş Sağlığı ve Güvenliği", *İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü Yayını, Yıl: 4, Sayı: 17, Ocak-Şubat 2004, s. 8.

³³⁶ Devlet Planlama Teşkilatı, s. 68.

³³⁷ Eurostat, *European Social Statistics, Accidents at Work and Work-Related Health Problems, Medical and Economic Consequences of Accidents at Work*, Tablo, s. 8.

maliyetinin 20 milyar euroyu aştığı tahmin edilmektedir³³⁸.

II. İŞ KAZALARININ İŞVERENE ETKİLERİ

A. İşverenlere Etkileri

İSG tedbirlerinin alınmaması nedeniyle, işletmeler açısından ortaya çıkan maliyetler, doğrudan maliyetler ve dolaylı maliyetler olarak iki grupta toplanmaktadır. Doğrudan maliyetler kestirilebilir, önlemi alınabilir ve sigortalanabilir.

Dolaylı maliyetler ise önceden kestirilemeyen, kontrol edilmesi güç ve genellikle sigortalanamayan maliyetlerdir. Tahminlere göre dolaylı maliyetler, doğrudan maliyetlerin 4 ila 10 katı daha fazladır³³⁹. Fakat dolaylı maliyetleri hesaplamak kolay olmadığından, iş kazalarının işletmelere maliyeti genellikle düşük çıkmaktadır.

İş kazaları; neden oldukları acı ve ıstırapların yanı sıra makine, malzeme, ürün kayıplarına da neden olmakta ve verimliliği düşürmektedir³⁴⁰. Güvenlik önlemlerinin alınmasıyla, işverenin sağlayacağı kazançlardan biri de işyerindeki araç ve gereçlerin korunmasıdır. İşveren için diğer bir fayda ise, güvenlik önlemleri sayesinde vasıflı işgücünün korunmasıdır. İş güvenliği olan bir firmada çalışmak işyerine duyulan güveni arttıracak, firmanın prestijini olumlu yönde etkileyecektir³⁴¹. Diğer yandan iş kazası sonucunda üretimin aksaması, verimliliğin düşmesi, siparişlerin yetiştirilmemesinin yanı sıra prestij kaybı, tazminat ödemeleri ve idari yaptırımlarla karşılaşma gibi iş kazasının işverenin ek maliyetlerle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır³⁴².

İş kazalarından doğan ekonomik faaliyetler işverenlerin karlılığını doğrudan etkilemekte ve rekabet güçlerini zayıflatmaktadır. Bu maliyetlerin bir kısmı önlemleri

³³⁸ Tunç **Demirbilek**, *İş Güvenliği Kültürü*, Legal Yayıncılık, No: 59, İstanbul 2005, s. 19.

³³⁹ Gürbüz **Yılmaz**, “*İş Kazalarının Maliyeti*”, İnternet Adresi: http://www.isguvenligi.net/index.php?option=com_content&task=view&id=39, E.T.: 24.03.2015.

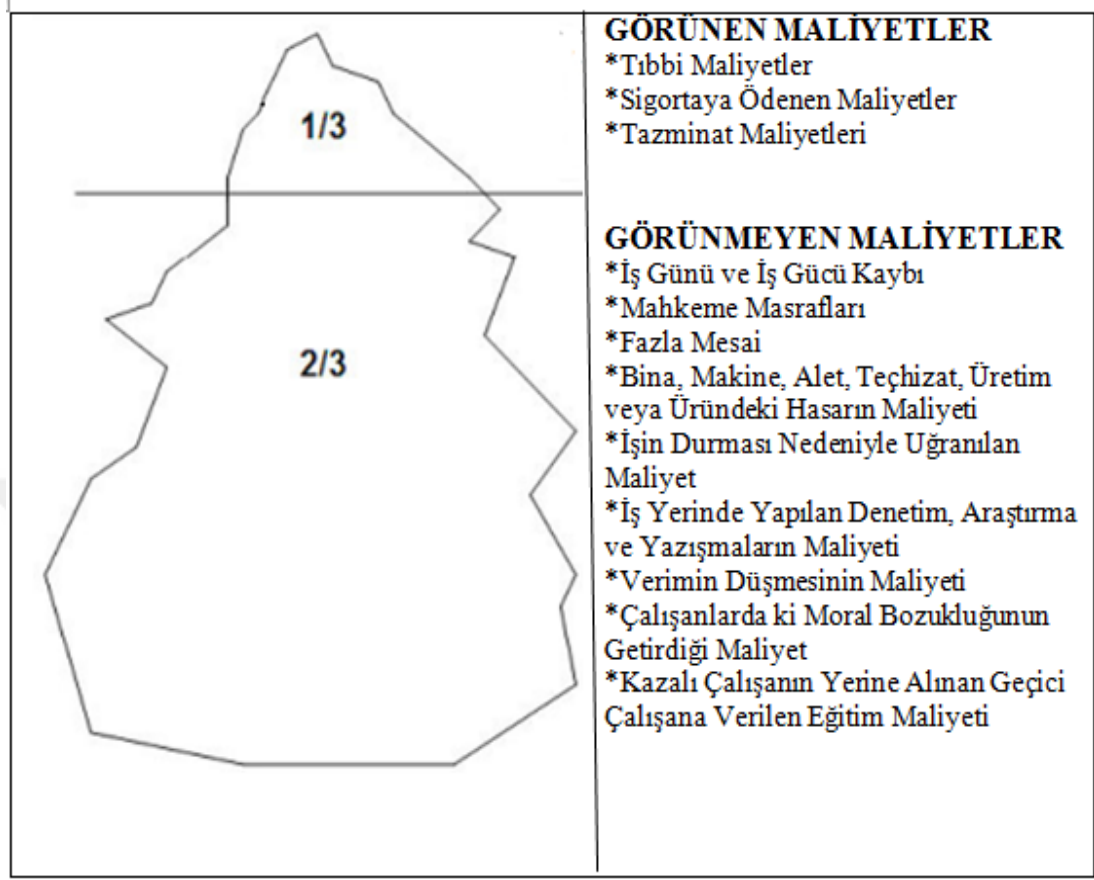
³⁴⁰ Durmuş **Demir**, “*Çalışan, İşveren ve Ülke Ekonomisi Açısından İş Kazalarının Maliyetleri*”, <http://www.nigdehaber.com/haberdetay.asp?ID=200>, E.T.: 26.03.2015.

³⁴¹ D. **Demir**, s. 333.

³⁴² **Sabuncuoğlu**, s. 253.

alınabilir ve sigortalanabilir nitelikte, hesaplanması daha kolay olan doğrudan sigortalanmış maliyetlerdir. Bunlar arasında; tedavi masrafları, ölüm yardımları, mahkeme masrafları, maddi ve manevi tazminatlar sayılabilir. Bunlardan daha önemlisi ise önceden kestirilemeyen, kontrol edilmesi güç olan, iş yerinde ki çalışma ortamına ilişkin kayıpları ifade eden ve hesaplanması çok daha zor olan dolaylı sigortalanmamış maliyetlerdir. Kaza sırasında çalışanların yardım amacıyla kaybettiği zamanlar, kazanın diğer çalışanlar üzerinde yarattığı verim düşüklüğü, kazanın gerektirdiği fazla mesai, yeni elaman seçimi ve eğitimi kazada hasara uğrayan malzemenin onarımı siparişlerin yetişmemesinden kaynaklanacak pazar kaybı gibi nedenlerdir. Bir oran vermek kolay olmasa da dolaylı maliyetler, doğrudan maliyetlerin 4-10 katı arasında değişmektedir. Bu yönü itibariyle iş kazaları, küçük bir yüzü suyun üzerinde görünen buzdağlarına benzetilmektedir³⁴³.

³⁴³ Kalkış, s. 24.

Şekil 10. İş Kazalarının Maliyetlerinde Buzdağı Teorisi³⁴⁴

İş kazaları sonucu işgücü ve işgünü kayıpları, verimlilik ve motivasyon azalması, makine, araç – gereç ve hammadde kayıpları ve hatta üretimin durması gibi çok çeşitli sorunlarla karşılaşmamak için, işletmelerin iş sağlığı ve güvenliği konusunda gerekli önlemleri almaları gerekmektedir³⁴⁵. Gizli giderler de genellikle bu dolaylı giderlerin büyük kısmını kapsamaktadır. Bu dolaylı giderlere örnekler ise; mağdur çalışanın kayıpları, oluşan açığın kapatılması için ekstra çalışma, yerine geçecek personelin eğitimi, tesise, ekipmana ve malzemeye verilen zarar, yüksek sigorta ve tazminat primleridir. Kaza anı ve sonrasında işçinin zaman kaybı, iş arkadaşlarının zaman kaybı, iş yerindeki bütün personelin moral bozukluğu ve iş veriminin

³⁴⁴ **Yılmaz, İş Sağlığı**, s. 20.

³⁴⁵ Sevda **Demirbilek/Vedat Pazaroğlu**, Türkiye’de İş Kazalarının Oluşumunda Etkili Olan Faktörler, İstanbul 2006, s. 83.

düşmesi, makinelerin çalışmaması, arızalanmaları, yenilenmesi için masraflar, SSK müfettiş ve personelinin zaman kayıpları, hastane personelinin zaman kayıpları diğer maddi ve manevi kayıplar görünmeyen zararlardır³⁴⁶. Aşağıdaki tabloda işyerinde gerçekleşen kazaların toplam etkileri görülmektedir.

Tablo 11. İş Kazaları Sonucunda Ortaya Çıkan Kayıp ve Giderler³⁴⁷

Toplam Kaza Gideri/ Kaybı	Kişisel	Aile	İşveren	Ekonomi	Toplumsal
Direk Giderler					
*Kaza olayı maliyeti	X		X	X	X
*Sağlık giderleri	X		X		
*Sağlık harici giderler	X	X	X		
Dolaylı Giderler					
*İşe devamsızlık			X	X	
*Verimlilik kayıpları					
Azalan aktiflik/beceri	X			X	
-Azalan Katılım	X	X		X	
*Aile çalışanı ikameti		X			
*Çalışan ikame edilmesi					
*Vergilendirme			X	X	
Maddi Olmayan Kayıplar					
*Can kaybı	X	X			X
*Ortalama ömür azalması	X	X			X
*Hayat kalitesinde azalma	X	X			X
*Fiziksel olarak acı çekme	X	X			X
*Ruhsal olarak acı çekme	X	X			X

Çalışanlar, işverenler ve ülke ekonomisi yönünden kimi zaman geri getirilemeyecek kayıplara neden olan iş kazalarının önlenmesi büyük oranda mümkündür. Güvenli bir çalışma ortamının sağlanması için yapılacak olan harcamalar işverenler için kuşkusuz maliyetleri yükseltmektedir. Ancak alınan önlemlerin, uzun dönemde iş kazalarını azaltırken iş gücü verimliliğini artırdığı ve ürün maliyetlerini düşürdüğü gözlemlenmiştir. İş güvenliğine yönelik çabaların hem nitelikli iş gücünü hem de makine, ham madde ve donanımları koruduğu, bu alana yapılan harcamaların

³⁴⁶ Aydın **Durmuş**, *İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı Ders Notları*, s. 18.

³⁴⁷ T.C. Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) (2011) "İstatistik Yıllığı", Ankara 2011.

kaza ve hastalıkların yaratacağı kayıplardan daha az olduğu değişik çalışmalarda vurgulanmaktadır. Benzer şekilde yapılan araştırmalarda iş kazalarının %81'nin insan hatası %17'sinin iş yeri ortamı ve %2'sinin önlenemeyen nedenlerden kaynaklandığı belirtilmektedir.

Bu durum kazaların %50'sinin kolaylıkla %48'nin ise sistemli çalışmalarla olmak üzere %98'nin önlenebileceği ifade edilmektedir³⁴⁸.

B. İşletmeye Etkileri

Dolaylı (soyut) zararları: İşyerindeki sosyal iklimin bozulması, kötü bir şöhret ve insan ilişkilerini zayıflatmasıdır.

Direk (somut) zararları: İşletme içi denetim gerektirmesi, üretimde azalma, iş ekipmanının veya malzemenin zarar görmesi, kalite kayıpları, yeni personelin eğitimi, teknik bozukluklar, organizasyon zorlukları, üretim maliyetlerinin artması, sigorta primlerinin artması veya yararlanılan sigorta indirimlerinin azalması, yönetsel maliyetler ve hukuksal yaptırımlardır.

Bazı kesimlerce yeni iş organizasyonuna sistemlerinin işyerinin rekabetçiliğinin devamında ve verimliliği ile performansını arttırmasında kritik bir rolü olduğu söylenmektedir. Bunun yanında bazı kesimler ise bu değişikliklerin oluşturduğu sağlık ve güvenlik risklerine dikkat çekmektedir. İşyeri organizasyonunun değişimi ayrıca fiziksel ve psikolojik risklere maruziyetinin derecesini de değiştirebilir. Örneğin bir kaç işte ve uzatılmış vardiyalarla çalışan çalışanlar bazı endüstriyel kimyasallara daha fazla maruz kalabilir ve ayrıca uzun çalışma saatleri ve personel tasarrufu aşırı efor ile alakalı bazı kazalara yol açabilir³⁴⁹.

³⁴⁸ Adnan **İyibozkurt**, *İş Sağlığı ve Güvenliğinin Önemi*, <http://www.İSGuv.com/> E.T.: 08.08.2015.

³⁴⁹ Ali **Aybek**/Özkan **Güvercin**/Çetin **Hurşitoğlu**, *Teknik Personelin İş Kazalarının Nedenleri ve Önlenmesine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma*, KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi, 6(2) 2003, s. 91-100.

III. İŞ KAZALARININ ÇALIŞANA ETKİLERİ

“İnsan hayatı kutsaldır. Irk, soy, cinsiyet, inanç, yaş, meslek farkı gözetmeksizin herkesin yaşam hakkı güvence altına alınmalıdır. Ancak bunların içinde öyle bir grup vardır ki bunlar, yaşamlarını ruh ve beden sağlığı içinde sürdürebilmeleri sayesinde hem kendileri hem de bakmakla yükümlü oldukları yakınlarının yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlayan çalışanlardır”³⁵⁰. Çalışanların yaşam süresinin önemli bir kısmı iş ortamında geçmektedir³⁵¹. Birçok iş kazasının temel nedeni çalışma alanlarının tehlikeli ve önlemsiz olmasının yanı sıra çalışanların güvenli ortamda bilerek ve ölümü göze alarak çalışmak zorunda kalmasından kaynaklanmaktadır³⁵². İş kazası ile karşılaşan kişiler iş güçlerinin tümünü veya bir kısmını yitirmektedir. Kaza geçinceye kadar üretken olan çalışan, artık tüketici ve belki de başkalarına muhtaç hale gelmektedir. İş kazası veya meslek hastalığı çalışanın öncelikle kendisine ciddi zarar vermekte, bunun yanında çalışanın bakmakla yükümlü olduğu kişilerin de yaşamları için gerekli olan destekten mahrum kalmalarına neden olmaktadır³⁵³.

Sağlıklı ve güvenli çalışma ortamlarının sağlanmaması doğrudan ve en çok çalışana etkilemektedir insan hayatının kutsallığı, herhangi bir fark gözetmeksizin herkesin yaşam hakkının güvence altına alınmasını gerektirir. Ancak özellikle çalışanlar, yaşamlarını ruh ve beden sağlığı içinde sürdürebilmeleri sayesinde hem kendileri hem de bakmakla yükümlü oldukları yakınlarının yaşamlarını sürdürebilmelerini sağlarlar. İş kazalarının sonucunda ise çalışanın yaşamını kaybetmesine, beden ve ruh sağlığında geçici ya da kalıcı kayıplar yaşamasına veya gelir düzeyinde azal-

³⁵⁰ Yusuf **Alper**, “Bazı Ülkelerde İşçi Sağlığı–İş Güvenliği Uygulamaları ve Türkiye’deki Uygulama ile Karşılaştırılması”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, s. 37–38, Kitaplar, İstanbul Üniversitesi Yayını, No: 3662, 1992, s. 82.

³⁵¹ Ferdi **Tanır**, “İş Sağlığı ve Güvenliği”, *İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, *İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü Yayını*, Yıl: 4, Sayı: 17, Ocak–Şubat 2004, s. 10.

³⁵² 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu.

³⁵³ Serkan **Odaman**, “4857 Sayılı Yeni İş Kanunu Sonrasında İş Sağlığı ve Güvenliği Hükümlerinin Önemi ve OHSAS 18001 Yönetim Sistemi”, *Human Resources*, Mart 2005, s. 24.

maya neden olmaktadır. O döneme kadar üretken olan kişi artık tüketici ve belki de bakıma muhtaç duruma gelebilmektedir. Kimi zaman çalışanın aile üyeleri de bu gelir kaybından etkilenecek ve yaşamları için gerekli olan destekten mahrum kalacaklardır. İş kaybı ile birlikte kişinin yaşadığı statü kaybı, arkadaş çevresinde ki azalmalar, aileye yük olma duygusu gibi ölçülemeyen olası kayıplar ise iş kazasının psikolojik boyutunu göstermektedir³⁵⁴.

“İşçilerin ve tüm çalışanların sağlığının korunması ve geliştirilmesi, toplumun sağlığına yönelik çalışmalar içinde önemli ve vazgeçilmez bir yer tutmaktadır. Bunda çalışanların nüfusun içinde geniş yer kaplamalarının ve tarihi olarak toplumun örgütlü bir kesimi olmalarının etkisi büyüktür. Nitekim çalışan sağlığı uygulamalarının başarısı da, çalışanların bu örgütlü güçlerini kullanabilmeleriyle yakından ilgilidir. İşçilerin ve sendikaların sahiplenemediği uygulamalar, yeterli etkiyi yapmamakta ve uzun süre ayakta kalamamaktadır”³⁵⁵.

Ayrıca iş kazalarının çalışanlara etkisi olduğu kadar iş arkadaşları ve ailesine de etkileri vardır. Bunları iki başlık altında ayrı ayrı incelemek mümkündür.

A. Çalışanın Çalışma Arkadaşlarına Etkileri

Çalışanın iş kazası sonrası çalışma arkadaşlarına olan etkisi dolaylı ve direk zararlar olarak incelenebilir. Dolaylı (soyut) zararları: kötü his ve düşünceler oluşturma, endişe ve panik yaratma (ciddi veya sürekli tekrarlayan kazalar olması durumunda) çalışanın iş arkadaşlarına dolaylı (soyut) etkileridir. Direk (somut) zararları ise geç saatte kalkmayı, tercih eden bir çalışan, sabah erken bir saatte işbaşı yaptığında, verimsiz ve yorgun olacaktır. Bu da dolaylı (somut) etkileridir³⁵⁶.

³⁵⁴ Kılış, s. 23-24.

³⁵⁵ TMMOB İl Koordinasyon Kurulu, Tuzla Tersaneler Bölgesi İzleme ve İnceleme Komisyonu, Tuzla Tersaneler Bölgesindeki Çalışma Koşulları ve Önlenebilir Seri İş Kazaları Hakkında Rapor, DİSK/LİMTER-İŞ/TMMOB/İstanbul Tabip Odası, 22 Ocak 2008, s. 17.

³⁵⁶ Arif Yavuz, *Esnek Çalışma ve Endüstri İlişkilerine Etkisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s. 22-24.

B. Çalışanın Ailesine Olan Etkileri

Çalışanın iş kazası sonrasında ailesine olan etkileri iki konu başlığı altında inceleyebiliriz. Bunlardan birincisi dolaylı (soyut) zararları: Toplumdaki çalışan potansiyelinin azalması ve yaşam kalitesinin azalması dolaylı (soyut) etkileridir. İkincisi ise direk (somut) zararları ise üretim kaybı, sosyal güvenlik giderlerinin artması, tedavi ve rehabilitasyon giderleri ve yaşam standardının azalması da dolaylı (somut) etkileridir.

SONUÇ

İş kazaları hem dünyada hem de ülkemizde güncelliğini koruyan ve çözüm bekleyen sorunları barındıran konuların başında gelmektedir. Zira ülkemizde iş kazası sayısı ürkütücü boyutlara ulaşmış bulunmaktadır.

Bu sorunların önüne geçebilmek için sadece iş kazası ortaya çıktıktan sonra neler yapılması gerektiğinin değil, iş kazasının önlenmesi için önceden hangi tedbirlerin alınması gerektiğinin cevabı bulunmalıdır. Bu kapsamda işverene; çalışanları ile birlikte işin her aşamasında işten kaynaklı tehlikeleri sürekli olarak tespit ederek, muhtemel risklere karşı tedbir alma yükümlülüğü getirilmiştir.

İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamalarının yaptırılmasının en önemli sebeplerinden biri özellikle ölümlü ve yaralanmalı iş kazalarının oluşmasına engel olmaktır. İş Sağlığı ve Güvenliği ile ilgili herhangi bir problemin yaratacağı maddi kayıp çok daha büyük olabilmektedir. Hangi iş alanında olursa olsun iş sağlığı ve güvenliğinin eksikliğinden kaynaklanan ölümlü sonuçlanabilen ve meslek hastalıklarına yol açan iş kazaları olmaktadır. Bu tür iş kazalarının maddi ve manevi zararı çok fazladır. İşverenler gerekli sorumluluklarını yerine getirdiği takdirde kazalarda gözle görülür bir azalma olmaktadır. İşletmedeki bu zarar ayrıca ülke ekonomisini de olumsuz yönde etkiler. Özellikle iş gücü kayıpları, tazminatlar, kazaya uğrayan çalışan için yapılacak sağlık harcamalarıdır. Oysa ki iş güvenliği için en başında alınacak önlemler kar marjını yükseltecek ve gereksiz maliyetleri minimum seviyeye düşürecektir. Burada çalışanlar için en önemli hususlardan biri de iş kazasına uğrayıp, iş göremez duruma geldiği zaman yaşayacağı zorluklardır. En az iş kazası yaşanan, daha güvenli çalışma alanlarında çalışanın verimi daha fazla olacaktır ve işyerine katkısı daha yüksek seviyede olacaktır. Böylece firmaların ülke ekonomisine katkısı daha fazla olacaktır.

İş kazalarının ülke ekonomisi üzerinde ki kaybı sadece işgücü değildir. Sosyal güvenliği olan hiç çalışmayacak bir kişiye ömrünün sonuna kadar gelir bağlanmaktadır. Bu tür ödenekler sosyal güvenlik sisteminde büyük bir yük oluşturmaktadır. Bu çalışan yerine alınacak yeni bir kişinin ekstra eğitimi için sağlanacak gider de önce firmaya dolaylı olarakta ülke ekonomisine olumsuz yönde etkilemektedir.

Ayrıca bu tür iş kazalarının yaratacağı hukuki masraf da işletme için ekono-

mik bir kayıptır.

İş Sağlığı ve Güvenliği'nin eksik olduğu yerlerde olumsuz taraflar görüldüğü üzere çok büyük bir maddi - manevi zarar ve masraf oluşturmaktadır. İş kayıpları, çalışan kayıpları, makine ve teçhizat kaybı, çalışanın psikolojisi, tıbbi maliyetler, firmanın itibar kaybı gibi sonuçlar yaratmaktadır.

Günümüzde modern ve gelişmiş ülkelerde iş sağlığı ve güvenliğine teşvikler ve ödüllendirmeler çok büyük önem kazanmıştır.

İş sağlığı ve güvenliğinin olumlu tarafları, olumsuz taraflarına göre fazladır. İSG önlemleri tam olarak alınmış bir çalışma ortamında, çalışanlar kendilerini daha fazla işlerine vererek tam potansiyelli bir çalışma yaparlar. Bu ortam, firma için daha büyük bir kar getirisi oluşturur, hem de kazalardan dolayı oluşan maliyetlerinden kurtulup zarardan kurtulmuş olacaktır. İş Sağlığı ve Güvenliği ortamını yerine getirmiş böyle firmaların ülke ekonomisine uluslararası anlamda da büyük katkısı vardır. Çünkü gelişmiş ülkeler artık bu tarz İş Sağlığı ve Güvenliği'ni önemseyen firmaları desteklediği zaman firmanın saygınlığını arttırmakla beraber bu firmaların büyümesini de sağlayacaktır. Sonuç olarak iş sağlığı ve güvenliği; çalışan, işveren ve devlet arasında ki bağlantıda önemli rol oynamaktadır. Bunun karşılığında her firma tek tek ülke ekonomisine yük olmak yerine daha büyük kar oranlarıyla daha fazla katkı sağlayacaklardır. O yüzden özellikle de son yıllarda iş sağlığı ve güvenliğinin hayatımızda ki önemi gitgide artmaktadır. İş Sağlığı ve Güvenliği konusuna ne kadar fazla özen gösterirsek ülkemizde ki üretim ve refah artışı çok daha fazla olacaktır.

KAYNAKÇA

28 Nisan Dünya İş Sağlığı ve Güvenliği Günü Türkiye Raporu, Sosyal Haklar Derneği, 2007, www.sosyalhaklar.org.

4857 Sayılı İş Kanunu ve İş Sağlığı ve Güvenliğinde Yeni Yaklaşımlar, *İSG Dergisi*.

AB Ülkelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği, http://www.o bjektifisg.c om/an asayfa/a b_ isg.html.

Afşar, Bilge, *Tekstil Sektör Raporu. Konya Ticaret Odası Etüt Araştırma Servisi 2007*.

Ağır, Adnan, *Metalden Eşya İmal Eden Atölyelerde Çalışan 12-19 Yaş Gurubu Çıarak İşçilerin İş Kazaları Konusunda Bilgi, Tutum ve Davranışları, Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996, (İş Kolunda).

Akboğa, Özge, *Hazır Beton Sanayinde İş Güvenliği*, İzmir 2011.

Akçakaya, Erol, “3008, 274, 2821 İle 1475 Sayılı Kanunlarımızda; İşçi Mümessilliği, İşyeri Sendika Temsilciliği ve İşçi Temsilciliği”, *Çelik-İş Dergisi*, Ankara, Sayı: 21, Temsilciliği”, *Çelik-İş Dergisi*, Ankara, S. 21, Nisan 2007.

Akçın, Nuri Ali, *İş Kazaları Nedenleri ve Önlenmesi*, TMMOB Yayınları, Adana 2001.

Akın, Levent, “İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun İşverenin Hukuki Sorumluluğuna Etkisi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, C. 20, S1, 2014

Akın, Levent, “İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun İşverenin Hukuki Sorumluluğuna Etkisi”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*.

Akyiğit, Ercan, *İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetlerinde Devlet Desteği*, İstanbul 2013.

Alper, Yusuf, “Bazı Ülkelerde İşçi Sağlığı-İş Güvenliği Uygulamaları ve Türkiye’deki Uygulama ile Karşılaştırılması”, *Sosyal Siyaset Konferansları*, 37-38. Kitaplar, İstanbul Üniversitesi Yayını, No. 3662, 1992.

Altan, Zühtü/Gerek, Nüvit/Güven, Ercan, İç ve Sosyal Güvenlik Hukuku, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1998.

Anayasa, <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>.

Antmen, Burak, İnşaat Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Bağlamında Şantiye Şeflerinin Görev ve Sorumlulukları, Yüksek Lisans Tezi, Adana 2013.

Arıcı, İsmet, Sera Yapım Tekniği, Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi, Bursa 1990.

Arıcı, Kadir, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Dersleri, Tes-İş Sendikası, Ankara 1999.

Arıkan, Ahmet Murat, “İnşaat İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği”, 4. Ulusal Çatı & Cephe Kaplamalarında Çağdaş Malzeme ve Teknolojiler Sempozyumu, İstanbul, İTÜ Mimarlık Fakültesi Taşkışla, (A. Arıkan).

Arıkan, Hamiyet, T.C. Anayasası, İstanbul, Arıkan Basım, Kanunlar Serisi 17, No. 35, 2005, (H. Arıkan).

Arioğlu, Ergin/Yılmaz, Ali Osman, “Dünyada Taşkömürü Madenciliğine Genel Bakış ve Zonguldak Taşkömürü Havzasının Değerlendirilmesi”, 2002.

Arseven, Faik, “Yeni İş Kanununun İş Sağlığı ve Güvenliği Yaklaşımı”, TİSK İşveren Dergisi, C. 42, S. 7, Nisan 2004.

Arslanhan, Selin/Cünedioğlu, Hüseyin Ekrem, Madenlerde Yaşanan İş Kazaları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu Temmuz 2010.

Ary, T.S., “Pruductivity of Safety”, American Mining Congress Journal, Vol: 75, No: 9, 1989.

Avrupa İstatiksellerine Anahtar, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Avrupa Sosyal Şartı (Avrupa Sosyal Haklar Sözleşmesi), <http://insan haklari-merkezi.bilgi.edu.tr/source/turkce/4.1.3/AVRUPA%20SOSYAL%20C5%9EARTI.pdf>.

Ayar, Zeynep, İş Kazası ve Meslek Hastalığı Sigortası, Tanımı, Unsurları ve

Kuruma Bildirilmesi, Yüksek Lisans Ödevi, Kayseri 2014.

Aybek, Ali/Güvercin, Özkan/Hurşitoğlu, Çetin, *Teknik Personelin İş Kazalarının Nedenleri ve Önlenmesine Yönelik Görüşlerinin Belirlenmesi Üzerine Bir Araştırma*, KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi, 6(2) 2003.

Aybek, Ali, *Tarım Makineleri İle Çalışmada Oluşan İş Kazaları, Kaza Giderleri, Kazaların Önlenmesi ve Önemli Güvenlik Kuralları, Sekizinci Ulusal Ergonomi Kongresi, Bildiri Kitabı, İzmir 2007.*

Aydemir, Muzaffer, “*Sosyal Sorumluluk 8000 (SocialAccountably 8000) Standardı*”, *DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 1, S. 3, 1999.

Aydın, Senem, *Avrupa Birliği'nin Sosyal Politikası*, 3. Baskı, İstanbul, 15 Soruda 15 AB Politikası Serisi, İKV Yayını, No. 12, Ağustos 2005.

Aydın, Ufuk, “*İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Tasarısı Üzerine*”, *Sicil İş Hukuku Dergisi*, 2012/26 (7).

Balkır, Zehra Gönül, *İş Sağlığı ve Güvenliği Hakkının Korunması: İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Organizasyonu, Sosyal Güvenlik Dergisi*, C. 2, İstanbul 2012, (İş Güvenliği Organizasyonu).

Balkır, Zehra Gönül, *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununda İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sorumluluğu*, *Sicil Aralık 2012*, (İş Sağlığı).

Baloğlu, Cem, *İşverenlerin İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülükleri ve Aykırılık Hallerinde Uygulanacak Yaptırımlar*, *Kamu-iş*, C. 13, S. 2, Mayıs 2013.

Baradan, Selim/Dikmen, Ümit/Müngen, Uğur/Aytekin, Osman/Sönmez, Gülsüm, *Türkiye'deki İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetleri Mevzuatının İnşaat Sektörü Açısından İncelenmesi*, *TMH* 2011, <http://www.e-kutuphane.imo.org.tr/pdf/16612.pdf>.

Barlas, Nurhayat (Emir), *Tarım İlaçlarının Çevreye olan Etkileri- Türkiyede Durum, Tarım İlaçları Kongre ve Sergisi Bildiri Kitabı*, Ankara 2007.

Barut, Ayşe Aydan, *Tarım İlaçlarının Üreticiler Açısından Kullanımı, Tarım İlaçları Kongre ve Sergisi Bildiri Kitabı*, Ankara 2007.

Başbuğ, Aydın, *İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği*; Şeker İş Yay, Ankara 2013.

Baycık, Gaye, “*İnşaat İşyerlerinde İşverenin İSG Yükümlülükleri ve Sorumluluğu*”, *İş Sağlığı ve Güvenliği Bildiriler Kitabı*, İstanbul İMO Yayını, Ekim 2007.

Baycık, Gaye, "Yeni Düzenlemeler Açısından İnşaat İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliği Yükümlülükleri", AÜHFD, C. 60, S. 2, 2011, s. 227; <http://www.mmo.org.tr/etiklikler/isag/>; <https://www.mess.org.tr/ti.asp?eid=4973>.

Bir Otomotiv Fabrikasında 2007 Yılı İş Kazalarının Değerlendirilmesi , <http://www.isgcevre.com/page.aspx?id=448> – (2007).

Bülbül, Hüseyin, *Tarım Alet ve Makinaları ile Çalışmada Gerçekleşen İş Kazalarının İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma*. Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.

Büyükelu, Ali Rıza, “Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Sağlık, Güvenlik, Çevre ve KIPLAS’ın Çalışmaları”, *İşveren Dergisi*, TİSK Yayını, Mayıs 2002, <http://www.Ti k.org.tr/isveren.asp?id=31>.

Camkurt, Mehmet Zülfi, *İş Yeri Çalışma Sistemi ve İşyeri Fiziksel Faktörlerin İş Kazaları Üzerindeki Etkisi*, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 20(6)-21(1), 2007.

Canıvar, Coşkun, *İstanbul İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi*, <http://www.evransel.net/haber/87847/is-kazalari-ve-meslek-hastaliklari-tarim-iscilerine-olum-saciyor>.

Canpolat, Talat, *Kısa Vadeli Sigorta Yükümleri, Yeni Sosyal Güvenlik Sistemi-Değerlendirmeler* Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2010.

Centel, Tankut, “İşverenin” İşyerinde Sağlık ve Güvenliği Sağlama Yükümü” Çimento İşveren, S. 3 Mayıs 2013.

Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, <http://www.alomaliye.com/2013/calisanlarin-is-sagligi-ve-guvenligi-egitimlerinin.htm>.

Çalışma Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Meclisi, <http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/csgb.portal?page=mevzuat&id=2>.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, Maden Sektörü İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Rehberi, İş Teftiş Sisteminin Geliştirilmesi Projesi, <http://www.csgb.gov.tr/csgbPortal/itkb.portal?page=baskanlik&id=5>.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, “T.C. Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi II (Taslak Metin) 2009–2013”.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Yayınları, Kobi’ler İçin İş Sağlığı Ve Güvenliği Yönetim Rehberi: Risk Değerlendirmesi, İSG Performans İzleme ve Sağlık Tehlikeleri, 2012.

Caniklioğlu, Nursen, "6331 Sayılı Kanunda Öngörülen İşveren Yükümlülükleri", *Çalışma Mevzuatı Seminer Notları, Türkiye Toprak Çimento ve Seramik İşverenleri Sendikası*, Antalya 2012.

Çenberci, Mustafa, *İş Kanunu Şerhi*, 5. Baskı, Ankara 1984.

Çilengiroğlu, Orçun, *AB’ye Uyum Sürecinde Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği*, İzmir, DEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyond/inshanhaklari/pdf01/137-160.pdf>.

ÇSGB, *İşçi Sağlığı ve Daire Başkanlığı, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği İle İlgili Genel Bilgiler*, Ankara 1999.

DDK (2011). T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu Madencilik Sektörü Araştırma ve İnceleme Raporu, 2011.

Demir, Durmuş, “Çalışan, İşveren ve Ülke Ekonomisi Açısından İş Kazalarının Maliyetleri”, <http://www.nigdehaber.com/haberdetay.asp?ID=200>.

Demir, Engin, *İş Kazalarının Maliyeti-Metal İş Kolunda Meydana Gelen İş*

Kazaları ve İş Kazalarının Oluşturduğu Maliyetlerin Analizi, Ankara 2011.

Demir, Engin, *Metal İş Kolunda Meydana Gelen İş kazaları ve İş Kazalarının Oluşturduğu Kayıpların Ekonomik Yönden Analizi, Yüksek Lisans Tezi*, Marmara Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, (Metal İş Kolunda).

Demir, Fevzi, İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası-4, Kavramlar ve Tanımlar, <http://www.gozlemgazetesi.com>.

Demir, Fevzi, İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası-5, İşverenin Genel Yükümlülüğü, <http://www.gozlemgazetesi.com>.

Demir, Fevzi, *Metal İş Kolunda Meydana Gelen İş Kazaları ve İş Kazalarının Oluşturduğu Kayıpların Ekonomik Yönden Analizi*, 2009.

Demir, Murat, *İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanlık Koşusu*, İstanbul 2013.

Demirbilek, Sevda/**Pazaroğlu** Vedat, Türkiye’de İş Kazalarının Oluşumunda Etkili Olan Faktörler, İstanbul 2006.

Demirbilek, Tunç, *İş Güvenliği Kültürü*, Legal Yayıncılık, İstanbul 2005.

Demircioğlu, Murat/**Centel** Tankut, *İş Hukuku*, 10. Baskı, İstanbul, Beta Yayıncılık, 2005.

Devebakan, Nevzat, *Özel Sağlık İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği*, Yayınlanmamış, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Anabilim Dalı, İzmir 2007.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT), İş Gücü Piyasası Özel İhtisas Komisyon Raporu, DPT.2548-ÖİK. 564, Ankara 2001.

Durmaz, Turgut, *Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatı ve Yeni Gelişmeler*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi 2009.

Durmuş, Aydın, *İş Güvenliği ve İşçi Sağlığı Ders Notları*.

Eğitim Merkezi Teknik Nezaretçi Eğitimi Seminer Notları, Ankara: 2006.

Eken, Özcan, “İş Güvenliği”, *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu Bildirileri*, ÇSGB İşçi Sağlığı Daire Başkanlığı, Ankara 1989.

Ergüven, Metin, “Endüstri Sağlığı ve Meslek Hastalıkları”, İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sempozyumu Bildirileri, ÇSGB İşçi Sağlığı Daire Başkanlığı, Ankara 1989.

Erkul, İhsan, *İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku*, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi Yayını, No: 79, 1986.

Esin, Alp, *İş Güvenliğinde Uzmanın Önemi*, *Çimento İşveren Dergisi*, Temmuz 2014.

European Agency for Safety and Health at Work (OSHA), Economic Impact of Occupational Safety and Health in the Member States of the European Union, Agency Report, ISBN 92–828–2634– 1.

Gerek, Nüvit, *İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2000.

Gerek, Nüvit, *Türkiye’de İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği*, Ankara, Türk Metal Sendikası Yayınları, 1998.

<http://www.alarkocarrier.com.tr>

<http://www.hurriyet.com.tr/>

<https://www.mess.org.tr/>

<http://www.mmo.org.tr/>

<http://www.sgkrehberi.com/>

Gülhan, Buket, *Bir Ağır Metal Üretim Fabrikasında Çalışanların İş Kazası Geçirme Sıklığı ve İlişkili Etmenler*, *Yüksek Lisans Tezi*, Gazi Üniversitesi, Ankara 2008.

Güyağüler, Tevfik, “Türkiye’de Meydana Gelen Grizu Patlamalarının İrdenmesi ve Önlem Önerileri”, *Türkiye 13. Kömür Kongresi Bildiriler Kitabı*, İstanbul 2002.

Güzel, Ali/Okur, Ali Rıza/Caniklioğlu, Nurşen, *Sosyal Güvenlik Hukuku*, 14. Bası, Beta Yayınları, İstanbul 2012.

Güzel, Ali/Okur, Ali Rıza/Caniklioğlu, Nurşen, Sosyal Güvenlik Hukuku, Beta Yayıncılık, İstanbul 2014.

Hatipoğlu, Önder, İş Sağlığı ve Güvenliğinin Mevcut Durumu ve Bir Araştırma Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalı Uluslar Arası Kalite Yönetimi Bilim Dalı, İstanbul 2006.

Heper, Altan, Avrupa İş Hukuku ve Türkiye, 1.Baskı, İstanbul, Ata Enstitüsü Yayınları, 1997.

ILO, Rules of the Game. Geneva, Switzerland, 2009.

ILO, Safety and Health in Agriculture. Geneva, Switzerland 2000.

International Labour Office, İnternet Adresi: http://laborsta.ilo.org/cgi-bin/broke_rv8.exe

İMO (2009). İnşaat Mühendisleri Odası, İş Sağlığı ve Güvenliği Raporu, http://www.imo.org.tr/resimler/dosya_ekler/0451e14f9cb7b2f_ek.pdf?dergi=60.

İSGDEM, İş sağlığı ve Güvenliği, Ankara 2013.

İş Güvenliği, <http://www.isguvenligirehberi.com/haber/104-genel-isg-egitimi.html>.

İş Kazalarının Oluş Sebepleri, <http://www.isguvenligisagligi.com/?sf=t&key=%C4%B0%C5%9F%20Kazalar%C4%B1n%C4%B1n%20Olu%C5%9F%20Sebepleri%20izmir&b=180>.

İş kolları ve İş Güvenliği “Metal İşleme Sektörlerinde İş Sağlığı Ve Güvenliği, Türkiye 2008, http://www.isguvenligi.net/index.php?option=com_content&task=view&id=940&Itemid=52,

İş Sağlığı ve Güvenliği, <http://www.isguvenligirehberi.com/popup/haberyazdir.asp?haber=104>.

İşler, Mesut Cemil, İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri ile Güvenlik Kültürünün İş Kazası ve Meslek Hastalıklarının Önlenmesindeki Etkisi, Ankara 2013.

İyibozkurt, Adnan, İş Sağlığı ve Güvenliğinin Önemi, <http://www.İSGuv.com/>.

Kabakçı, Mahmut, *6331 Sayılı Kanunun İş Sağlığı ve Güvenliği Anlayışı ve Risklerinden Korunma İlkelerinin (m.5) İşlevi*, Sicil, Mart 2013, (İş Sağlığı).

Kanunlar, Tüzükler, Yönetmelikler, Tebliğler, <http://www.mevzuat.gov.tr>.

Karakaş, İsa, *Tüm Kamu Kurumları İçin İş Sağlığı ve Güvenliği Mevzuatı Rehberi*, İzden Yayıncılık, Ankara 2014.

Karakule, Ferruh/Akakın, Tümer, "Hazır Beton Sektörü' nün Gelişimi", Ed. Ferruh Karakule/Tümer Akakın, Deprem Sempozyumu, Kocaeli 2005.

Kılış, İlknur, *İş Sağlığı ve Güvenliği*, Dora Yayıncılık, Bursa 2014.

Kırımtayyif, Doğukan, *Lojistik Sektöründe İş Sağlığı Güvenliği Uygulamaları Bitirme Projesi*, İstanbul 2014.

Kişisel Koruyucular, ÇSGB İşçi Sağlığı Daire Başkanlığı, Ankara, Yayın No. 1990/ 30.

Korkmaz, Adem/Avsallı, Hüseyin, *Çalışma Hayatında Yeni Bir Dönem: 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası*, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi Ağustos 2012, S. 26.

Korkut, Yüksel / Kaygısız, Halil, Sera Üreticisinin El Kitabı.

Kurt, Muhammet İkbal, *Yapı İşlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği*, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Sağlığı ve Güvenliği Enstitüsü Müdürlüğü, Şubat 2014.

Kurt, Resul, *İş Sağlığı ve Güvenliğinin Yeri ve Önemi*, *Dünya Gazetesi*, 2006, www.Senaymm.Com/Makale/20060517165640.Doc.

Mahiroğulları, Adnan, "Türkiye'de Sendikalaşma Evreleri ve Sendikalaşmayı Etkileyen Unsurlar", *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Sivas, C. 2, S. 1.

Mert, Vedat Reha, "İş Sağlığı ve Güvenliği Hizmetlerinde Yeni Hedefler", *İşveren Dergisi*, TİSK Yayını, Mayıs 2002, İnternet Adresi: http://www.tisk.org.tr/isveren_sa_yfa.asp?yazi_id=518&id=31.

MESS Üyelerinde İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları İstatistikleri, <https://>

www.mess.org.tr

MESS, *İş Sağlığı ve Güvenliğinde Avrupa Birliği Köprüleri*.

Mollamahmutoğlu, Hamdi/Astarlı, Muhittin/Baysal, Ulaş, *İş Hukuku*, 6. Baskı, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara 2014.

Murat, Sedat, *Bütünleşme Sürecinde Türkiye ve Avrupa Birliği'nin Karşılaştırmalı Sosyal Yapısı*, İstanbul, Filiz Kitabevi, No: 113, 2000.

Müngen, Uğur, *TMMOB İnşaat Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, İnşaat Yönetimi 2.Dönem Kurs Notları, İnşaat İş Güvenliği*, İstanbul 2008.

Ocak, Saim, *İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun İstihdama Etkisi, Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, C. 10, S. 37, 2013.

Odaman, Serkan, "4857 Sayılı Yeni İş Kanunu Sonrasında İş Sağlığı ve Güvenliği Hükümlerinin Önemi ve OHSAS 18001 Yönetim Sistemi", *Human Resources*, Mart 2005.

Olgaç, Cüneyt /Tunçay, Süleyman/Bulut, Mehmet, *Kısa Vadeli Sigorta Kolları Uygulamaları, Bilge Yayınları*, Ankara 2011.

Önal, Burhan, "Küreselleşmenin İş Sağlığına Etkisi", *Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, Türk Tabipler Birliği Yayını, S. 5, 2001.

Önceler, Mehmet, *İnsan Sağlığı ve İş Güvenliği*, Kuşadası 2012.

Özbek, Caner, *İnşaat Sektörünün 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu Kapsamında Değerlendirilmesi Bitirme Projesi*, Yeni Yüzyıl Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2014.

Özdemir, Erdem, *İş Sağlığı ve Güvenliği Hukuku*, Vedat Kitapçılık, İstanbul 2014, (E. Özdemir).

Özdemir, Namık Kemal, *İş Sağlığı ve Güvenliği*, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul Barosu Çalışma Hukuku Bürosu, Yayın No. 2004/004, İstanbul 2004, (N. K. Özdemir).

Özkılıç, Özlem, "İş sağlığı ve Güvenliği, Yönetim Sistemleri ve Risk Değerlendirme Metodolojileri" *TİSK*, Ankara 2005, (Uygulama Rehberi).

Özkılıç, Özlem, *Etkin İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulama Rehberi, Forum Media Yayıncılık, İstanbul 2008, (Risk Değerlendirmesi).*

Öztürk, Mesut, *Ocak Havalandırması ve Gazları, TMMOB Maden Mühendisleri Odası Sürekli.*

Peker, Volkan, *Lojistik Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamaları ve Risk Analizleri, Yüksek Lisans Tezi, Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Kocaeli, 2009.*

Sabuncuoğlu, Zeyyat, *İnsan Kaynakları Yönetimi, Ezgi Kitapevi, Bursa 2000.*

Sadullah, Ömer, *Personel Yönetimi Açısından İş Güvenliği ve İşgören Sağlığı ve Metal Sanayi İşletmelerinde Yapılan Bir Araştırma, İstanbul, İ.Ü.Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1986.*

Sağlam, Nazif, *OHSAS 18001 İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemleri ve Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul, 2009.*

Şakar, Müjdat, *İş Kanunu Yorumu, 2. Baskı, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2006.*

Sari, Mehmet/Duzgun, Şebnem/Karpuz, Ceyhun/Selcuk, Sevtap, *“Accident Analysis of Two Turkish Underground Coal Mines”, 2004.*

SGK İstatistik Raporu 2006, <http://www.sgk.gov.tr>.

SGK Verileri, <http://www.sgk.gov.tr>.

Süzek, Sarper, *İş Hukuku, Beta Yayıncılık, İstanbul 2008.*

Süzek, Sarper, *İş Sağlığı Ve Güvenliği Hakkında Açıkça Anayasalarında Yer Veren Ülkeler İçin, İş Güvenliği.*

Şakar, Müjdat, *İş Kanunu Yorumu, 2. Baskı, Yaklaşım Yayınları, Ankara 2006.*

Şen, Murat, *“Tanzimat ve TBMM Hükümeti Döneminde Sosyal Güvenlik Hukuku Alanındaki Gelişmeler”, Atatürk'ün 125. Doğum Yılına Armağan, Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 11, S. 1-2, Erzincan 2007.*

Şen, Murat, *İş Kanunları Sosyal Güvenlik Kanunları*, 2. Baskı, Detay Yayıncılık, Ankara 2013, (İş Kanunları).

Şen, Murat, İş Güvenliği Alanında İşyeri Odaklı Süreç Yönetimi Anlayışı, *Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, Kayseri 2015, (İş Güvenliği Alanında İşyeri Odaklı Süreç Yönetimi Anlayışı).

Şen, Murat, İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı Tarihsel Gelişimi ve Dayanakları, *Melikşah Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 4, S. 1, Kayseri 2015, (İş Sağlığı ve Güvenliği Kavramı Tarihsel Gelişimi ve Dayanakları).

Şen, Murat, Türkiye Cumhuriyeti'nin Onaylandığı İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Alanındaki Çok Taraflı *Uluslararası Sözleşmeler*, Türk Ağır ve Hizmet Sektörü Kamu İşverenleri Sendikası Yayınları, Ankara 2003.

Tan, Oktay, *Sosyal Güvenlik Hukuku Ders Notu*, YTÜ, MYO, İSG Programı, 2005.

Tanır, Ferdi, "İş Sağlığı ve Güvenliği", *İş Sağlığı ve Güvenliği Dergisi*, İş Sağlığı ve Güvenliği Genel Müdürlüğü Yayını, Yıl: 4, S. 17, Ocak-Şubat 2004.

Taşoluk, Ayçin, *Hazır Giyim Üretiminde Meslek Hastalıkları, Yorgunluk ve İş Kazaları Risk Faktörlerinin Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Konya 2011.

Taşpınar, Gökhan, *Türkiye de Metal Sanayii İş Kolunda Ortaya Çıkan İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Sorunları ile Bu Sorunlara İlişkin Çözüm Önerileri*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimler Enstitüsü, Ankara 1996, (İşçi Sağlığı).

Tekin, Semih, *İşletmelerde İş Sağlığı ve Güvenliğine Yapılan Yatırımların Maliyet Kazanç Analizi*, Ankara 2014.

TMMOB (2012). TMMOB Makine Mühendisleri Odası İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Oda Raporu. (4. Baskı) Yayın No. MMO/590, İstanbul 2012.

TMMOB İl Koordinasyon Kurulu, Tuzla Tersaneler Bölgesi İzleme ve İnceleme Komisyonu, Tuzla Tersaneler Bölgesindeki Çalışma Koşulları ve Önlenabilir Seri İş Kazaları Hakkında Rapor, DİSK/LİMTER-İŞ/TMMOB/İstanbul Tabip Odası, 22 Ocak 2008.

Tuncay, Can/Ekmekçi Ömer, Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri, 15. Bası, Beta Yayınevi, İstanbul 2012.

Turan, Ali/Müezzinoğlu, Arif, *Risk Değerlendirme Yöntemleri*, TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, S. 25, 2006.

Turhanoğulları, Zühal, *Antalya İlinde Sera İşletmelerinde Çalışma Koşullarının İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Açısından Değerlendirilmesi*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Antalya 2013, (Sera İşletmelerinde).

Turhanoğulları, Zühal, *Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı*, 2013.

TÜİK, 2014, http://www.tuik.gov.tr/jsp/duyuru/upload/yayinrapor/2013_ISKAZALARI_VE_SAGLIK_PROBLEMLERI_RAPORU.pdf.

Türkiye İstatistik Kurumu, İş Kazaları ve İşe Bağlı Sağlık Problemleri Araştırma Sonuçları 2013.

Türkiye’de organik tarım sorunları ve çözüm önerileri, sayı 66-67. TMOB-ZMO der gisi Türkiye’nin Lokomotifi Metal Sanayi, <http://www.turkmetal.org.tr/default.aspx?age=arastirmalar&id=312>.

Ünal, Güren/Yaman Kemal/Gök Arif, Türkiye’de tarımsal iş kazaları ve meslek hastalıklarının maliyeti üzerine bir araştırma, <http://www.academia.edu>.

Ünlü, Ahmet Emre, *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, İş Teftiş Kurulu Başkanlığı, İş Sağlığı ve Güvenliği Uygulamalarının İşletmeler Üzerindeki Ekonomik Etkileri*, İş Müfettişi Yardımcılığı Etüdü, Bursa 2013.

Vargı, Sinan, *Zehirli Tarım İlaçlarının Tarım İşçileri Üzerindeki Olumsuz Etkileri*. 3. Ulusal İşçi Sağlığı Kongresi, Ankara 1998.

Yapı İşlerinde Alınacak Tedbirler, <http://www.yapi-inaat.com>.

Yavuz, Arif, *Esnek Çalışma ve Endüstri İlişkilerine Etkisi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.

Yıldız, Semra, *MKE Kurumunda Metal İş Kolunda Çalışan İşçilerin İş Kazaları ve Kazaların İstatistiksel Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri

limler Enstitüsü, Ankara 1996.

Yılmaz, Fatih, *Risk Değerlendirmesinde Yöntem Tartışması, Toprak İşveren Dergisi* 2010, S. 86, (Risk Değerlendirmesinde).

Yılmaz, Fatih, *Avrupa Birliği ve Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinlik Düzeyinin Ölçülmesi*.

Yılmaz, Fatih, *İş Sağlığı ve Güvenliği: Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği Kurullarının Etkinlik Düzeyinin Ölçülmesi Doktora Tezi*, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2009, (İş Sağlığı).

Yılmaz, Fatih, *Küreselleşme Sürecinde Gelişmekte olan Ülkelerde ve Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliği*, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 6:1, 2009, (Küreselleşme).

Yılmaz, Güldal, *İş Kazalarının Nedenleri ve Maliyeti, Mühendis ve Makine*, 50(592). 27-32 http://www.mmo.org.tr/resimler/dosya_ekler/8ee4c7d73782a48_ek.pdf?dergi=536, 2009.

Yılmaz, Gürbüz, “*İş Kazalarının Maliyeti*”, http://www.isguvenligi.Net/index.php?option=com_content&task=view&id=39.

Yiğit, Yusuf, *İş Hukukunda İşverenin Çalışanlara Bilgi Verme ve Danışma Yükümlülüğü*, İstanbul 2010.

Yiğitler, Mehmet Nesip, *İnsan Sağlığı ve İş Güvenliği Ders Notu*, Diyarbakır 2013.

Yurtlu, Yeşim Benal/Demiryürek, Kürşat/Bozoğlu, Mehmet/Ceyhan, Vedat, 2012. *Çiftçilerin Tarım Makineleri Kullanımına İlişkin Risk Algıları*, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 49 (1).

Yürüten, Akın, *Maden Başçavuşları İçin İş Güvenliği Dersleri*, Zonguldak 1985.

Zeytinoğlu, Emin, “*Avrupa Birliği’ne Girme Aşamasında Türk İş Güvenliği Sistemine Toplu Bakış*”, www.iticu.edu.tr.

ÖZGEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER****ADI, SOYADI** ALİ SULMAZ**UYRUĞU** T.C.**DOĞUM TARİHİ** 10.10.1983**DOĞUM YERİ** CİZRE**TEL** 0532 716 48 06**E-POSTA** alisulmaz06@hotmail.com**YAZIŞMA ADRESİ** alisulmaz06@hotmail.com**EĞİTİM DURUMU**

DERECE	KURUM	MEZUNİYET YILI
Bölüm 13.	Gazi Üniversitesi	2007

YABANCI DİL

İngilizce - Farsça

YAYINLAR